

PTUJ 8., 9., 10. SEPT. 1933

SPOMINSKI LIST SEPTEMBRSKIH DOGODKOV

Jugosloveni!

Te dni poteka 25 let, ko je Slovenstvo občutilo v dno duše težko ponižanje. Minilo je 25 let, ko so tujci — Nemci — z brutalno silo posegli v mehko slovensko čustvenost, ko je skupščina CMD dne 13. septembra 1908. leta naglaševala, da smemo tudi mi Slovenci z božjo pravico zahtevati duševno in duhovno svobodo.

Po dolgih suženjskih letih, po dolgih letih trpljenja, se je trnje, vsekano v živo slovensko meso, spremenilo v lovorov venec, ki odeva našo jugoslovensko trobojnico.

Jugosloveni, oklenimo se z gorečo ljubeznijo tega našega simbola svobode, ki nam jo je naklonila usoda po tolikem trpljenju, in danes, ko proslavljamo to veliko slavlje, prisezimo pred celim svetom zvestobo veliki uedinjeni domovini in njenemu vodniku, našemu velikemu kralju!

Pozdravljeni vsi, ki ste prišli slaviti naš veliki praznik!

Starosta Sokola:

dr. Fr. Šalamun

Predsednica ženske CMD:

Š. Jeršetova

Predsednik moške CMD:

dr. Matej Senčar

PROSLAVA SEPTEMBRSKIH DOGODKOV V PTUJU

8., 9., 10. SEPTEMBRA 1933

POD PROTEKTORATOM
GOSPODA MINISTRskega PREDSEDNIKA
DR. MILANA SRKIČA
IN MINISTRA
DR. ALBERTA KRAMERJA

P • R • O • G • R • A • M

Petek, 8. septembra:

- Dan šolske mladine.
- Ob 9. uri povorka. Zbirališče na Dominikanskem trgu.
- Ob pol 10. uri stik pred magistratom, pozdravi; mladina zapoje »Hej Slovani« in »Bože pravde«.
- Ob 10. uri slavnostna otvoritev zgodovinske sokolske razstave v Mladiki.
- Ob 11. uri slavnostni občni zbor sokolskega društva v mestnem gledališču.
- Ob 15. uri nastop šolske mladine na letnem telovadišču.

Sobota, 9. septembra:

- Ob 18. uri sprejem delegatov CMD na postaji.
- Ob 19. uri slavnostna sokolska akademija na Tyrševem trgu s sodelovanjem Ipvčeve pevske župe.
- Ob 21. uri zaupni zbor delegatov CMD v zgornji dvorani Narodnega doma.

Nedelja, 10. septembra:

- Glavni dan proslave.
- Ob 6. uri budnica.
- Ob 8. uri sprejem gostov na postaji in povorka.
- Ob 9. uri stik pred magistratom, pozdravi, petje Ipvčeve župe, nato zapojejo vsi »Hej Slovani« in »Bože pravde«.
- Ob 10. uri glavna skupščina CMD v mestnem gledališču.
- Ob 10. uri zbor N. O. na Tyrševem trgu.
- Ob 10. uri skušnje na letnem telovadišču.
- Ob 15. uri nastop sokolstva in vojske na letnem telovadišču. Po nastopu narodno slavje v Ljudskem vrtu.

Točni sporedi vseh telovadnih nastopov bodo tiskani posebej.

I 14455 a 619

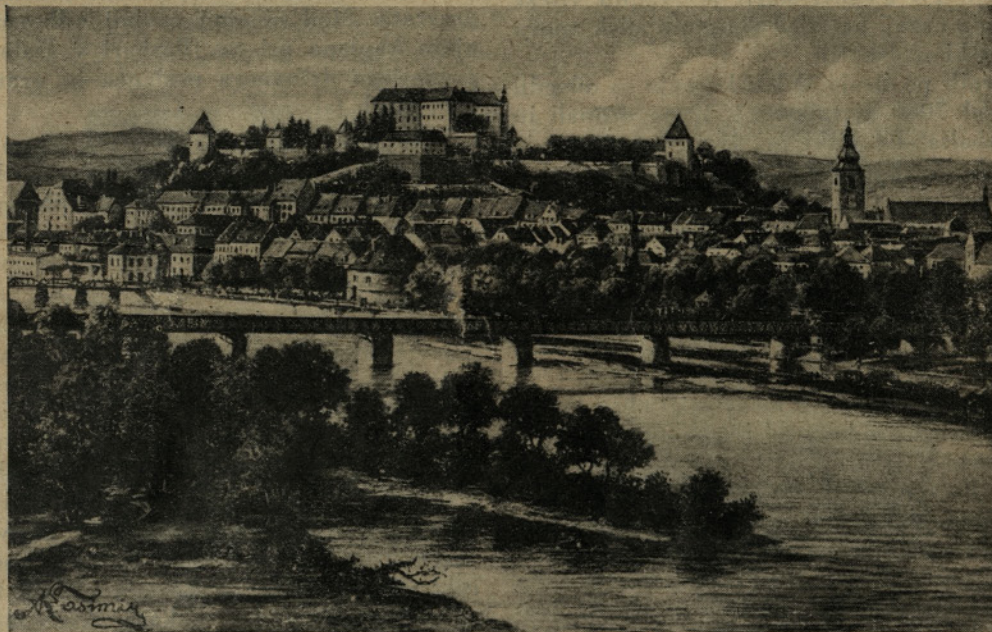
S 171 - 13.7.49

Poetovia - Ptuj ZGODOVINSKI PREGLED

V prostorni nižini med vinogradnimi vrhovi prelepih Slovenskih gor in mičnih Haloz se ob šumeči Dravi ovija v polkrogu okoli grajskega griča mesteca P t u j, zatopljeno v davne dni nekdanje slave, o kateri nam glasno pričajo nemi spomeniki, otihi pozabljenju.

Za Ilirpanonci so Keltje ustanovili v IV. stol. pr. Kr. na desnem bregu današnjega toka Drave naselbino »P o e t o v i o«. Ko so Rimljani tik pred Kristovim rojstvom zasedli naše kraje, so nastanili v Poetovionu precejšnje vojaško posadko. Že iz strateških in prometnih ozirov so skrbeli za dobre ceste, izmed katerih najstarejša je vodila iz Akvileje mimo Emone, Celeje, Poetovione v Carnuntum ob Donavi; druga je peljala iz Ptujja preko Osijeka v Mitrovico, tretja proti današnjemu Celovcu, četrta v Lipnico. V zgodovini čitamo o Ptujju prvič pri rimskem historiku Tacitu. Vespasian je dal naselbini mestne

pravice. Trajan je pa okoli leta 101. po Kr. naselil semkaj veterane in povzdignil kraj v kolonijo (Colonia Ulpia Traiana Poetovio), ležečo, kot omenjeno, preko obronka pri Zgornji Hajdini. V mestu se je razvijal živahen promet: po haloških gričkih je uspevala vinska trta, v mestu in okolici so žgali izborna opeko, na Pohorju so lomili marmor za svoje stavbe. Preostanki stavb, svetišč, grobov in drobnarije (denar, svetiljke, igle, lonci) govore o širni naselbini, v kateri sta domovali VIII. in XIII. legija (do 12.000 vojaštva). Bogata zbirka teh najdenin je v našem muzeju, ki hrani v svojem lapidariju še tkzv. drugi mitrej, dočim stoji prvi na svojem nekdanjem mestu na Hajdini, tretji pa na Bregu. Mitreji so svetišča boga Mitre, orientalskega božanstva svetlobe, čigar češčenje so uvedli v Poetovionu vojaki, sužnji in trgovci. Verstvo teptanih in ponižanih je postalo koncem tretjega stoletja nevaren tekmelec krščanstvu. Krščanstvo je bilo v 3. stol. že močno ukoreninjeno, saj je bil v Ptujju škofovski sedež. Za Diokleciana je umrl mučeniške smrti ptujski škof Viktorin. Krščanstvo je zamrlo v Ptujju, če ne prej, pa s prihodom poganskih Slovanov. Kako globoke korenine je pognala v IV. stol. po Kr. helenističnorimska religija po provincah, priča Orphejev spomenik, poznejši »Pranger«, na samem stoječ stebrič pred gledališčem. Drugi antični spomeniki so nameščeni po skrbi nekdanjega mestnega beneficijata Simona Povodna ob mestnem stolpu.

V mestu je cvetelo blagostanje zbog trgovsko ugodne lege na meji dveh provinc, Panonije in Norika. Prav vsled te lege je postalo mesto pozneje, ko je pripadla Panonija vzhodno-rimskemu, Norikum pa zahodno-rimskemu cesarstvu, prizorišče važnih političnih dogodkov. Bravec, ki se zanimaš za antični Ptuj, oglej si ga z vodnikom v roki (Poetovio, napisal M. Abramič, slov. izdajo priredil nekdanji ptujski profesor A. Sovre.)!

Po 400 letni rimski vladi je legla za ljudskega preseljevanja na Ptuj tema. Leta 378. so pridrveli zahodni Gotje nad mesto, preko katerega so valovale preplave mogočnih plemen. Verjetno je, da tudi Atila mesta ni docela porušil, saj je bila mati zadnjega zahodnorimskega cesarja Romula Augustula — Ptujčanka.

Mesto je preživelo viharje ljudskega preseljevanja in prišlo v 6. stol. Slovanom v last. Le-ti so imeli na zahodni strani današnjega gradu svoje pokopališče, kjer je našel ptujski domačin g. notar Viktor Skrabar 66 staroslovenskih skeletov z značilnimi staroslovenskimi pridevki. Isti je odkopal tudi v Zgornji Hajdini staroslovensko grobišče. Da je mesto v prvih stoletjih srednjega veka trgovsko procvitalo, dokazujejo v staroslovenskih grobovih najdeni bizantinski novci.

Zgodovina srednjega in novega veka mesta Ptujja je tesno zvezana s ptujskim gradom. Za Karla Velikega je bil Ptuj — Ptuj z ozemljem levo od Drave je bil posebna marka — v oblasti slovenskega glavarja, odvisnega od Karolingov, v devetem stoletju pod oblastjo kneza Pribine in pozneje Koelja. Takrat je oznanjal sv. Metod po Ptujju in okolici evangelij v staroslovenskem jeziku. Po-

ročila o mostu in mitnini govore o razviti trgovini v Ptujju, edinem kraju v deželi, ki se je že v tej dobi imenovalo mesto. Okoli leta 874. so darovali frankovski kralji mesto solnograški nadškofiji, pod katero je ostalo mesto s kratkimi presledki (vsled madžarskih vpadov) okoli 700 let. Ptuj je postal obmejna trdnjava proti Madžarom. Ker je bilo mesto last solnograških nadškofov, je gospod Ptujjske marke stanoval v Mariboru. Mesto je prav dobro živelo pod škofovsko palico. Nadškof Konrad I. je okoli 1125 obnovil ptujski grad, ki ga je kmalu prevzel viteški rod »ptujskih gospodov«, ki so bili v svaštvu s celjskimi grofi. Ptujski gospodje so bili v službi solnograških nadškofov in so morali braniti mesto zlasti proti Madžarom. Eden teh gospodov, Friderik, je 1199 potolkel Madžare pri Vel. Nedelji. Takrat je prevzel tamošnje kraje nemški viteški red, ki ima še danes župnije Vel. Nedeljo, Ormož, Središče in Sv. Miklavž. Za dobe »interregna« v 13. stol. je bil Ptuj nekaj časa v madžarski lasti, nato je pripadel češkemu kralju Otokarju, pa zopet Rudolfu Habsburškemu, ki je leta 1279 zastavil mesto in graščino Frideriku Ptujskemu. Po kratki dobi pa so si solnograški nadškofje zopet priborili mesto in grad od mogočnih ptujskih gospodov. S Friderikom VIII. je 1438 izumrla mogočni rod, ki je postavil skupno s Celjani prelepo gotsko cerkev na Ptujski gori.

In kaj se je godilo v tem času v mestu? Mehtilda, vdova

Friderika III. Ptujčana, je 1230 ustanovila v Ptujju dominikanski samostan (kjer je danes muzej). V tej dobi so prišli v Ptuj tudi minoriti. Oba redova naj bi bila obramba pred različnimi krivimi sektami. Ker je bil Ptuj pod škofovsko oblastjo, so škodoželjni štajerski vojvode ščitili v trgovini druga mesta, kot Maribor, Radgono, Slov. Bistrico Ptujju v škodo. To se je poznalo zlasti pri vinski kupčiji, saj dolgo časa niso smeli Ptujčani izvažati vina skozi ta mesta na Solnograško. Ptujčani so prodajali v Trst in Benetke živino, kože, usnje, uvažali so pa italijansko blago, pa tudi iz Ogrske. Kjer je trgovina, tam so židje. V graškem deželnem arhivu je shranjenih nekaj zadolžnic takratnim ptujskim židom. Židje so morali plačevati svoj židovski davek. Podložni so bili svojemu, a krščanskemu sodniku, ki jih je zastopal pred mestnim sodnikom. Njih pravice so točno popisane v ptujskem mestnem pravu iz leta 1376, zbirki, kot jo ima le malokatero mesto in ki se tiče večinoma trgovine: kdo, kdaj in kje sme trgovati. Meščani so bili večinoma obrtniki; uradništva razen mestnega sodnika in pisarja niso poznali. Čeprav je Solnograd naseljeval Nemce, se vendar imenujejo tudi imena slovenskih meščanov.

L. 1396 pomenja za Ptuj in Ptujsko polje začetek turških vpadov, ki so trajali notri do leta 1683. 1396 so Turki mesto porušili. Po nesrečni bitki pri Nikopolju so vpadali na Hrvatsko in Ogrsko ter škodovali na novo vzcveteli trgovini v Ptujju. Mesto da bi se bil Matija Korvin obrnil proti Turkom, je v bojih s cesarjem Friderikom III. zavzel Ptuj in grad leta 1479 in ostal tu 11 let. Po njegovi smrti je »zadnji vitez« Maksimilijan dobil oboje nazaj, pa vsled denarnih stisk znova oboje zastavil solnograški nadškofiji.

1492 so Turki plenili po Ptujju, 2 leti kasneje so odvedli iz mesta in okolice nad 7000 ujetnikov, 1532 so oropali in požgali cerkev sv. Ožbalta. Po bitki pri Mohacsu (1526) je pripadel velik del Ogrske Turkom, ki so postali sosede Štajerske. To je bil smrtni udarec za trgovino v Ptujju, ki se ni več povzdignila, čeprav je 1565 prišlo mesto in grad v last Habsburžanov, mesto kot »landesfürstliche Kammerstadt« (plačevalo je davke v dež. knež. fin. komoro). V spomin zmag nad Turki pri sv. Gotthardu (1664) — od tedaj jih ni bilo več v Ptuj — je postavil Jurij grof Sauer Borlski Marijino soho pred minoritsko cerkvijo.

Kakšna je bila nadaljna usoda ptujskega gradu? Ferdinand II. je v denarni zadregi prodal grad Eggenberžanom, pozneje so ga dobili zagrebški jezuiti, nato ga je kupil škotski general Walter Leslie. Po letu 1683, ko je minula turška nevarnost, ni bil več v utrdbo, temveč je postal središče graščinske uprave. Za Dietrichsteini ga je kupila 1858 vdova Herberstein. Grad, sedaj last grofa Jožefa Herbersteina, »tvori po svoji stavbi, muzeju, arhivu, galeriji, gobelinah in viteški dvorani res nekako umetnostno kulturno središče v tem predelu naše domovine.« (Dr. Fr. Kotnik, »Mladika« 1926.)

Tudi valovi reformacije in pritisk protireformacije so zajeli Ptuj. Luterani so opravljali službo božjo v cerkvi Vseh svetnikov, ki je danes privatna hiša. 1615 so se naselili v Ptujju kapucini, ki so pomagali zatirati protestantstvo. 1786 je cesar Jožef II. razpustil dominikanski in kapucinski samostan. V dominikanskem samostanu je sedaj nastanjen muzej, v bivšem kapucinskem pa je vojaško skladišče. Pred 9 leti so se kapucini na novo naselili v Ptujju.

17. stol. in prva polovica 18. stol. je bila za Ptuj doba težkih preizkušenj. Požar je nekajkrat upepelil večji del mesta; zato so postavili meščani 1745 spomenik sv. Florijana na današnjem Florijanskem trgu pred magistratom. Ljudi je morila črna smrt, kuga. V tej stiski je vstala onkraj Brega cerkva sv. Roka. To strašno dobo opisuje Fr. Ks. Meško v svoji »Črni smrti«. Koncem 17. in v začetku 18. stol. je bilo v Ptujju zelo razvito cehovstvo.

Kot je Ptuj zgubil po spojitvi Avstrije z Ogrsko (1618) svoj strateški, prav tako za Marije Terezije svoj politični pomen, ko sta postali mesti Maribor in Celje okrožni mesti.

Poročila o prosvetnem življenju tega časa so redka. Že v prosvetljeni dobi je slovstveno deloval pri sv. Urbanu pri

Ptujju župnik Leopold Volkmer, ki je pel v narečju Slov. gor. Poleg Volkmerjevih ljudskih pesmi so se širile tudi popevke Štefana Modrinjaka, ki je že takrat zapel poznejšemu ptujskemu okrožnemu župniku, prevajalcu brambovskih pesmi Fr. Cvetku ob njegovi novi maši, da
zadnji človek je na sveti,
ki svoj rod za nič drži.

V dobi romantike so vzbujali narodno zavest narodno zavedni možje iz Slov. gor., kot je bil n. pr. Davorin Trstenjak (1846 kaplan v Ptujju). Zlasti pa si je pridobil mnogo zaslug za nacionalno prebujenje malonedeljski župnik A. Kreml (»Dogodivšine Štajerske zemlje«). Vzhodnoštajerska tla so bila zelo pripravna za širjenje ilirizma, ker je ta del naše zemlje težil v Varaždin in so poleg Štajercev tudi Hrvatje študirali v Gradcu, ki je postal ognjišče ilirizma, zlasti v dobi St. Vraza in Fr. Miklošiča. Slovenska in jugoslovanska ideja, vzknila v dobi romantike, je iskala razmaha in se uveljavljala v pesmih in spisih. Ni znano, da bi bil deloval v preporodnem smislu Simon Povoden, mestni beneficijant, vendar ima ta mož kot pisatelj in zbiratelj rimskih starin za Ptuj in njega zgodovino veliko zaslug.

Leto 1848 je šlo preko Ptujja brez šuma in hrupa, a v Slov. gor. je vžigala srca narodna zavest, ki je začela buditi tudi slovenski ptujski živelj. Nemški sodnik Mihael Hermann je postal borec za teptani slovenski rod in bil, ko se je po letu 1861 začelo ustavno življenje, med ustanovitelji Čitalnice (1863), te nositeljice narodnega gibanja in življenja vse do prevrata. Med njenimi prvimi odborniki omenjam le tedanjega kaplana pri Sv. Barbari v Halozah, Božidarja Raiča, poznejšega državnega poslanca in gromovitega govornika v dobi naših taborov.

1864 se je otvorila železniška proga mimo Ptujja v Budimpešto, pet let pozneje je mesto dobilo nižjo gimnazijo. Nemški režim je za okrepitev svojih tendenc dosegel za Ptuj avtonomijo, višjo gimnazijo, nemški dijaški dom, nemško meščansko šolo in nemški dekliški dom.

V Čitalnici je CMD. priredila leta 1888 svojo tretjo skupščino. Čitalnica in Slovenstvo sta v dobi nacionalnih bojev hodila trnievo pot, ko nam je jemal tujec ped za pedjo rodne zemlje. Rudolf Hans Bartsch nam v svojem romanu »Nemška bol« razodeva želje in namene našega narodnega nasprotnika: »Če bi le mogli držati to zemljo, ki jo je zajela nemška bol. O da bi videla nemška bolna duša, kako se živi v štajerski brezkončnosti. Trumoma bi prispeli in se naselili na tej čez vse osrečeni zemlji.« Največje ponižanje pa je doživel Slovenec leta 1908, ko ga je nasprotnik udaril v lice. Bila je to predzadnja postaja našega trpljenja. Tedaj se je pa dvignil naš rod in pokazal svojo moč in odpornost. Ptuj je postal izhodišče naše bodoče borbe, zavedli smo se, da živimo na svoji zemlji, a v tuji državi. V Ptujju smo bili ponižani, a vstala je bela Ljubljana in odločno zagrmela: ne! Zagrmela je Ljubljana, zagrmela so salve, prvi strelj svetovne vojne, ki so zadeli dve užaljeni slovenski srci. Kri Adamičeva in Lundrova je oblila našo zemljo, a obenem prebudila našega duha: ob 14. postaji so se zabliskali meči, zalajali topovi in grmeli, dokler ni za velikim petkom prišla velika nedelja, ko je vstal slovenski Ptuj v osvobojeni slovenski zemlji, prelestnem biseru naše Jugoslavije.

Ptuj je danes sedež državnih uradov, realne gimnazije kraljeviča Andreja, meščanske in državne pletarske šole. Mesto ima garnizijo pionirjev, dve župniji, tri cerkve in dva samostana. V svobodni državi je vzknilo novo življenje in na vseh straneh so zastavili narodni delavci svoje lopate. Izmed številnih nacionalnih in kulturnih društev naj omenim današnje slavljence, Čitalnico, Sokola in CMD, dalje Muzejsko društvo in Glasheno matico.

Ptuj, ki je bil nekoč močen steber na poti nemškega prodiranja, naj bo odslej trden mejnik in branilec našega rodu, našega jezika, naše zemlje!

(Po Pircheggerju, Raispu, Abramiću in Kotniku.)

Današnji predstavniki Ptujja

Dr. A. Bratina
sreski načelnik

Ppk. M. Šarac
komandant mesta

Dr. I. Žagar
ptujski prošt

Lad. Jerše
ptujski župan

LADO JERŠE: *Klopotec*

*Od Mure do Ptujskega polja,
od Svete Ane do haloških tal,
kjer Drava vije svoj val,
prepeva klopotec
mogočno iz dneva v dan
pesem žitnih poljan,
trat in valov,
ubranih glasov,
pesem žlahtnih goríc
in naših pravic,*

13. september 1908. leta v Ptujju

Klicala sta blagovestnika Ciril in Metod v kraje, kjer so slednjega preganjali že pred 1100 leti, klicala sta v panonski Ptuj. In prišli so prvi buditelji že zvečer pred narodnim praznikom, omadeževanim s tujo pestjo in posvečenim z našo boljo, da se sami okrepe in v narodni zavesti mlačne potrde. Tržaške in ljubljanske goste je na slovenski

Narodni dom

zemlji opljuvala in pretepevala slovenski materi odtujena množica, udarila in oropala je poznejšega voditelja dr. Žerjava. Palice in kamenje so metali zapeljanci na naše skupščinarje, ženske in moške, palice in kamenje je metala Avstrija na nas, dokler ni prišel odrešitve čas.

Ko se je peščica naših umaknila v Narodni dom, se je srd nasprotnikov obrnil v ta hram: šipe so zažvenketale in skupščinarji so se kljub številni policiji nezaščiteni prav resno zbal za svoje življenje.

Nemški lepaki, nalepljeni ponoči, so klicali na boj za drugi dan. Že zgodaj zjutraj je poslanec dr. Ploj zaprosil pri namestništvu v Gradcu pomoči, a vse zastonj, brzobjavka je izgubila svojo pot, dr. Ploj pa je bil opsovan in napaden. Vsi nemški časopisi in lističi so pozivali na odpor in boj, češ, da »nima tuja svojat na teh svetih tleh ničesar iskati.«

Ko je privozil dopoldanski vlak s skupščinarji v Ptuj, je udarila nahujskana mladež v žvižg in hrup; palice se udarile, kamenje je padalo in jajca so frčala Slovincem in Slovenkam v pozdrav. Napadenemu gospodu, ki je krvavel,

so zagrozili z aretacijo, če se takoj ne umakne. Tudi damam niso prizanašali, temveč so jih najgnusneje insultirali, medtem ko je policija mirno opazovala to početje. Ko so kulturo nosci tulili svojo »Wacht am Rhein«, se je zganila tudi opljuvana in s črnilom oškropljena Metodova vojska in iz slovenskih grl je zadonela mogočna pesem »Hej Slovani!«. Policija je stopila v akcijo in aretirala več »veleizdajalcev« in jih odpeljala na magistrat, kjer so jih sodili.

Še ni bilo dovolj, še so čakali na žrtve, da se zadosti razžaljenemu germanstvu. Nad sto jih je čakalo popoldne, da pomendraj vsakogar, kdor bi prišel od drugod. Prišel je le eden, sedanji podban g. dr. Pirkmajer, ki so ga napadli in pretepli, da je prišel ves krvav v Narodni dom. Za njim je pridrvela množica in izvršila nov napad na skupščinarje, ki so bili pri kosilu. Zopet so zapele gorjače, jajca so kar deževala in škropila po belih oblekah naših dam. Gospoda Janeza Brenčiča, gostilničarja v Žabjaku, so napadli in mu pobrali denar, a ko se je hotel braniti, so ga »čuvarji reda« aretirali in sodišče obsodilo. Znanega narodnega svečenika Treiberja iz Velikovca na Koroškem, ki ga je privedla plemenita ljubezen do svojega naroda v Ptuj, so pretepli in mu strgali obleko. Druhal je navalila na mirne okoliške kmete, ki so se vračali s svojimi vozmi domov. Ko je šel tedanji načelnik okrajnega zastopa prof. Zelenik pogledat, koliko škode so že napravili napadaleci na poslopju Narodnega doma, so ga aretirali in kot razbojnika tirali na magistrat. Kako gnusne so janičarske nature, je pokazal odpadnik Linhart, urednik v nemškem duhu pisanega »Štajerca«, ki je vodil besnečo tolpo in kričal, da so tukaj nemška tla in da je treba proklete »vindišarje« pobiti.

Nameravani večerni napad na vračajoče se skupščinarje je po intervenciji državnih poslancev dr. Ploja in Robleka izostal.

Slovinci so bili v oni dobi izročeni na milost in nemilost nemškutarski množici, ob belem dnevu si niso bili varni ne življenja ne imetja.

Še sta padli v Ljubljani dve žrtvi, preden se je začel boj za biti ali ne biti, za življenje ali smrt, boj, ki je nam prinesel vstajenje in poveljanje.

Zapeljani Slovenci! Ne bomo Vam vračali hudega s hudim, pač pa kličemo Vas vse, ki ste naše krvi, pa še danes množite nasprotno vrste: spomnite se, da Vam je pela slovenska mati slovensko popevko, in vrnite se v njeno naročje! Ta zemlja je naša in Vaša, ljubimo jo! Ako pa bi hoteli še kdaj oskruniti ta kraj in nam vzeti le ped te svete zemlje, potem pomnite, da ne bodo pele palice, temveč regljale bodo slovenske, hrvatske in srbske, naše jugoslovanske strojnice.

Iz zgodovine ptujskih podružnic CMD

LADO JERŠE

Od tistih dni, ko so si ptujski Slovenci kupili svoj Narodni dom (1863) in ustanovili svojo Posojilnico (1883), se pričinja nova zgodovina Dravskega polja. Ptuj je bil takrat v slovenskih zastavah in se vsakokrat v obilnem številu udeležil slavnosti. Nemci niso mogli nikjer dokazati svoje premoči in tudi v poznejših letih nikoli. Le tu in tam so se pokazali nekateri, ki so zatajili svoj slovenski materin jezik in stopili v nemške vrste s podporo Südmarke in Schulvereina; s temi privrženci in priseljenci iz nemških krajev na avtonomnem slovenskem ozemlju je započela avstrijska vlada svoje velikopotezno delo sistematičnega raznarodovanja spodnještajerskih Slovincem. Da jim je to le malo uspelo, imamo dovolj dokazov. Postavila si je sicer postojanke (med njimi

Maribor, Celje in Ptuj), ki so širile »kulturo« po Dravski in Savinjski dolini in si nabirale kapital s slovenskimi žulji, vendar tudi to ni imelo končnega efekta; kajti stavba, ki nima močnih fundamentov, je zapisana smrti. Tako so jim ostali na naši slovenski zemlji le spomeniki sramote, ki ne bodo nikdar izbrisani. Slovenska narodna samobitnost pa je ostala kljub najhujšemu črnožoltemu pritisku; odpornost in zavednost je na slovenskem ozemlju zmagala, ostala in nihče je ne more več uničiti.

Take so bile razmere do leta 1918. Razumljivo je, da je Ciril-Methodova družba — naša šolska družba — bila težak boj zoper ponemčevanje na Štajerskem. Da je svojo nalogo hvalevredno izvrševala, je zasluga njenih voditeljev in vseh

sodelavcev, ki so se borili zoper izdajalce slovenskega naroda. Na Štajerskem je družba vzdrževala mnogo šol, podpirala povsod slovenski živelj in ustanavljala svoje podružnice v vseh večjih krajih. Tudi v Ptujju se je porodila misel za ustanovitev moške podružnice in dne 27. decembra 1885 je zagledala luč sveta pod spretnim vodstvom odvetnika dr. Josipa Čučka. Od tistega trenutka pa vse do današnjih dni je imela in ima v Ptujju prav potrebno, odločilno in dokončno veljavno besedo v vseh vprašanih ptujjskega narodno-obrambnega dela. Od dr. Josipa Čučka preko predsednikov ptujjske moške podružnice, Benka Hertiša, Konrada Stazinskega, Karla Belšaka do Lenarta Vaupotiča vodi pot intenzivnega dela slovenskih borb za utrditev slovenskih pravic. Lenart Vaupotič in njegovi sodelavci (dr. Karel Koderman, Vinko Šerona, Anton Kolarič, dr. Tomaž Horvat in dr. Josip Komljanec) so pripravili vse potrebno za glavno skupščino CMD v Ptujju; kako je bilo takrat in kaj se je zgodilo, nam pove drug članek.

Dr. Matej Senčar
banski svetnik, sed. preds. moške CMD

Visoko je dvignil nivo narodnoobrambne organizacije. Danes varno in uspešno upravlja Ciril-Methodov čolnič dr. Matej Senčar. Kakor je potrebna v vsaki rodbini mati, tako si je tudi Ptuj zaželel svoje ženske podružnice, ki naj skupno z moško brani interese slovenskega ozemlja na severni meji. Poudariti je treba, da je bila ob septembrskih dogodkih v

Štefka Jerše
sedanja predsednica ženske CMD

ptujjskih ženskih vrstah ga. Valentina Kauklerjeva centralna oseba, ki je zaslužila, da jo izvolijo za predsednico ženske podružnice. In tako se je zgodilo; dne 10. avg. 1908 je ptujjsko slovensko ženstvo praznovalo svoj praznik in ga. Valentina Kauklerjeva je prevzela z nje lastno požrtvovalnostjo in dalekovidnostjo predsedstvo, čeprav se je morala kot aktivna učiteljica pri takratnem nemško-nacional. režimu zavedati vseh posledic, ki bi lahko bile njej osebno le v škodo. Pa je vztrajala. Za njo je preko Mirke dr. Fermevčeve, Vide dr. Horvatove in Štefke Jerševove (sedanje predsednice) ženska podružnica v stalnem

razvoju. Vida dr. Horvatova je, žal, prerano omagala in 2. junija 1926 zapustila za večno slovenski Ptuj, ki ga je ljubila iz dna duše. Toda zapustila je dobre naslednice, delavke, ki bodo po njenem vzgledu sejale Cirilmetodove misli.

Če še omenimo, da so ptujjsko podružnico in ljubljansko centralno organizacijo CMD v izdatni meri in po ogromni večini podpirala vsa ptujjska narodna društva, slovenske rodbine in neštevilni posamezniki, smo vsaj v glavnih obrisih naznačili zgodovino ptujjskih podružnic CMD.

Moška podružnica je nabrala od svojega početka do letos Din 110.400.—, od tega Din 27.980.— za domače karitativne svrhe. Na glavni skupščini razpolaga s 17 pokroviteljicami, a njeno članstvo s 34.

Ženska podružnica je zbrala do letos Din 172.989.—, od tega se je porabilo za Ptuj in Haloze Din 80.487.—. Na glavni skupščini razpolaga s 17 lastnimi pokroviteljicami, posa-

mezne članice pa še z 11. Obe podružnici sta torej položili že Din 283.389.— domu na oltar. Zlasti naše, kakor čebelice marljive Cirilmetodarice so ponosne na svoje delo. Prav tako!

*

Prispevajte za sklad septembrskih žrtev kot odgovor na nemško milijonsko zbirko!

Rodoljubna pesem iz l. 1848

(Še neobjavljena)

(Zapel jo je Franc Repič, bivši duhovnik trž.-koprške škofije, doma iz Gradišaka pri Sv. Lovrencu v Slov. goricah).

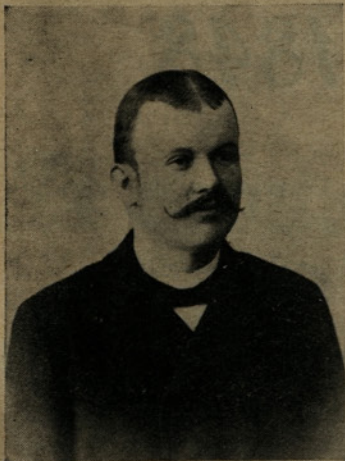
<p>1. Nemrem misliti zadosti
Kelka žalost čaka nas
Ak' se nemo vkup deržali
Ino meli eden glas
Glas slavenstva blaženoga
Ino eno misel vsi
Misel tistega veselja
V kerem smo se složili!</p>	<p>3. Ali tote drugi jemljo.
Nemci divji Štajercom
No je nikak nepustiju
Nam premirnim Slovomcom
Keri volno preterpivo
Tak nevole radi vse
Noše tudi ta letimo
Je nam smrt že gvišna je.</p>	<p>5. Dosti let ste vi terpeli
Oči so vam nevidle
Kak Magyari so imeli
Sine vaše ljublene
Ar njim nisu dali službe
Niti kruha jesti tam
Gde vi otcu vejke trude
Ste imeli noč no dan.</p>
<p>2. Vkup se ali mi zjedimo
Kerih tak zlo dosti je
Da na kraju vse stojimo
Tak kak hitre ribiče
Vsem k pomoči že bežimo
Ker nas samo vzeti če
No povsod se tak deržimo
Da bi hvale vse nas šle.</p>	<p>4. Vam pa vi Horvati dragi
Že Magyari grabijo
Ino nošoj tudi detci
Z roke kruha tergajo
Ter ne dajo njim živeti
Nete vašem rodu vsem
Ar nas čeju sluge meti
Ino vzeti kruh ljublen.</p>	<p>6. Res je draga bratca naša
Dosti let smo kričali
De bi se en takšni najša
Keremi bi vervali
Kaj de nas stežav odreša
Či mo vkup se deržali
Vkup se ali deržmo bratja
Ino edne misli vsi.</p>

7. Aj pa vemo draga bratja
Gdo no odkod pa smo mi?
Kerega smo mi korena,
No odkod se rodili?
Tak ali či to vse vemo
Te za isto dobro je
Ar si vzeti nepustimo
Naše slavne matere!
8. Mati naša bla slovenska
Stara več kak taužent let
Od nas do zdaj preljubljenka
Kero že nam čejo vzeti
Bog nam ali zdaj pomagaj
Či še smo te vredni mi
Dugo nam nič neodlagaj
Drugač smo prepadjeni.
9. Bog nam ali naj bo vodja
Či si vujpamo ga vzeti
Zato prosimo, molmo njega
S velkom molbom vsaki vred
Naj nas reši od nevolje
Kera vekša nemre bit'
Ino nam da boljše čase
Gde do nas morli hvalit'.
10. Mi Slovenci smo en narod
Keri sploh veseli je
Nič nemaramo na starost
Niti na pogubjenje
Nič ne mislimo na dalje
Kak še prišlo bude nam
Gda do naše kčere, sine
Vodili nam sem no tam.
11. Zdaj te ali je skrbeti
No si misliti napre
Kaj nas nedo naše vesti
Gnes al' jutri tužile
No nam nedo dali mira
Tak pri jedi žalostnoj
Ge de dveri nam odpira
Naš sovražnik s grožnostoj!
12. Kaj do detca te začeli
To si moramo mislit'
Gda de od vseh strani vjela
No njimi kazala že ščit
Ščit prevelke svoje glave
Kera slavstvo če zatret
No nas na vse večne čase
Svoje sužne čé imet'.
13. De pa sini nedo vidli
Tote grozne mantre sve
Naše tudi kriča čuli
Žalostnoga matere
Al pa otca že na smertni
Sem pa tam ogledajuč
Gdo bi priša kčeri, sini
V teh nevoljah smilujoč.
14. Ja resnično de to prišlo
Moji ljubi Slovenci
Zato zdaj skrbeti mor'mo
Gda mamó mi vreme vsi
Zdaj se ali te vi stante!
O Slovenci ljubleni
No vsem vkup enkrat oznante
Da ste že vsi združeni.
15. Ja le zdaj si nič nedajte
Vzeti vašga slavenstva
Kajti zdaj se venec plete
Prihodnega blaženstva
Či se toti venec vtergne
Te de gvišno žalostno
Tak za naše ljube sine
Kak za slavstvo vtopleno!
16. Zdaj si lahko še zberemo
Moža, tverd'ga Slavenca
Pri keremi v brambi bomo
On od vseh stran' gran'ca
Kera nas će vse varvati
Ki slavenske kervi smo
Ino taki pogon dati.
Da slavenstvo cvelo bo!

Ptujski Sokol

Kdo ne pozna vsaj po imenu prijaznega mesteca ob Dravi z ozkimi ulicami in starinskimi strehami, najbogatejšega izmed naših krajev s starimi spomeniki in izkopeninami naše stare kulture in slave.

Med našo starejšo generacijo je bil Ptuj še posebno znan po svojih lepih čitalniških zabavah in pevskih slavnostih, ki

Drag. Zupančič
prvi starosta Sokola

Dr. Fr. Šalamun
sedanji starosta Sokola

so jih posečali ne samo rodoljubi iz cele slovenske Štajerske, ampak tudi tukaj živeči Nemci.

Kakor hitro pa so se začeli zavedati Slovenci, da so narod, ki sme zahtevati tudi svojih pravic, zlasti spoštovanja svojega jezika v javnosti in uradih, se je začelo preganjanje slovenskega življa. Svoj višek je doseglo pod paševanjem

dolgoletnega župana Josipa Orniga, ki si je znal pridobiti zveze z najvišjimi krogi, ki jih je vpregel v svoj vsenemški voz; znal je odstraniti vsakega slovenskega uradnika in brezobzirno uničiti vsakega obrtnika, ki se ni brezpogojno podvrgel njegovi diktaturi.

Iz Ptuja je že skoraj popolnoma izginil ves slovenski živelj razen peščice narodnozvestih čitalničarjev, ko se je po zaslugi br. Miroslava Gregorke, dr. Kodermana in pokoj. Dragotina Zupančiča začela propagirati med to peščico še tukaj bivajočih Slovencev ideja o ustanovitvi Sokola, da bi se v prvi vrsti ohranila mladina in vzbujala narodna zavest v mestu in okolici, kar je oboje začela okuževati nemška miselnost.

Br. dr. Koderman je zaprosil br. Smrtnika v Celju za podatke, potrebne za ustanovitev in za osnutek pravil, ki so jih na to podpisali br. Gregorka, dr. Koderman in Zupančič ter jih vložili v odobritev.

Seveda je bil to ogenj v nemški strehi, začela se je najhujša gonja v »Štajercu«, izhajajočem tukaj in pisanem v slovenskem jeziku, pa v nemškem duhu. Predlagatelji so dobivali grozilna pisma, nemška javnost je zahtevala takojšnjo premestitev br. Gregorke, ki je bil železniški uradnik na tukajšnji postaji, in dr. Sagadina, takratnega sodnika, ki se je tudi udeleževal tukajšnjega narodnega življenja.

Značilno je, da je zahtevalo sresko načelstvo od predlagateljev, da predložijo vzorec kroja, ti so pa predložili fotografije.

Ker sresko načelstvo ni hotelo odobriti pravil, je ptujski Sokol po preteku določene dobe začel z delovanjem, in sicer se je vršila prva telovadba v salonu nad vse požrtvovalnega br. Dragotina Zupančiča pod vodstvom br. Gregorke, ki pa je bil na zahtevo Nemcev v resnici tudi kmalu premeščen.

Slednjič je vendar prišla odobritev predloženih pravil in ustanovitelji so iskali med takratnimi Slovenci osebe, ki bi hotela prevzeti mesto staroste. Izmed uradnikov se ni smel nobeden na ta način eksponirati, izmed ostalih pa ni hotel kljub vsem prošnjam nihče sprejeti te časti, kar je delalo ustanoviteljem težke preglavice, dokler jih ni rešil iz tega mučnega položaja že omenjeni posestnik in gostilničar Dragotin Zupančič, ki je prevzel to breme in bil izvoljen za prvega starosto.

Nemško časopisje s »Štajercem« na čelu je zdvijalo, ko je izvedelo o izvršenih pripravah za ustanovitev Sokola, in naravnost pobesnelo, ko se je razširila še vrh tega vest, da priredi to leto naša CMD svojo letno skupščino v Ptuj. Navajamo le kratek izveček plakatov, ki so se pojavili pred skupščino na vseh nemških hišah v Ptuj: Deutsche! Der windische Gegner will unserer deutschen Stadt Pettau ein Schandmal aufdrücken... der panslavistischen Trikolore Raum verschaffen. Zu diesem Zwecke wurde für Sonntag, den 13. September nach Pettau die Hauptversammlung des windischen Cyrill- und Methodus-Vereines einberufen und wird zugleich ein Sokolverein gegründet. Von allen Gauen werden Rothenäcker und andere Panslavisten kommen... Wir betrachten diese freche Vorgangsweise als eine unglaubliche Herausforderung, die abzuwehren unser aller heiligste Pflicht ist... Deutsche! Wir wollen von unserem Hausherrnrechte Gebrauch machen.« Vse to je dalo povod, da je prišlo do znanih septembrskih dogodkov.

V tem najhujšem pritisku pa so zbrali požrtvovalni rodoljubi toliko denarja, da so pošiljali takratna trgovska sotrudnika Antona Poša in Franca Lenarta v Maribor, da se izobrazita za bodoča vaditelja, in nabavili najnujnejše orodje. Ta sklad je upravljal pokojni dr. Jurtela. Po odhodu br. Gregorke je prevzel načelniško mesto br. Anton Poš, ki so mu priskrbeli službo pri slovenski tvrdki Lončarec & Havelka, ker mu je radi tega dotakratni nemški gospodar Alojz Muchitsch odpovedal službo.

Ker pa je br. Poš moral kmalu odriniti k vojakom, je prevzel vodstvo br. Franc Lenart in za njim že leta 1909 sedanji starosta, kojega je nadomestoval br. Osojnik.

Prvemu starosti je sledil kot starosta br. dr. Dimnik, po odhodu tega br. dr. Lašič in temu br. dr. Fermevc, ki je stal na čelu društva ob izbruhu vojne. Tedaj je bilo ustavljeno vse delovanje, vsi spisi so bili konfiscirani in uničeni. Br. dr. Fermevc je ostal na čelu društva še tudi prvo leto po preobratu.

Na precej burnem občnem zboru leta 1920 je bil izvoljen za starosta br. Vladimir Vošnjak, ki pa je starostoval le nekaj tednov, nakar je bil izvoljen na izrednem občnem zboru br. A. Sovrè, ki je vodil društvo dve leti; temu pa je sledil sedanji starosta, pisec pregleda.

Razumljivo je, da so ptujski Slovenci pozdravili ustanovitev Sokola z navdušenjem in da so se začetkoma pridno udeleževali telovadbe tudi starejši člani, med njimi prvi

starosta br. Zupančič, dr. Koderman in dr. Sagadin; telovadba se je prenesla iz Zupančičevega salona v Narodni dom. Ker se je pa v dvorani v I. nadstropju, zlasti pri telovadbi na orodju, delala prevelika škoda, se je vršila telovadba v poletnem času na dvorišču.

Društvo je iskalo primerne prostora, ki pa ga kljub vsemu ni moglo najti; slednjič je bilo prisiljeno urediti si majhno telovadnico v bivši drvarnici na dvorišču posojilnične hiše na sedanjem Srbskem trgu.

Prvič se je društvo pokazalo v javnosti že leta 1908. pri slavnosti v Sršenovem logu v Ljutomeru, kjer ga je zastopalo par bratov v kroju pod vodstvom br. dr. Kodermana. Prvi javni nastop pa je priredilo društvo v poletju leta 1909. na dvorišču Narodnega doma v Ptuj; od tega časa naprej se je udeleževalo vsakega sokolskega ali drugega večjega narodnega slavja na bivšem Štajerskem.

Že pred vojno in po vojni, ko se je društvo krepko razmahnilo in se je prav v Ptuj vršil leta 1919. krasno uspeli prvi župni zlet mariborske župe, je vzgajalo društvo lepo število dobrih telovadcev in nekaj še danes aktivnih sokolskih delavcev; posebno pridni so bili slovenski dijaki tukajšnje, če tudi takrat nemške gimnazije in nekateri trgovski sotrudniki, med njimi bratje Osojnik, dr. Sluga, Brumen, Burič, Čeh, Breznik, Vrabl, Lojze Brenčič, Milko Senčar itd. Marsikateri v Ptuj odrasli zavedni Slovenec se je naučil baš v telovadnici dobro slovenskega jezika in navzel nacionalnega duha.

Razumljivo pa je tudi, da je bilo društvo trn v očeh ptujskega nemštva in to sovraštvo je šlo celo tako daleč, da je bilo od ptujkega magistrata uradno prepovedano pokazati se javno v mestu v sokolskem kroju.

Po preobratu si je uredilo društvo svojo telovadnico najprej v tukajšnji gimnaziji, odkoder pa se je preselilo leta 1922. v telovadnico osnovne deške šole, katero je popolnoma opremilo in jo vzdržuje še dandanes; ker pa ne zadostuje več 22 danes telovadečim oddelkom, se pripravlja po zaslugi sedanje uprave mestne občine ureditev velike telovadnice v Mladiki.

Po izvolitvi sedanjega staroste, bivšega dolgoletnega načelnika, je prevzel načelništvo br. Slavo Komac; ko pa je moral leta 1925. prevzeti načelništvo okrožja, je bil izvoljen za društvenega načelnika vzor telovadca in sokolskega delavca br. Janko Pertot, ki vodi društvo še dandanes.

O binokostih 1927. leta je razvilo društvo svoj društveni prapor, ki mu je kumovala s. dr. Pirkmajerjeva, in že leta stremi za tem, da si zgradi v doglednem času lastno gnezdo, kar je predpogoj vsega nacionalnega življenja v Ptuj.

Od svojega postanka pa do danes je ptujski Sokol izmed mnogobrojnih društev v Ptuj gotovo najagilnejši, ki brez ozira na levo in desno koraka krepko po začrtani poti; s tem svojim neumornim, vztrajnim in požrtvovalnim delom pa kuje telesa in srca, kuje značaje in duše po nauku svojega velikega mojstra dr. Tyrša, da ohrani narod pri tisti trajni in čvrsti moči, tistem telesnem, nravnem in duševnem zdravju, ki ne dopušča nobenega nazadovanja in ki vzgaja po besedah br. dr. Masaryka pravi nacionalizem.

Narodna čitalnica v Ptuj

Narodnih čitalnic dandanes po Sloveniji skoro ni več. Če so še kje, bolj životarijo, nego da bi bile središče kulturnega življenja, kakor so bile nekaj. Žive še narodne čitalnice v spominu starejše generacije, zlasti one, ki se je šolala in živela po krajih, v katerih je prevladoval ali pa vsaj hotel prevladovati nemški živelj. Mlajša generacija, posebno izza vojne dobe, ko živimo v svoji narodni državi, skoro ne pozna več čitalnic. Razmere, v katerih živimo danes, so čisto druge in drugačne, nego so bile razmere, v katerih so se porajale, živele in delovale narodne čitalnice.

Ko obnavljamo v septembru tega leta spomin dogodkov, ki so se vršili leta 1908 v Ptuj ob veliki skupščini družbe

sv. Cirila in Metoda, se spominjamo pravzaprav tega, za kar so se svoj čas ustanovljale narodne čitalnice. Prav Ptuj je bil tipičen primer našega narodnega razvoja v avstrijski državi.

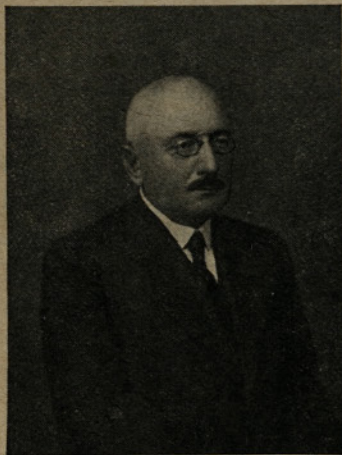
Ko so po absolutizmu petdesetih let dobili avstrijski narodi leta 1860 ustavo in z njo pravic do svobodnejšega življenja, se je povsod začelo politično in kulturno gibanje. Za narodno in kulturno življenje so bile važne zlasti »čitalnice«, ki so se po večjih naših mestih ustanovile v prvih letih ustavne dobe.

Narodne razmere pri nas Slovencih takrat niso bile ugodne. Kmetsko ljudstvo je bilo nevedno in narodno ne-

zavedno. Meščanstvo je bilo izobraženo v pravcu tedanjega časa več ali manj v nemškem duhu. Vsa tedanja javna uprava je bila tako ustrojena, da je morala našega človeka prepričati, da le tisti kaj velja, ki nemški zna. Zakaj gospoda je govorila med seboj nemški, v šolah se je poučevalo nemški, v pisarnah se je pisalo nemški. Slovenski je govorila gospoda le toliko, da se je sporazumela z ljudstvom pri svojih opravkih.

Prav redki so bili prepričani rodoljubi. A bilo jih je nekaj. To so bili kvas, ki je v boljših razmerah prešnil z novimi idejami zlasti učečo se mladino in po nji širil ideje med naše ljudstvo.

Izmed velikih idej francoske revolucije o svobodi, bratstvu in enakosti, ki so leta 1848 iznova bruhnile na dan, pa so jih v dobi absolutizma petdesetih let hoteli zatreti, je za nas Slovence v novi dobi bila važna ideja o enakosti z gospodujočim narodom nemškim. Boj za narodno enakopravnost smo Slovenci z drugimi avstrijskimi narodi bojevali ves čas ustavne dobe do poloma po svetovni vojni, ki je v novo nastalih državah prinesel narodom zaželeno svobodo.

Dr. Jos. Komljanec
predsednik Čitalnice in načelnik
Posojilnice

vencem po Spodnjem Štajerskem. Že l. 1861. je bil izvoljen za deželnega in kasneje tudi za državnega poslanca. Postal je najodločnejši zagovornik slovenskih pravic v deželnem in državnem zboru. Njegov govor v deželnem zboru graškem dne 16. marca 1863, v katerem s temeljitimi razlogi zahteva za slovenščino v šoli in v uradih iste pravice, kakršne ima nemščina, so dali tiskati v več tisoč izvodih ter ga razširili med prosti narod.

Ta mož je bil pravi ustanovitelj ptujske Čitalnice. Sklical je 27. julija 1863 vse zavedne Slovence v Ptuj in iz okolice, da se pogovore o ustanovitvi Čitalnice. Hitro so sestavili društvena pravila, ki pa niso bila tako hitro potrjena v Gradcu. Šele maja 1864 so jih dobili potrjena (iz Gradca). Na prvem občnem zboru 23. junija 1864, ki se ga je udeležilo okoli 70 udov, so bili izvoljeni v odbor: za predsednika dr. Avgust Čuček, Ptujčan; za podpredsednika notar Janez Schönwetter; za tajnika Miha Herman, c. kr. pristav; za blagajnika dr. Ivan Petovar, odvetniški koncipient; za odbornike: dr. Anton Mravljak, notarski koncipient, dr. J. Vošnjak, prošt, Franc Krajnc, Karel Švajgl, nadučitelj, in Božidar Raič, kaplan pri Sv. Barbari.

Otvoritev Čitalnice se je jako slovesno proslavila dne 5. septembra istega leta. Slavnosti se je udeležilo nad 1200 oseb. Med njimi so bili zastopniki celjske in mariborske Čitalnice s predsednikom dr. Kočevarjem in dr. Sernecem, pevci iz Slovenske Bistrice z dr. Jos. Vošnjakom, gostje iz Ormoža, Ljutomera in Hrvatje iz Varaždina.

Kakor trdi že poziv k ustanovitvi Slovenske čitalnice v starem Ptuj, je bila njena »poglavitna naloga predvsem duševna povzdiga, izobraženje jezika in omika slovenskega naroda, po tem takem priprava za pravično izvršenje narodne ravnopravnosti«.

Prva naloga čitalnicam je torej bila, da vzbudi preprosto ljudstvo kakor tudi meščanstvo in domače razumništvo k

narodni zavesti, da vzbujeno zavest ohrani in utrjuje. Godilo se je to s čitanjem slovenskih časopisov, knjig, razgovorov, zlasti pa po raznovrstnih prireditvah s petjem, govori, plesom in z gledališkimi igrami. Mislimo si lahko, kako je moralo vplivati na širše občinstvo, vajeno slišati le nemščino pri gospodi, ko je pri takih čitalniških prireditvah slišalo, da tudi gospoda med seboj slovenski govori in kako lepo se slišijo domače pesmi. Neštetim osebam so take prireditve vzbudile narodno zavest, drugim pa jo utrdile.

Narodna čitalnica je bila v Ptuj najvažnejše naše društvo. lahko rečemo, do ustanovitve naše sedanje države edino slovensko kulturno središče in zbirališče narodnega občinstva. Iz nje je izhajalo ali pod njenim okriljem in v njenih prostorih se je vršilo kulturno narodno delo v Ptuj in v ptujskem okraju.

Da se je moglo vršiti vse to mnogostransko narodno delo, je potrebovala Čitalnica svojega lastnega doma, kajti pri nasprotovanju ptujskega ponemčenega prebivalstva in njega vodstva bi drugod ne bilo mogoče dobiti primernih prostorov. Prilika za lastni dom se je ponudila leta 1882, ko je bil prodan hotel »zur Stadt Wien«. Kupili so ga s svojo požrtvovalnostjo Slovenci ter preuredili iz njega svoj Narodni dom, ki je še sedaj.

Imeli so Slovenci v Ptuj svojo streho in mislili, da se bodo mogli v nji nemoteno razvijati. Ali narodni nasprotniki, ki so videli, kolikega pomena je lastni dom za razvoj slovenskega prebivalstva, so sedaj še podvojili svoje nasprotovanje proti slovenskemu razvoju. Nikakor niso hoteli dopustiti, da bi se v hotelu pod slovensko upravo še dalje izvrševala gostilniška obrt. Vse prošnje in ugovori niso zalegli nič. Šele po posredovanju poslancev, zlasti Raiča, je ministrski predsednik izjemoma dovolil, da je Čitalnica smela svojimi udomi postreči z jedmi in pijačo. Ali tudi to dovoljenje so hoteli nasprotniki društva uničiti s prevelikim obdavčenjem. Dvakrat se je morala Čitalnica radi tega pritožiti pri najvišjem sodišču na Dunaju in obakrat je zmagala, dokaz, da je bila gonja uprizorjena iz gole mržnje proti slovenskemu društvu.

Kolikega pomena je bil lastni Narodni dom za ptujske Slovence in kako so ga črtili naši narodni nasprotniki, se je najboljšo pokazalo ob septembrskih dogodkih leta 1908. Takrat je moral vsakdo, bodisi naš človek ali nasprotnik, izprevideti, da je ptujski Narodni dom v resnici zatočišče in nekaka narodna trdnjava za Slovence v Ptuj.

Tudi svetovna vojna ni mogla zatreti Narodne čitalnice v Ptuj. Nemški magistrat je sicer takoj po izbruhu vojne na svojo pest ustavil vse društveno delovanje. Pritožba proti temu nezakonitemu ukrepu je zopet v jasni luči pokazala naše narodne nasprotnike, ki so mislili, da so vsemogočni. Namestništvo v Gradcu je po dolgem oklevanju sicer razveljavilo ukrep mestnega magistrata v Ptuj, ali pismenega potrdila o tem Čitalnica ni mogla dobiti, čeprav so naši narodni zastopniki v državnem zboru na Dunaju javno razkrili to krivično preganjanje Narodne čitalnice in zahtevali od ministrstva pomoči v tej očitni zlorabi uradne oblasti.

Z ustanovitvijo narodne države Jugoslavije po svetovni vojni je bil dosežen glavni namen, radi katerega so se svoj čas ustanovljale narodne čitalnice. Da goje razne kulturne naloge, so kot zrele edinice izletela iz matičnjaka druga društva, ki so prevzela te kulturne panoge. Čitalnica naj bi gojila prosveto v ožjem smislu. Delala je to posebno v prvih povojnih letih. Z dotokom novih moči slovenskega razumništva v Ptuj se je mislilo, da se bo tudi to prosvetno delo poživilo, poglobilo in razširilo. Ali nade se niso popolnoma izpolnile.

Narodna čitalnica vzdržuje danes za širitev narodne prosvete v glavnem svojo Ljudsko knjižnico, ustanovljeno leta 1907, ki je primeroma dobro založena s knjigami in jo pridno uporabljajo vsi sloji za svojo globljo in širšo izobrazbo.

Sušaška gimnazija in ptujski dogodki

MR. BOGO OROŽEN

Refugium peccatorum so nekoč prezirljivo nazivali sušaško gimnazijo. Toda ta refugium je stal že davno pred vojno kot skala nad našim sinjim morjem, vzgajajoč mladino v onem duhu, ki je bil popreje odločilen za našo nacionalno osamosvojitve. L. 1905 nas je bilo tamkaj že preko 30 slovenskih »grešnikov«. Sušaška tla so bila domača in svobodna. Srbohrvaški učni jezik, književnost, junaške narodne pesmi in zgodovina, kako je vse to dvigalo našo nacionalno zavest! Ni čuda, da je ravno tamkaj pognal nacionalno-revolucionarni pokret prve korenine, ki so jih potem odhajajoči dijaki presajali na druge šole. Nastal je »Preporod«. Izdajali smo list »Dijaški vestnik«, ki je pisal za tedanje gospodarje vseskozi veleizdajalsko, a njegove besede so legale v mlade duše kot bistra osvežujoča rosa na izsušene niive. Na sosedni Reki je bilo vedno po več sto slovenskih delavcev, katere je internacionala odtuževala narodu. S pomočjo profesorja mornariške akademije Vajde, po prevratu ravnatelja ptujske gimnazije, smo ustanovili »Slovensko čitalnico« na glavni reški ulici »Corso«. V kratkem času smo zbrali preko 2000 knjig, uredništva pa so nam pošiljala časopise večinoma brezplačno. V večernih urah je po končanem delu postalo tamkaj vedno živahno. Prihajali so težaki iz luke, tovarniški delavci, obrtniški pomočniki, kuharice in študentje, čitali so, prepevali in godli. Knjižnica je vzorno poslovala. Bilo je res prav pristno domače življenje. Med vojno sem zvedel, da je oblast Čitalnico razpustila. Kam je prišel ves dragocen inventar s knjigami, mi ni znano.

V to dobo spadajo znani ptujski dogodki. Kakor so bili ponižujoči za človečansko in nacionalno dostojanstvo našega naroda, vendar so bili za nas srečni, ker so pokrenili do tedaj latentno nacionalno čustvovanje, odmaknili marsikatero predsodke in malodušje, posebno so pa navdušili mladino, ki je vedno najjasneje in najodločneje izražala hotenje in stremljenje svojega naroda. Odporna omladinca Adamič in Lunder sta protestirala s svojimi prsi in kri, ki ju je zalila, je bila pravi blagoslov za naš narod, rdeča pot v svobodno bodočnost. Prvikrat se je tedaj slovenska zemlja odločno stresla in to valovanje je šlo neutolažljivo svojo pot skozi vsa nadaljnja leta, dokler se ni umirilo pod svetlo Karadjordjevo zvezdo. Ko se je v Ljubljani zgrinjal slovenski narod okoli Adamičevega in Lundrovega groba, smo se zbrali tudi sušaški omladinci na vrtu gimnazije, odkoder je nepopisen razgled na naše morje in našo Istro. Spregovoril je Endliher. Trdo so padale njegove besede in odmevale v oljčnem gaju, a dvojno so odmevale v naših dušah. Še danes občutimo, da je bil ta trenotek za nas odločilen. Potekala so zadnja dijaška leta, seme je klilo in razšli smo se odločni in borbeni. Pa če se danes, po 20 in toliko letih zopet snidemo, nas bo komaj za trojko. Sušaška gimnazija — ta refugium peccatorum — je dala svoje. Dala je Endliherja, dala je slepega Lujo Lovriča, dala je nešteto drugih mučnikov svetlih mladostnih idealov, katerih kosti trohniijo po vseh bojiščih, kjerkoli se je v ognju kovala naša draga Jugoslavija. Naj bo svetel spomin nanje, dokler bo veljala ljubezen do domovine za največjo dobroto človeštva!

Mladini ob 25letn. ptujskih dogodkov

VESELKO FRANJO

Starejšemu rodu so še vedno v živem spominu narodnostni boji pred osvoboditvijo. Čutil je na sebi nemaški jarem in se jasno zavedal, kaj velja narodu svoboda. Mladina, ki se ji danes ni treba več zanjo boriti, pa vidi v predvojnih narodnih bojih mnogokrat le zgodovino. Motijo jo tudi glasovi, ki pravijo, da je narodnost danes samo še mrtva forma. Toda to mnenje je povsem napačno, narodnost je še vedno živa vsebina, kajti narodna svoboda je temelj in jamstvo vsake druge svobode.

Izgubljena državna svoboda se da prej ali slej zopet pridobiti, če se ohrani narod. Zgodovina ne pozna lepšega dokaza za resničnost te trditve, kakor je borba Srbov za obnovo svoje države, ki je dobila smrtni udarec v bitki na Kosovem polju. Nova srbska država, ki jo je ustvaril Karadjordje, je postala Piemont narodne in državne svobode ostalih Jugoslovenov.

Oslabljen narodnost je rana, na kateri boleha narod mnogo stoletij in si ne more pridobiti potrebnih moči, da bi se mogel izenačiti s svojimi tekmeci, ter mora živeti bedno življenje kot služabnik tujega gospodarja, obsojen le v nižje socialne vrste. Tako je bila na primer slovenščina v očeh Nemcev le jezik hlapcev in dekel.

Izgubljena narodnost pa se ne da nikoli več obnoviti. Spomnimo se samo onih številnih germanskih narodov, ki so utonili v romanskem morju (Goti, Vandali, Longobardi in velik del Frankov).

Življenje je stalen boj; narod se bije z narodom v gospodarskih in političnih vojnah; sila se meri s silo, razum z razumom! Slabejši služi močnejšemu in delavnejšemu. Tisti, ki misli, da bo med narodi zares kmalu nastalo bratstvo, je nepraktičen sanjač, ki se iz zgodovine in iz sedanjosti ni

ničesar naučil. Tak človek s svojo realno teorijo škoduje lastnemu narodu in pomaga tujcem. Ta globoki nauk, ki ga je uspešno izpovedal v prejšnjem stoletju češkemu narodu genijalni politik Karel Havlíček Borovský, velja v polni meri tudi danes.

Tisoč tristo let je že preteklo, odkar so naši pradedje s plugi zarezali prve brazde v to našo zemljo in z brazdami tudi pravice do nove domovine — potem šele, po umiku Madjarov iz naših krajev so začeli prodirati z zapada k nam Nemci kot kolonisti. In še pozneje, ko so začela rasti po naših krajih mesta, so se naselili v njih nemaški trgovci in obrtniki, največ s Švabskega, kjer je zbog preobljudenosti začelo primanjkovati orne zemlje in kruha. Tako so prišli Nemci tudi v Ptuj, nekateri še kasneje; eno so vsi: potomci priseljencev! Pravi gospodarji zemlje so bili in ostali Slovenci — kmetje, čeprav so ječali stoletja pod fevdalnim jarmom nemških grofov.

Poboji z Nemci, ki so se vršili leta 1908 po ulicah mest Ptuja, Celja in Ljubljane ob zborovanjih narodnoobrambnihih društev, niso bili samo sebi namen, marveč v ozadju teh izbruhov nemške strasti je tičal nemaški pohlep po slovenski zemlji in slovenskem ljudstvu, po njegovem premoženju: naših poljih in goricah!

Vse to je izrazil R. H. Bartsch v svojem predvojnem romanu »Das deutsche Leid«. Za nas ni jedro tega romana Bartschov poetični opis krasot Slovenskih goric, temveč »nemaška bol«, pravzaprav nemaški gnev proti Sokolom, ki jih je pisatelj opazoval v vinorodnega griča, ko so korakali v rdeči povorki s pesmijo »Hej Slovani!« in širili telovadbo med slovensko ljudstvo, da ga zbudijo k narodni zavesti in ga tako odtujijo nemštvu.

Vihar svetovne vojne je pomel z nemško oblastjo nad našimi kraji. Če bi mogoče danes kateri izmed naših Nemcev v upanju v neko »rešitev« obračal oči na sever v Hitlerjev kljukasti križ, potem naj rajši posluša nauk, ki ga je povedal Nemcem v Sloveniji in Sremu največji jugoslovanski škof dr. J. J. Strossmayer:

»Naše ljudstvo vam je dalo vse, kar je imelo, bratsko vas je sprejelo v svojo zajednico, da bi skupaj kakor bratje živeli in si prosili božjega blagoslova na svoje delo. Toda ljudstvo vam ne sme dati svoje domovine, da ne bi nazadnje njega samega z nje razdedinili. Vi ste prišli sem tako, da ta narod in to domovino objamete in imenujete svojo. In že

sama narava vas je k temu napolnila, ker namreč vidim, da že govorite skupaj z nami isti jezik, kakor jeste isti kruh in dihate isti zrak!« Ta Strossmayerjev nauk velja tudi za Nemce, bivajoče pri nas.

Narodnost torej ni preživela stvar, predvojni narodni boji in petindvajsetletnica ptujskih dogodkov pa mrtva zgodovina. Zato ni dovolj, če živijo samo v spominu starejših. Tudi današnja mladina mora živo čutiti njihovo važnost. Samo tako bo znala od svojih prednikov tudi zanjo izvojevano narodno svobodo ohraniti in s tem izvršiti nalogo, ki ji je dana. Samo tedaj bo naša mladina vredna naslednica starejšega rodu.

Boj za ptujsko gimnazijo

DR. JOSIP KOMLJANEC

Nekaka zla usoda preganja Ptuj zadnjih sto let. Odkar poznamo Ptuj v zgodovini, je bilo to važno mesto ob prehodu iz ogrske nižine v alpsko gorje in ob poti proti solnčni Italiji. Tu je bila obsežna rimska kolonija, tu je stoloval škof Viktorin še v rimski dobi. In v srednjem ter novem veku je Ptuj s svojim ponosnim gradom takorekoč gospodoval nad obširnimi ptujskim poljem od Pohorja doli v začenjajočo se ogrsko nižino.

Ali ko so se sredi preteklega stoletja začele razmere izpreminjati, se je sreča izneverila Ptujem. Ko so gradili veliko železnico iz Dunaja proti Trstu, so jo hoteli sicer izpeljati ob Ptujem, ali izpeljali so jo skozi Maribor. Ko so v petdesetih letih prestavljali sedež lavantinske škofije iz obmejnega Št. Pavla bolj v središče spodnještajerskih Slovencev, so ga zopet nameravali postaviti v staro škofovsko stolico v Ptujem in si za to ogledovali minoritski samostan. Ali škofijski sedež je prišel v Maribor, ne na Ptuj. Ko so vezali Budimpešto po železnici s progo Dunaj—Trst, so jo mesto v Maribor izpeljali na neobljudeno Pragersko. Kdo je bil teh neuspehov kriv, je težko reči. Vsaj nekoliko tudi Ptuj sam, ki se ni znal in hotel prilagoditi novim razmeram. Tako sta Ptuj prehiteli v razvoju Celje in Maribor.

Ali četudi so se razmere zasukale v škodo razvoju Ptujem, Ptuj le ni izgubil poguma in je večkrat pokazal svojo žilavo voljo in vztrajnost, da ne zaostane za Celjem in Mariborom. Pokazal je to zlasti v šolskem vprašanju, posebno še v borbi za svojo gimnazijo.

Ob začetku ustavne dobe sta Celje in Maribor že imeli svoji srednji šoli, gimnaziji. V Ptujem še ni bilo srednje šole. Ptujčani pa so uvideli, da vsaj v kulturnem razvoju ne smejo zastajati in je v istem letu 1864, ko se je slovesno začejalo prosvetno delo v Narodni čitalnici, občinski mestni odbor sklenil, naj se ustanovi v Ptujem srednja šola za višjo izobrazbo prebivalstva. Ali pet dobrih let je bilo treba, da se je končno leta 1869 ustanovila deželna realna gimnazija s štirimi razredi in je bil 1. oktobra 1869 otvorjen prvi razred s 46 učenci. Prebivalstvo je z veseljem sprejelo novo šolo in pošiljalo svoje sinove vanjo. Na koncu četrtega leta je gimnazija imela 100 učencev, dovoljno število za takratne razmere, ko niso še zahtevali prenapolnjenih razredov.

Pokazalo pa se je takoj, da je samo nižja gimnazija le polovičarsko delo, ki ga je v lastni prid treba izpopolniti v celoto, v višjo gimnazijo. Prestop iz nižje gimnazije v kako drugo višjo je bil za učence težak, ker so take učence večkrat smatrali za manj vredne in se iz njih norčevali. Zato je marsikateri učenec odšel s ptujske gimnazije že po prvem ali drugem letu, da se izogne neprijetni animoznosti. Vse to je dovedlo mestno občino ptujsko, da je že leta 1877 zaprosila za izpopolnitev nižje gimnazije v popolno osemrazredno višjo gimnazijo. Mestni občini se je leta 1877 pridružil še okrajni zastop in tudi poslanca mesta Ptuj in kmečkih občin sta se toplo zavzela za izpopolnitev, tako da je finančni odbor de-

želnega zbora sklenil, naj se izpopolni ptujska gimnazija. Vendar je deželni zbor zavrnil predlog, češ, da dežela nima sredstev in je dolžnost države, da skrbi za srednje šole.

Borba za izpopolnitev gimnazije je nekaj let mirovala. Ali ko se je število dijakov proti koncu osemdesetih let začelo krčiti, zlasti po otvoritvi slovenskih vzporednic na državni gimnaziji v Mariboru leta 1889, je mestni občinski svet ptujski leta 1890 sklenil, da iznova zaprosi za popolno gimnazijo, in obljubil, da preskrbi potrebne prostore in še daje letno subvencijo. Ali tudi sedaj je trajala borba za višjo gimnazijo do leta 1898, ko se je z novim šolskim letom 1898/99 otvoril peti razred in prihodnja leta stopnjema višji razredi do osmega.

Po tridesetletni borbi je dobil Ptuj celo gimnazijo. Ustvarjeni so bili s tem pogoji, da bi se mogla gimnazija uspešno razvijati v prid ptujskega mesta, ptujskega okraja in širokega zaledja. Ali kar bi se zdelo vsakemu naravno in pravilno, se v takratnih razmerah ni tako zdelo odločujočim krogom mesta Ptujem in deželnega odbora in zbora štajerskega v Gradcu.

Učenci, ki so vstopali v ptujsko gimnazijo, so bili doma iz mesta Ptujem, iz ptujskega okraja, pa tudi iz sosednjih krajev do Ljutomera in Radgoše. V narodnem oziru je takrat prevladovala po južnoštajerskih mestih in trgih nemščina, kmetsko prebivalstvo pa je bilo seveda slovensko. To se je jasno izražalo tudi pri dijakih ptujske gimnazije. Dokler je bila gimnazija nižja, so razen štirikrat prevladovali dijaki slovenske narodnosti, večkrat v občutnem razmerju. Tudi učitelji so bili Slovenci in Nemci. Ali ko se je začel narodnostni boj, se je prenesel tudi na šole in tudi na ptujsko gimnazijo. Začela se je borba, da postane ptujska gimnazija čisto nemška.

Ko je odšel leta 1881 Fichna, po rodu Čeh, deželni odbor ni hotel za ravnatelja nastaviti profesorja Hubada Franca, dasi je uspešno vodil tri leta zavod kot provizorični vodja, nego je nastavil trdega Nemca Tirolca Tschaneta Hansa, ki ni razumel besedice slovenski. Proti takemu očitnemu pristranskemu postopanju deželnega odbora so slovenski poslanci protestirali in prišlo je leta 1885 do ostre razprave o ptujski gimnaziji. Slovenski poslanci so zahtevali, naj bo ptujska gimnazija tudi za slovenske dijake, nemški poslanci pa so poudarjali, da stoji ptujska gimnazija na nemških tleh, zato je in ostane nemška. Pa ne le to. Ptujska gimnazija naj ne bi bila le nemška, izobrazujoč nepristransko tudi slovenske dijake ptujskega okraja, ptujski gimnaziji so določili še prav poseben pomen, da čuvaj in širi nemštvo na Spodnjem Štajerskem. Leta 1885 je bil nastavljen zadnji slovenski profesor za predmete razen verouka in slovenščine, za katera predmeta so nastavili še slovenske učitelje, ker nemških niso imeli. Učiteljski zbor je postal tako nemški.

Pa tudi slovenskim učencem niso privoščili, da bi se izobraževali na ptujski gimnaziji. Ko je bila leta 1898 gimnazija izpopolnjena, se je oglasilo 44 slovenskih dijakov za

sprejem v prvi razred, ali bilo jih je 26 zavrženih, češ, da niso znali dovolj učnega (nemškega) jezika. Slovenske dijake so v malo letih popolne gimnazije radikalno iztrebili. V šolskem letu 1897/98 je bilo med 97 dijakov 57 slovenskih in 39 nemških, leta 1898/99 med 138 dijakov 72 slovenskih in 66 nemških, v šolskem letu 1903/04 pa med 184 dijakov samo še 24 slovenskih in 160 nemških dijakov. Odkod to? Za izostale slovenske dijake domačega šolskega okoliša so umetno preskrbeli nemških dijakov iz vseh širnih delov Avstrije, katerim je nudil streho nemški dijaški dom. V ta dijaški dom je bil lahko sprejet dijak vsake narodnosti razen slovenske.

Kako pristransko in nacionalno sovražno so postopali nekateri nemški učitelji na gimnaziji, vedo povedati mnogi slovenski dijaki, ki so študirali v Ptuj. Omenim naj dva sicer malenkostna, ali prav radi tega značilna primera. Dvema učiteljema ni ugajal naš »č«. Zahtevala sta, naj dijaki pišejo »tsch«. Ker je bilo to protizakonito, sta odjenjala v toliko, da bi naj pisala vsaj v gotici, ali druge črke v gotici in »č« magari v latinici! Pri sprejemnem izpitu leta 1917 se oglasita Branko T. in Rada G. Nezaslišani panslovanski imeni, ki ne smeta onečastiti nemške ptujske gimnazije! Branka izpremene v Andreja, Rado v Amando in sedaj še smeta očiščena v hram nemške kulture!

Ne smemo se čuditi, da so s takim pristranskim, nacionalnim ravnanjem na gimnaziji polagoma zapravili zaupanje do zavoda v vsem ptujskem okraju. Slovenski starši niso več pošiljali svojih sinov na ptujsko gimnazijo, da jih ne izpostavimo nacionalno sovražnemu postopanju ptujskih nemških profesorjev.

V dveh primerih so ptujski mogotci pokazali, kako pogubna je nerazsodna zagrizenost v kako idejo. V brezobzir-

nem izvajanju nemškonacionalnega programa so po gimnaziji vzgojili ljudstvo v odpor proti zavodu in škodili s tem mestu samemu, kakor so v drugem primeru milijonske vloge mestne hranilnice brezkoristno žrtvovali vojnemu molohu in tako oškodovali svoje mesto.

Ko se je po polomu svetovne vojne ustvarila nacionalna država Jugoslavija, je bilo treba započeti novo borbo za obstoj ptujske gimnazije. Treba je bilo zopet pridobiti pri prebivalstvu zaupanje v domači zavod. To se je v veliki meri zgodilo. Število dijakov je začelo naraščati, seveda postopno. Po osmih letih je bilo na zavodu že 262 dijakov in letos ob koncu šolskega leta 381.

Da je prišel obstoj ptujske gimnazije v prvih letih po vojni nekoliko v nevarnost, je nekako razumljivo. Saj takrat ni bilo zlasti v višjih razredih dovolj dijakov radi odhoda nemških dijakov. Ali bolj se moremo čuditi, da je ptujska gimnazija še v svoji popolnosti bila tudi kasneje do najnovejšega časa v nevarnosti. Ko smo leta 1929 praznovali njeno šestdesetletnico, smo mislili, da opravičeno pričakujemo, da prenehajo vznemirljivi glasovi o njeni ukinitvi. Saj je šestdesetletnica pokazala, da ima ptujska gimnazija vse pogoje do svojega obstanka, ker jo prebivalstvo potrebuje in zahteva, ker je zanjo že toliko žrtvovalo in ker ne gre, da bi v lastni državi propadel zavod, ki so ga v prejšnji državi vzdrževali naši narodni nasprotniki. Ali nerazumljivo, ti razlogi niso zadoščali in lani je bila o počitnicah popolna gimnazija za skoro dva meseca reducirana na nepopolno.

Usodni korak se je preklical in ostal je mestu zavod, ki je zanj tolike važnosti v kulturnem in gospodarskem oziru, za državo samo pa tudi velike važnosti v splošnem državnem pogledu ob severozahodni meji.

Državna meščanska šola v Ptuj

Sedanja meščanska šola v Ptuj je nastala po združitvi prejšnje deške in prejšnje dekliške šole v Ptuj v en zavod dne 31. avgusta 1929. Predhodnici imata vsaka svojo posebno zgodovino.

Dekliška meščanska šola.

Ta je bila ustanovljena dne 1. marca 1902 z otvoritvijo treh razredov. Dne 5. junija 1902 se je vršilo imenovanje učnega osebja dekliške meščanske šole, in sicer so bili nameščeni:

Loebel Jožef, strokovni meščanskošolski učitelj iz Brucka na Štajerskem, za ravnatelja,

Pransa Antonija, izprašana za 1. učno skupino za redno nastavnico,

Kašovic Ana za strokovno učiteljico iz 2. učne skupine,

Just Jožef za strokovnega učitelja iz 3. učne skupine,

Rogozinski Julijana za učiteljico ženskih ročnih del in za gospodinjstvo.

V istem letu je bilo dozidano tudi novo šolsko poslopje za dekliško osnovno in dekliško meščansko šolo; v tem poslopju sta sedaj nastanjeni dekliška osnovna in sedanja meščanska šola. Slovesna otvoritev obeh šol se je vršila 2. oktobra 1902.

V prvem šolskem letu 1902/03 je imela dekliška meščanska šola skupaj 86 učenk. V drugem šolskem letu 1903/04 je bil ravnatelj Loebel Jožef premeščen na meščansko šolo v Voitsbergu, njegovo mesto je pa prevzel učitelj Stering Anton iz Ptuja, in sicer 1. oktobra 1904. V naslednjih letih je število učenk naraščalo in je doseglo stalno število okoli 115 učenk. Leta 1905 je tudi že imenovani strokovni učitelj Just Jožef zapustil šolo in na njegovo mesto je bil imenovan strokovni učitelj Lukas Franc. V šolskem letu 1905/06 se je uvedla v vseh razredih francoščina kot neobvezen predmet. Francoščino je poučevala učiteljica Bradač Hortenza. Za učence meščanske šole, ki so bile doma izven mesta Ptuja, se je ustanovil v istem šolskem poslopju takoj prvo šolsko leto

1902/03 takozvani »Mädchenheim«, po naše »Mladika«, to je dekliški dom, kateremu so dodelili vse prostore v tretjem nadstropju in deloma v drugem in ga tudi temu primerno opremili. Omeniti je treba, da so prostori v tretjem nadstropju podstrešne ali mansardne sobe.

V šolskem letu 1906/07 se je za absolventke meščanske šole kakor tudi za gojenke tega »Mädchenheima«, ki so uživale še poseben pouk, otvorila gospodinjska šola, bolje rečeno enoletni gospodinjski tečaj.

Dne 20. julija 1909 je bil že imenovani ravnatelj meščanske šole Stering Anton imenovan sreskim šolskim nadzornikom za vse osnovne in meščanske šole na bivšem Spodnjem Štajerskem, ki so za otroke slovenskih staršev zasledovale kot glavni cilj vzgoje: ponemčevanje slovenske mladine po mestih in trgih bivšega Spodnjega Štajerskega.

Leta 1910 se je otvoril in priključil kot nekak četrti razred meščanske šole enoletni učni tečaj za zaključno praktično izobrazbo deklet v gospodinjski pa tudi v trgovski smeri. Normalna avstrijska meščanska šola je bila namreč samo trirazredna, ker so sprejemali v meščansko šolo samo take učence(ke), ki so z dobrim uspehom dovršili najmanj peti razred osnovne šole.

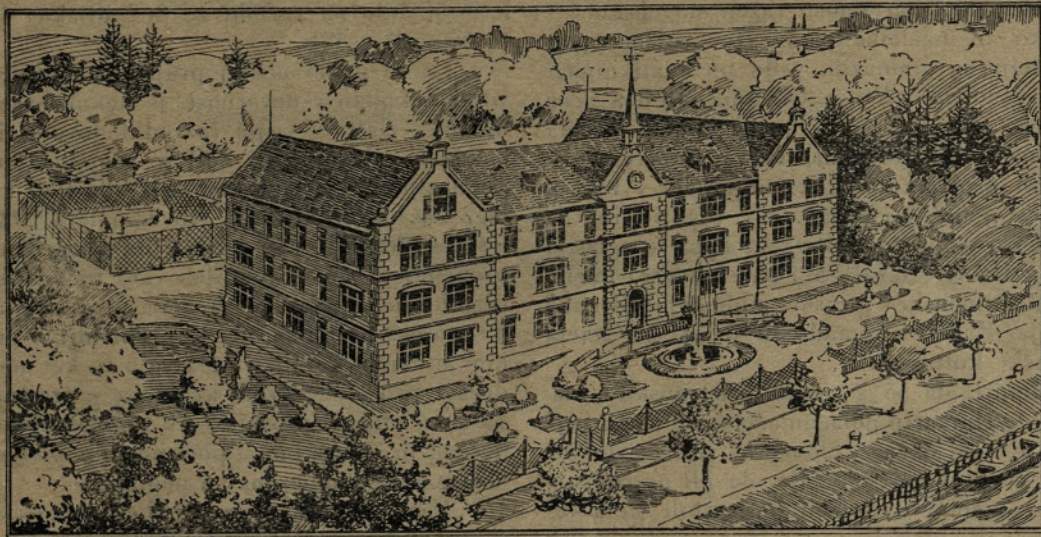
V vojnih letih 1914 do 1918 se je učiteljstvo meščanske šole pridno udejstvovalo v avstrijsko-patriotičnem smislu in marljivo nabiralo vojna posojila. Leta 1917 dne 7. novembra je preminul za nadaljnji razvoj meščanske šole prav zaslužni ravnatelj Stering Anton. Upravo šole je prevzel strokovni učitelj Kern A.

Po končani svetovni vojni meseca aprila 1919 je bilo vse nemško učiteljstvo na meščanski šoli odpuščeno in nadomeščeno s slovenskim. Začasna ravnateljica je postala g. Šeligo Irma, dotodaj učiteljica v Šmartnem pri Slov. Gradcu. Njeje so bile prideljene za učiteljice: Kobal Ivana, Voršič Marija, Kocmut Alojzija in Božič Marta. Nemščina se je kot učni jezik začasno obdržala v vseh razredih. Tudi enoletni nadaljevalni tečaj se je vodil dalje. Pouk v slovenščini pa se je

takoj uvedel kot učni predmet po štiri ure tedensko v vsakem razredu.

Dekliška meščanska šola je imela v šolskem letu 1919/20 vsega 120 učenk, v šolskem letu 1927/28 pa, ko je prenehala kot dekliška meščanska šola, 127 učenk.

Na predlog in prošnjo mestne uprave v Ptujju je ministrstvo prosvete z naredbo O. N. br. 62744 z dne 21. avg. 1928 odredilo združitve obeh meščanskih šol v Ptujju v en zavod, v državno meščansko šolo v Ptujju. Glavni vzrok združitve je bil ta, da deška meščanska šola v Ptujju ni imela primernih prostorov in bi bili vzdrževalni činitelji te šole, med njimi v prvi vrsti mesto Ptuj, primorani zgraditi za deško meščansko šolo novo šolsko poslopje, na kar pa zbog vladajočih slabih finančnih razmer vzdrževalnih činiteljev, posebno mestne občine ptujske niti misliti ni bilo.

Mladika

Deška meščanska šola v Ptujju.

Ustanovljena je bila s sklepom višjega šolskega sveta v Ljubljani z dne 17. julija 1919, št. 7772. Mestna občina ptujska in tedanji okrajni zastop v Ptujju sta se morala pravnoveljavno zavezati, da bosta vzdrževala deško meščansko šolo v Ptujju, v kolikor pridejo v poštev stvarne potrebščine, višji šolski svet pa sistematizira pod temi pogoji mesto ravnatelja in vsa mesta potrebnih strokovnih učiteljev. Prej omenjenima vzdrževalnima faktorjema se je v šolskem letu 1922/23 še posebej pridružila občina Breg pri Ptujju, ki se je zavezala prispevati, žal, samo 4 odstotke proračunskega iznosa stvarnih potrebščin. Zastopniki vseh teh treh vzdrževalcev šole glede stvarnih potrebščin tvorijo od tedaj takozvani upravnogospodarski odbor deške meščanske šole v Ptujju, ki ima nalogo, vse ukreniti v prosep te deške meščanske šole.

Ravnateljem deške meščanske šole je bil z odlokom višjega šolskega sveta v Ljubljani št. 15031 z dne 10. novembra 1919 imenovan izprašani učitelj meščanske šole Kveder Dragotin, dotodaj učitelj na osnovni šoli v Št. Jurju ob J. ž. V prvem šolskem letu 1919/20 se je vpisalo v deško meščansko šolo 32 dečkov, vsako naslednje leto se je otvoril višji razred.

V šolskem letu 1920/21 je imela šola 45 učencev. V šolskem letu 1924/25 je imela šola v treh razredih 95 učencev in v šolskem letu 1925/26 se je otvoril že tudi četrti razred; na šoli je bilo že 120 učencev.

Na zgradbo novega šolskega poslopja za deško meščansko šolo, ki je dotlej domovala v nepripravnih prostorih bivše vojašnice v Panonski ulici 5, pri že tedaj slabih finančnih razmerah mestne občine ni bilo niti misliti. Mestna občina in okrajni zastop ptujski sta že dolgo stremela za tem, da bi se deška meščanska šola čim prej ukinila. Vsi merodajni činitelji so namreč v resnici domnevali, da je obstoj posebno višje gimnazije v Ptujju le tedaj zasiguran, ako se deška meščanska šola ukine. Ponovno so se vršila posvetovanja, kako bi bilo mogoče ukiniti deško meščansko šolo in končno so merodajni krogi prišli do zaključka, da je najbolje, ako se obe obstoječi meščanski šoli združita v en zavod in to na tak način, da se deška meščanska šola preseli v poslopje, kjer se nahaja dekliška meščanska šola, to je v poslopje bivše »Mladike« ali svoječasnega nemškega dekliškega doma. To poslopje odgovarja vsem higijeničnim in estetskim zahtevam modernega šolskega poslopja in nudi dovolj prostora za močnejši in po

razredih številnejši skupen zavod, za mešano meščansko šolo v Ptujju.

Definitivno se je zadeva na poziv šolskih oblasti rešila na seji upravnogospodarskega odbora prejšnje deške meščanske šole dne 19. maja 1928. Dosedanji upravnogospodarski odbor za deško meščansko šolo v Ptujju je moral podpisati nove medsebojne obveznice in pogodbe glede vzdrževanja združenih meščanskih šol v en skupen zavod nasproti šolskim oblastem, posebno nasproti ministrstvu prosvete. Obveznice in pogodbe so vzdrževalni činitelji podpisali po ključu, ki je veljal prej za vzdrževanje deške mešč. šole, namreč:

mestna občina prispeva 48% stvarnih potrebščin;

okrajni zastop ptujski istotako 48%;

občina Breg pri Ptujju pa 4%.

Po vpošiljatvi zahtevanih obveznic in medsebojnih pogodb imenovanih vzdrževalnih faktorjev ministrstvu prosvete je to z odlokom O. N. br. 62.744 od 21. avgusta 1928 odredilo združitve obeh dosedanjih meščanskih šol v Ptujju, v skupen zavod, »mešano meščansko šolo v Ptujju«, obenem pa odredilo ukinitve dosedanje dekliške meščanske šole za dan 31. avgusta 1928. Z istim odlokom je bil postavljen za upravitelja novega zavoda dosedanji upravitelj deške meščanske šole v Ptujju g. Kveder J. Dragotin.

Državna meščanska šola v Ptujju je imela v šolskem letu: 1928/29 skupaj 184 dijakov, in sicer 73 dečkov in 111 deklic, 1929/30 " 190 " " " 72 " " 118 " 1930/31 " 185 " " " 73 " " 112 " 1931/32 " 213 " " " 81 " " 132 " 1932/33 " 225 " " " 101 " " 124 "

Vsled tega je bilo treba postopoma uvesti vzporednice. Na povabilo mestne uprave v Ptujju so se pa leta 1928. vselele v poslopje, kjer je imela državna meščanska šola svoje šolske prostore, in sicer v drugo nadstropje in v podstrešne prostore šolske sestre iz Maribora. Šolske sestre naj bi imele v posloplju internat s kmetijsko šolo. V to svrhu bi jim bilo treba čim več prostorov v posloplju. Brez občutne utesnitve dekliške osnovne, posebno pa še meščanske šole ni bilo mogoče ustreči vsem zahtevam in potrebam šolskih sester. Ko je pa bilo meščanski šoli treba zaradi stalno naraščajočega števila učencev in učenk otvoriti vzporednice, je le s težavo dobila za to potrebne učilnice v posloplju. Ker pa gospodinjski tečaji, ki so jih prirejale šolske sestre, nikakor niso uspeli — kljub veliki propagandi je bilo prav pičlo število frekventantk — je končno sedanji uvidevni in domačemu šolstvu naklonjeni občinski odbor šolskim sestram odpovedal prostore v posloplju, da more iste odkazati domačima izobraževališčema v uporabo.

V letu 1929/30. je ustanovila organizacija Pomladka Rdečega križa na državni meščanski šoli »Dijaško kuhinjo«. Ta ustanova skrbi za to, da dobe vsi dijaki, ki zaradi oddaljenosti ne morejo v opoldanskem odmoru domov, vse leto opoldne toplo kosilo.

Leta 1931. je izšel novi zakon o meščanskih šolah, ki pomenja prav velik napredek v ustrojstvu meščanske šole in odgovarja potrebam sedanosti in bližje bodočnosti. Učni načrt predvideva, da se morajo v meščanski šoli duševne sile mladine do 14, odnosno 15 in 16 leta izobraževati in izurjati v sigurno poznejšo sposobnost, udejstvovati se prav uspešno

v raznih praktičnih pridobitnih in gospodarskih poklicih. V ta cilj uvršča zakon med obvezne predmete poleg že znanih splošno izobraževalnih še sledeče:

pouk v kmetijstvu vseh panog s praktičnimi vajami;

pouk v industriji in trgovini s praktičnimi vajami;

deška in dekliška ročna dela;

za deklice še prav posebno nauk iz gospodinjstva s kuhanjem, strojepisje itd.

Jasno je, da ima meščanska šola po vsem tem svojem ustroju

vršiti prevažno kulturno misijo za širše plasti delovnega naroda v kmetijstvu, obrti in trgovini, sploh za gospodarske sloje. Naraščaj tega dela prebivalstva v Ptuju in okolici mora in more po svoji višji splošni in praktični poklicni narobrazbi, ki si jo je pridobil na meščanski šoli, mnogo uspešneje in socialneje delovati v svojem poznejšem življenju. Ob enem se bo tudi odlikoval po svoji izraziti jugoslovanski miselnosti in neomahljivi zvestobi do našega naroda in naše države.

Iz bojev za narodno šolstvo v Ptuju in okraju

(Sestavil po raznih virih Gorup Josip, s. š. n.)

Leta 1861. je bilo v okraju 24 šol. Za 21 šol so znani statistični podatki, za 3 pa so se izgubili. Na šolah v Cirkovcih in na Hajdini je bil učni jezik slovenski, na 5 šolah slovenski in nemški, na 12 nemški in slovenski. Med zadnjimi je bila sedanja šola v Ptuju-okolici. V statistiki te šole je nekdo pozneje s svinčnikom pripomnil pri učnem jeziku, da je zdaj nemščina, žal, s te šole pregnana. Na šoli pri Sv. Marjeti n. Ptuja se je nemščina poučevala samo kot predmet. Učni jezik na šoli v Ptuju pa je bil pretežno nemški.

Ta šola je imela štiri razrede, šole v okraju pa so bile največ enorazredne, nekatere pa dvorazredne. Razen dveh učiteljev na šoli v Ptuju so znali vsi slovenski.

Od konca 18. stoletja so imeli otroci iz mesta in okolice skupno šolo v različnih poslopih, kjer so se pač dali dobiti bolj ali manj primerni prostori. Po ločitvi obeh šol je ostala za mestne otroke mešana šola v Ptuju, kamor pa meščani niso radi pošiljali svojih deklic. Za nje je obstojala zasebna dekliška šola vse do delitve šole v deško in dekliško l. 1878. Dočim so se dekleta, ki so obiskovala javno šolo, učila kolikor toliko tudi »drugega deželnega jezika«, t. j. slovenščine, ne moremo tega reči o deklicah, ki so obiskovale zasebno šolo.

Slovenščino so poučevali na javni šoli učitelji in tudi kateheti, n. pr. kaplan Caf Oroslov do svoje smrti l. 1873.

S šolskim zakonom l. 1869. se je v bivši Avstro-ogrski osnovno šolstvo reorganiziralo in prešlo pod državno nadzorstvo. Ministrstvo za bogočastje in nauk je bila vrhovna oblast za vso državo. Za šolstvo v kronovinah so skrbeli deželni šolski sveti, za šolstvo v okrajih pa okrajni šolski sveti. Skrb za šole v posameznih šolskih okoliših pa so prevzeli krajni šolski sveti. Za nas so bili najbolj važni okrajni šolski sveti. Večino članov, pet po številu, je poslal v to korporacijo okrajni zastop. Zato je bilo velike važnosti, kdo bo zmagal pri volitvah, Slovenci ali nemškutarji. Ker je bil volilni red za okrajne zastope prirejen tako, da bi zasigural narodnim nasprotnikom premoč, so se vršili zanj hudi boji. Odločila je navadno takozvana veleposestniška skupina, ki je imela deset odbornikov.

Če so Slovenci pri volitvah v veleposestniški skupini pogoreli, je bil okrajni šolski svet, kateremu je predsedoval okrajni glavar, čisto v nemških rokah, in sta bila v njem Slovenca samo zastopnik cerkve in zastopnik učiteljstva. Slednji pa je imel vezane roke in tudi premalo odločnosti napram okrajnemu glavarju in šolskemu nadzorniku. Okrajni šolski svet je imenoval v krajne šolske svete takoimenovane šolske oglede. Nemška večina je imenovala same »deutschfreundliche Slowenen«, kakor so jih imenovali in ki so si znali pridobiti na preproste člane krajnih šolskih svetov velik vpliv.

Leta 1881. so pri volitvah v okrajni zastop po hudi borbi zmagali Slovenci. Nemškutarji so proti izidu volitev napravili priziv, ki pa je bil odbit. Po zmagi je prešel okrajni šolski svet v slovenske roke in so prišli vanj ti-le znani narodni voditelji: župnik pri Sv. Barbari v Hal. Božidar Raič; odvet-

nika dr. Ploj Jakob, dr. Gregorič Alojz in profesor Žitek iz Ptuja ter posestnik in poštar Koser Franc od Sv. Lovrenca v Sl. goricah. Okrajni glavar je bil takrat Franc Premru vitez Premierstein, šolski nadzornik pa Ranner Janez, nadučitelj v Laškem, oba zagrizena narodna nasprotnika. Zastopnik učiteljstva je bil učitelj v Ptuju Robič Janez. Uradovalo se je samo nemški. Da se pripomore pravici slovenskega jezika do veljave v uradovanju, je l. 1882. sklenil okrajni šolski svet z večino glasov, da je slovenščina uradni jezik za vse urade navzdol, izvzemši krajni šolski svet mesta Ptuja.

Ptuj takrat še ni bil avtonomno mesto in je imel samo svoj krajni šolski svet, za šolske zadeve pa je bila nadrejena oblast okrajni šolski svet. Sklep večine, da je slovenščina uradni jezik za vse urade navzdol, je okrajni glavar takoj sistiral in je bila pritožba večine proti odločbi okrajnega glavarja od deželnega šolskega sveta odbita. Priziva na ministrstvo pa deželni šolski svet ni hotel sprejeti, češ da je okrajni šolski svet od države ustanovljena oblast, ki se ne more pritožiti zoper odločbo višje inštanice.

Istega leta se je vršila uradna učiteljska konferenca za okraj Ptuj. Na njej je stavil učitelj Arnhardt z deške šole v Ptuju predlog, da je iz pedagoških in didaktičnih ozirov neprimerno uvajati nemščino pred četrtem šolskim letom v šole po okraju. Učiteljski zbor je predlog sprejel.

Krajni šolski svet v Ptuju je zbudlo v oči, da je stavil ta predlog učitelj mestne šole, Nemeč po rodu. Izrekli so mu zato resno pismeno grajo, ker »ne samo z neko vidno predrznostjo pospešuje gojitev slovenskega narečja ter izpodriva nemški jezik, temveč je krajni šolski svet v veliki skrbi za njegovo učno delovanje, za vzdrževanje in gojitev nemškega duha in nemškega mišljenja v zaupanih mu razredih«. Šolski svet zahteva, da se mora učitelj na ptujski šoli vesti v skladu z željami tukajšnjega prebivalstva kot nemški učitelj in se izkazati kot močna opora nemške civilizacije in kulture. Pa tudi občinski odbor mesta Ptuja se je oglasil v tej zadevi. Sklenil je odvzeti učitelju Arnhardtju stanarino, ki so jo takrat dobivali od mestne občine vsi učitelji na ptujskih šolah. Da pa se jim ne bi mogla očitati maščevalnost napram Arnhardtju, so sklenili odtegniti stanarino tudi učitelju Romihu Tomažu, poznejšemu ravnatelju meščanske šole v Krškem, z motivacijo, da sta za gojitev nemškega jezika v šoli in okolišu zastopala mišljenje, ki vzbuja nevoljo pri ptujskih meščanih. Na pritožbo Arnhardtovo zoper izrečeno grajo je okrajni šolski svet z večino glasov razveljavil sklep ptujskega krajnega šolskega sveta in ga tudi poučil, da nima pravice izrekati učiteljem graje. Ta sklep okrajnega šolskega sveta bi se bil moral v prepisu dostaviti tudi pritožniku. Okrajni glavar pa sejnega sklepa glede obvestitve pritožnika ni izvršil. Na ponovno pritožbo Arnhardtovo na deželni šolski svet je ta odredil, da se mora sklep izvršiti v polnem obsegu. Med tem pa so Ptujčani že dosegli, da je bil učitelj premeščen po službeni potrebi v Mürzsteg, kamor mu je bila dostavljena rešitev njegove pri-

tožbe. Te prakse, pošiljati v pregnanstvo neprijetne uradnike, so se razne državne oblasti tudi pozneje kaj rade posluževale proti Slovencem.

Boj proti prezgodnji uvedbi nemščine v podeželske šole in za pravice slovenskega jezika v uradu se je vršil dalje. Šolski nadzornik je svojevoljno uvajal prakso glede poučevanja nemščine po šolah, ker je zahteval večje število ur v posameznih razredih in čimprejšnji pričetek pouka nemščine. To postopanje zagrizenega nemškega eksponenta je dalo povod za interpelacije pri sejah okrajnega šolskega sveta. Vršile so se ostre debate. Pri neki seji je večina po Božidarju Raiču stavila na predsednika vprašanje, če je združljivo s položajem šolskega nadzornika za slovenske šole, da je član »Schulvereina«. Pri neki drugi seji je stavil isti član predlog, da naj se pišejo sejni zapisniki okrajnega šolskega sveta v slovenščini. Predlog je večina sprejela, proti je glasoval samo šolski nadzornik. Kakor običajno je predsednik sklep sistiral z utemeljitvijo, da vsak član te korporacije razume nemščino, ki je tudi njen uradni jezik. Glede članstva v nemškem bojnem društvu je pa rekel, da je to zasebna zadeva šolskega nadzornika.

Kakor so bili narodni nasprotniki brezobzirni v zatiranju pravic slovenskega jezika, jim je vendar bilo neprijetno, če je prišlo njih postopanje na dan. »Slovenski Narod« je v svoji 139. številki od 20. junija 1882 prinesel izviren dopis pod naslovom: Iz Ptujja 18. 6. (Kako se nam Slovencem zvižga na seji okrajnega šolskega sveta). Z njim se je obvestila javnost o postopanju okrajnega glavarja in okrajnega šolskega nadzornika proti Slovencem. Zato je pa v prihodnji seji opozoril predsednik člane okrajnega šolskega sveta na službeno molčečnost.

Slovenski okrajni šolski svet se je takoj poslužil svoje pravice in dolžnosti, razrešil dosedanje šolske ogleda in imenoval svoje ljudi kot ogleda v krajne šolske svete. Imenovani so bili narodno zanesljivi posestniki, župniki in kaplani. Za posebno ogrožene kraje je pa imenoval svoje ljudi iz Ptujja. Naj jih navedemo! Za Št. Janž na Dravskem polju je bil postavljen Glowacki Julij, za Ptujsko goro Kunstek Luka, za mesto Ptuj Hubad Franc, za Ptuj-okolico Žitek Jožef, vsi profesorji na ptujski gimnaziji, ki je bila ustanovljena 1869. leta. Odvetniški koncipijent dr. Jurtefa Franc je bil imenovan za šolskega ogleda pri Sv. Urbanu, za Sv. Vid in Sela pa odvetnik dr. Gregorič Alojz, oba iz Ptujja. Ker okrajni šolski svet ni hotel upoštevati slovenščine pri svojem uradovanju s krajnimi šolskimi sveti, je Božidar Raič, ki je bil predsednik krajnega šolskega sveta pri Sv. Barbari v Hal., začel vračati njegove nemške dopise na krajni šolski svet z opazkami na hrbtu pisma: »Ne sprejemlje se« ali »Vrača se vsled vis. c. kr. ministr. ukaza od dne 6. VIII. 1867 ter se prosi za slovenski dopis. — § 19« in »Ne sprejemlje se z opazko, da hoté z nami občevati, pišite v našem jeziku«. Predsednik okrajnega šolskega sveta je v svoji zagrizenosti dal dopise dostaviti preko okrajnega glavarstva po občinskem uradu z nalogo, da se morajo takoj dostaviti predsedniku krajnega šolskega sveta, sicer bo župan kaznovan z globo 10 goldinarjev. Na prihodnji seji je Božidar Raič zahteval od predsednika pojasnila, ali je to naredil po sklepu okrajnega šolskega sveta ali kot predsednik te korporacije. Okrajni glavar mu je odgovoril, da je to storil na lastno odgovornost. Pritožbe v tej zadevi na višjo oblast niso mnogo zalegle. Samo parkrat je dobil krajni šolski svet pri Sv. Barbari slovenske uradne dopise. Kmalu pa je šlo zopet vse po starem tiru. Že takrat je bilo nasilje znana metoda uradovanja avstrijskih nemških birokratov. Zanimivo je, kako piše ravno ta župnik okrajnemu šolskemu svetu, ko je imel neke diference s predsednikom zaradi obravnave šolskih zamud. V svoji vlogi pravi predsednik krajnega šolskega sveta ali, kakor on piše, prvomestnik dobesedno: »Otroci ne vabe se v učilnico s paragrafi, nego z dobrimi učitelji, umnim izvajanjem dobrega učnega načrta, ter pametnoj prepričevalnoj besedoj, vsi drugi žandarmski pomočki so ledeni, tore brezplodni; trdokornike že mi brez vas ogrebenimo.«

Jeseni 1888 je bilo treba zasesti mesto podučitelja na deški šoli v Ptujju. Okrajni šolski svet je sklenil razpisati mesto razen, kakor običajno, v »Uradnem listu« še v »Slovenskem gospodarju«. Prosilci so morali biti zmožni obeh dežel-

nih jezikov. Stroške oglasa v »Slovenskem gospodarju« 2 gl in 34 kr bi bil moral plačati ptujski krajni šolski svet. Ta pa je v svoji seji sklenil, da stroškov ne plača, in je napravil vlogo na okrajni šolski svet, kjer pravi, da se mu čudno zdi, da je bilo razpisano učiteljsko mesto za nemško šolo v slovenskem časopisu in zato ne plačajo oglasa. Ta sklep je okrajni šolski svet ovrgel in naročil, da morajo plačati oglasne stroške. V pritožbi proti tej odločbi na deželni šolski svet navaja krajni šolski svet v svoji utemeljitvi, da je bil »Slovenski gospodar« ustanovljen zato, da na najbolj umazan način zatira nemško kulturo. Njemu in prebivalstvu Ptujja je na tem, da zasede izpraznjeno mesto nemški učitelj, ki pa po oglasu v »Slovenskem gospodarju« gotovo ne bo prišel na šolo. Tudi je nepotrebno, da se zahteva zanj znanje obeh deželnih jezikov, ker od sedanjega učiteljstva na šoli znajo popolnoma slovenski upravitelj in po en učitelj in podučitelj, zadnji celo čezmerno (Romih Tomaž). V prizivu na ministrstvo zoper odločbo deželnega šolskega sveta, da morajo plačati inserat za razpis službe, poudarja dr. Strafela kot predsednik krajnega šolskega sveta nemški značaj mesta in šolarjev ter njih zahtevo po samo nemškem pouku. Otroci, ki obiskujejo šolo iz okolice, pa tudi nimajo interesa učiti se slovenščine, temveč jih starši pošiljajo zato v mestno šolo, da se nauče nemščine. Ptujski okrajni šolski svet je prežet panslavističnega fanatizma. Iz njegovih večkratnih izjav je razvidno, da smatra nemško šolo v Ptujju kot klin v slovenskem mesu, ki bi se najlaže izdrl, če se nameste v mestu samo slovenski učitelji. Vsa vloga kaže, da je bil ptujski krajni šolski svet poln sovraštva do Slovencev. Ministrstvo je pritožbo zavrnilo in je krajni šolski svet moral plačati oglas »dem berüchtigsten Schmäbhlätte«, kakor v svoji zagrizenosti imenuje časopis »Slovenski gospodar«.

Leta 1886. sta prišla v okrajni šolski svet namesto umrlih dveh članov dr. Gregoriča in Božidarja Raiča dva huda narodna nasprotnika, odvetnik dr. Michelitsch in notar Filafero.

Leta 1888. se je izpolnila Ptujčanom srčna želja, da so dobili svoj mestni šolski svet, ki je samostojno odločeval o mestnih šolskih zadevah in niso več osovraženi Slovenci mogli gledati v njih karte. Župan Eekel je pri otvoritvi novega poslopja za deško osnovno šolo leta 1887. rekel v svojem govoru. »Pouk v teh svetih prostorih naj se za vedno vrši v nemškem jeziku«.

Da bi šola tudi na zunaj kazala popolnoma nemško lice, je bilo treba izriniti iz šole slovenske učitelje, kar se jim je l. 1899. tudi posrečilo, ko je zadnji odšel v Ljubljano. Od zdaj naprej so pa vsi učitelji na šoli delali za en in isti cilj, ponemčiti čim več Slovencev. Pačili so slovenska rodbinska imena in le redkokateri starši so se uprli temu početju. Nasilno so otroke vpisovali kot Nemce, posebno otroke onih staršev, ki so bili kakorkoli od njih odvisni. Na žalost pa je bilo tudi med našimi ljudmi takih značajev, ki so pustili svoje otroke vpisati za Nemce in pačiti njih imena.

Germanizacijo sta jako pospeševali obe nadaljevalni šoli, obrtno nad., ki je bila ustanovljena l. 1877., in trgovska, ust. l. 1891. Strokovna izobrazba trgovskega in obrtnega naraščaja je bila bolj postranskega pomena. Glavni cilj, katerega so dosledno zasledovali, je bilo raznarodovanje, kar je še danes (na žalost) zelo vidno. Do drugega cilja tudi niso mogli priti, ker je bil pouk samo nemški, obrtni in trgovski naraščaj pa po 99% slovenski. Leta 1910. so ustanovili vajeniški dom, da bi na ta način še bolj odtegnili vajence slovenskemu vplivu. Na seji šolskega odbora obrtno nadaljevalne šole je poročal vodja, da se pri večini vajencev, ki so v domu, že močno kaže nemško hotenje in mišljenje, kar so vzeli pričujoči odborniki z županom Ornigom s posebnim zadoščenjem na znanje in naročili učiteljskemu zboru, naj v tem smislu nadaljuje vzgojo vajencev.

Od l. 1894., ko je postal ptujski župan Ornig, je bil pritisk Nemcev na Slovence vedno hujši. Noben slovenski obrtnik se ni mogel v mestu naseliti, če je hotel ostati Slovenec. Prenašati je moral vsakovrstne nadležnosti, dokler se ni vdal ali pa odšel. Tem večja čast onim obrtnikom, ki se niso ustrašili boja in ostali zavedni Slovenci, žal, da jih je bilo prav malo. Pritisk Nemcev se je začel izvajati tudi na bližnjo okolico Ptujja in pa na večje kraje na deželi, n. pr. Sv. Vid, Sv. Urban, Ptujjska gora itd. Vsepovsod, kjerkoli so imeli večino,

so brutalno zatirali, kar je bilo slovenskega, izhajali so vedno iz principa: Nemcu ali nemškutarju groš, Slovincu pa knof.

V dosego še večjih uspehov so sklenili izdajati svoje glasilo. In res, l. 1900. so ustanovili »Štajerca«, slovensko pisan list, ki pa je bil popolnoma nemškega duha. »Štajerc« in žganje sta bila glavna zastrupljevalca naroda po vsej južni Štajerski. Narodni voditelji in buditelji so bili prvaški hujskači, ki narod samo zapeljujejo in izžemajo in katerim ne gre nobena vera več. Vsi nemškutarji ali, kakor so sami sebi rekli, naprednjaki pa so bili odrešeniki naroda, ki ga bodo pripeljali že na zemlji v nebesa, samo če jim bo evangelij »Štajerc«. V okraju ni bilo narodno zavednega človeka, ki bi ga ne bil oblatil »Štajerc«. Nemške šole so ubile narodno zavest in napravile iz mladine mlačneže in nemškutarje, poturice, ki so bili hujski od Turčina, kar se je posebno pokazalo l. 1908., ko so o priliki skupščine Družbe sv. Cirila in Metoda v Ptujju pretepali svoje rojake.

Vse šole, o katerih smo do zdaj govorili, so bile namenjene za dečke. Germanizacija bi pa še bolj napredovala, ako bi mogli vplivati tudi na žensko mladino. Zato so pod županovanjem Orniga postavili Mädchenheim z internatom za deklice. Internat so najbolj posečala dekleta iz Hrvaške, pa tudi iz boljših slovenskih rodbin in se tu navzemala nemškega duha. Govoriti slovenski je bilo sramotno.

Za otroke slovenskih staršev se ni mogla doseči šola v Ptujju. Pošiljati so morali svoje otroke v okoliško šolo. Pa tudi po tej šoli so že Nemci iztegovali svoje roke; tu so hoteli nastaviti par poturic, kar bi se jim bilo v doglednem času posrečilo, ker so v krajnem šolskem svetu bili nekateri člani, ki se niso prav zavedali svoje narodnosti. Značilno za mentaliteto teh ljudi je to-le: po ustanovitvi Sokola v Ptujju l. 1908., se je pokazala potreba po primerni telovadnici, ker v šolskih telovadnicah v mestu za Sokola ni bilo prostora. Posojilnica je v svoji velikodušnosti ponudila krajnemu šolskemu svetu v Ptujju-okolici, da brezplačno postavi pri šoli primerno telovadnico pod pogojem, da bo Sokol v njej lahko nemoteno telovadil. Pod vplivom ptujjskih nemškutarjev, ki so mislili, da bodo s tem ubili Sokola, je pa večina to ponudbo odbila.

Okrajni šolski svet z nemškutarstvo večino je skrbno pazil, da bi na šolo ne prišli nacionalno zavedni učitelji-borci. Posebno so pri svojih tropredlogih za zasedbo upraviteljskih mest vedno imenovali na prvem mestu ljudi, o katerih so bili

prepričani, da jim niso nevarni. »Deutschfreundlich« učitelji so bili ljubljenci ptujjskih mogotcev in kandidati za vsa boljša službena mesta v okraju. Na srečo se jim vse nakane niso posrečile in jim je marsikaj izpodletelo. Zgodilo se je, da niso hoteli dati službe učiteljski abiturijentki kljub temu, da je uživala štipendijo ptujjskega okrajnega zastopa in bi bila morala šest let odslužiti v okraju, samo zato ne, ker je bila zavedna Slovenka.

Svoje divje sovraštvo do vsega, kar je bilo slovensko, so pokazali ptujjski nemškutarji ob izbruhu vojne l. 1914. Ovajali so uradno in zasebno zavedne Slovence raznih poklicev državni oblasti kot politično nezanesljive državljane in jih spravljali v ječo. Ko so aretirance odvajali v Ptuj ali skozi mesto v zapore, so nahujskali svoje ljudi, da so jih zasramovali, topli in jim pljuvali v obraz in to vse pod zaščito organov javne varnosti. Poslali so pred cesarja Franca Jožefa deputacijo samih nemškutarjev, ki naj bi bila ogrdila pred njim slovenski narod. Znana je tudi resolucija občinskega sveta, ki so jo sprejeli v javni seji, v kateri so hujskali državno oblast proti Slovincem, češ da so sami izdajalci.

Svetovna vojna je minila, prišel je prevrat, kakršnega Ptujčani niso pričakovali. Slovenski narod se je otrešel tisočletnih verig in ustanovil lastno državo in tako postal na svoji zemlji svoj gospod. Prevzem ljudskih šol v Ptujju se je izvršil šele spomladi l. 1919. Osnovani sta se v mestu mešana slovenska in mešana nemška šola. Vsi »iči« so morali kljub protestu staršev v slovensko šolo. Nemška šola se je po par letih zaprla vsled pomanjkanja res nemških otrok, slovenska šola pa razdelila v deško in dekliško. Prvi strah, ki je prevzel naše narodne nasprotnike ob prevratu, jih je pa po nekaj letih že minil in zopet so začeli dvigati glave ter zahtevati nemško šolo. Ker pa nemških otrok ni zadosti, naj bi jo obiskovali tudi slovenski otroci, ako bi starši to zahtevali.

Popolnoma so pozabili, da za svobodo naroda v potokih prelita kri ni bila žrtvovana zato, da bi narod vzdrževal šole, kjer bi se zopet vzgajali nemškutarji, kakor za dobe Orniga in njegovih pajdašev, katerih je Ptuj še vedno poln, dasi živimo že 15 let po prevratu. Iz navedenega je razvidno, kako velik delež je imelo ptujjsko nemško šolstvo na raznarodovanju mesta in okolice. Dolžnost sedanje šole v svobodni državi pa naj bo, da popravi to, kar je zagrešila v avstrijski dobi, in pripelje v okrilje naroda izgubljene ovčice.

Gimnazija

v Ptujju

Glasbena Matica v Ptujju

MR. B. OROŽEN

Ako ob spominu na ptujske dogodke omenjamo nacionalne pridobitve, ki nam jih je prineslo osvobojenje, je dobro, da se ozremo tudi na kulturne tekovine te dobe, med katerimi stoji na prav vidnem mestu naša Glasbena Matica. Brez takih institucij je kulturni razvoj naroda nemogoč in šele pozneje, za naš narod odločilne dobe bodo pokazale koristi kulturnega dela.

V dobi čitalnic so nastala večinoma vzporedno tudi pevska društva, ki so se udejevala predvsem družabno, a vršila so hkrati velevažno nacionalno delo, vzpodbujajoč z domoljubno pesmijo narod k nacionalni zavesti in ljubezni do domače zemlje in materinskega jezika. Že ta skromna pevska društva so bila tedanjim tujim gospodarjem v spotiko, umetniško vzgojni razmah slovenskega petja in glasbe pa je bil tedaj nemogoč, saj se kulturno razvijajo le svobodni narodi. Šele po osvobojenju je nastopil ta čas. Ustanovila se je

Glasbena Matica, ki je od prevrata sem središče vsega glasbenega življenja v Ptujju. Glasbena šola, katero obiskuje stalno do 130 gojencev, je ustrojena po ljubljanski glasbeni šoli in nudi učencem vso teoretično in praktično glasbeno izobrazbo, goji mladinsko petje in komorno glasbo. Učitelji so izključno absolventi konservatorija in uživajo kot umetniki in pedagogi nedeljeno priznanje. Omeniti je nadalje odlični godalni kvartet ter moški, mešani in ženski zbor Glasbene Matice. Pevski zbor je naslednik nekdanjega Slovenskega pevskega društva, kateremu je po 50 letnem častnem obstoju zasigurno dostojno mesto v naši predvojni nacionalni zgodovini. Glasbena Matica deluje v lastnem poslopju, v katerem se nahaja še več učilnic in lepa, akustična dvorana za razne glasbene prireditve. Deležna je vsestranske javne podpore, kar ji omogoča uspešno delovanje in osigura popoln razmah v bodočnosti.

Muzejsko društvo v Ptujju

ANTON SMODIČ

Stari Poetovio je bil kot obmejno mesto med alpskimi pokrajinami in panonsko nižino ter kot križišče vojaških cest med Italijo, severnimi in vzhodnimi deželami važno oporišče v tisočletnem rimskem imperiju. Ob preseljevanju narodov so prodirali ob Dravi mimo Ptujja razni divji narodi; pozneje so našli tudi Slovani, Obri, Madžari in Turki pot od vzhoda proti zahodu. Ne meč ne ogenj ne zob časa niso mogli izbrisati vseh sledov nekdanjih solnčnih dni. Zato ni čuda, da je Ptuj zgodaj zbudil pozornost starinoslovcev. Že v 16. stol. zasledujemo zapiske o antičnih spomenikih rimskega mesta. Leta 1649 nam poroča o njih Martin Zeiller v svojem delu »Topographia provinciarum austriacarum«, a v 18. stol. se je bavila z njimi kar cela vrsta znanstvenikov, ki so naše starine s pridom uporabljali v svojih znanstvenih razpravah.

A tudi med Ptujčani se je našel mož, ki se je brigal za ohranitev starodavnih umetnin svojega mesta ter je tudi pravilno ocenil njih zgodovinsko vrednost. Bil je to velezaslužni ptujski zgodovinar kurat Simon Povodeh, ki je dal okoli leta 1830 po Ptujju in okolici raztresene rimske kamne zbrati in vzdati v stene starodavnega mestnega stolpa. Tako jih je rešil gotove propasti in s tem ustanovil prvi ptujski »lapidarij sub divo«. Ni jih samo zbiral, temveč tudi opisoval v svojih obsežnih razpravah in knjigah.

Njegova skrb za ptujske starine je našla verne posnemalce v župniku R. Knablu, R. Hönischu, znanem numizmatiku in M. Seehannu, oskrbniku na gornjem Ptujju.

Že leta 1817 je nameraval graški Joanneum raziskovati razvaline stare Poetovione, a šele pozno se je uresničil ta načrt, ko je izvršil W. Gurlitt s svojimi sodelavci v l. 1891—1895 obširna izkopavanja na gornjihajdinskem grobišču. To rimsko nekropolo je izsledil F. Ferk, ki je od leta 1889—1891 odkopal posamezne grobove, najdbe pa poslal v deželni muzej v Gradec. Leta 1893—1894 je odkril S. Jenny nekaj ličnih mozaikov na Gor. Bregu, Gurlitt pa je odprl nad 2000 rimskih grobov in našel leta 1895 svetišče dojníc — Nutrices Augustae.

Zanimanje za ptujske starine je bilo od leta do leta večje, zlasti tujci so se mnogo bolj zanimali zanje nego domačini.

Seveda so ptujski starinoslovci le neradi gledali, kako je večina izkopanih ostankov rimske preteklosti iz njihovega rodnega mesta romala na Dunaj, Gradec ali širom sveta, v

Ptujju pa jih je ostalo le malo. Sicer je ptujski magistrat vzdrževal manjšo numizmatično zbirko, na dvorišču nižje gimnazije se je prašilo nekaj nagrobnikov, žrtvenikov in napisnih odlomkov, ki sta jih zbrala večinoma M. Seehann in P. Raisp, pisec prve monografije o Ptujju.

Da se ohranijo mnogoštevilne najdbe in poveča skromna muzejska zbirka, sta skušala ustanoviti v 70 tih letih dva meščana, Kräber in dr. Jelovšek-Fichtenau muzej, a nista našla razumevanja. Želja po ptujskem muzejskem društvu je pa postajala vedno večja, dokler ga niso ustanovili 3. avg. 1893. V prvi odbor so bili izvoljeni kot predsednik Josip Ornič, podpredsednik prof. Cilenšek, tajnik Max Ott in blagajnik Josip Gspaltl, odborniki pa so bili Krupička, R. Sadnik in W. Blanke. Namen društva je bil predvsem zbirati in ohraniti že znane spomenike in s sistematskim izkopavanjem preiskovati najstarejšo zgodovino in krajepisje mesta Ptujja. Z vso vnemo se je društvo lotilo svoje naloge. Prof. F. Ferk je pričel preiskovati bogato gornjihajdinsko grobišče. Že takrat se je pojavilo vprašanje primernih muzejskih prostorov. Občina je prepustila muzeju prostore v nekdanji vojaški transportni hiši poleg sedanje gimnazije.

Leta 1898 je prof. Ferk podaril občini, oziroma muzejskemu društvu svojo ogromno, z mnogoletnim trudom nabrano zbirko, ki so jo pripeljali v več kot 73 zabojih iz Gomilice (Gamlitz) pri Arnovžu. Predsedstvo in vodstvo mladega Muzejskega društva je prevzel v prvih letih sam. Pozneje se je mož zameril ptujskim mogotcem, ki so mu namignili, naj se ne prikaže več v Ptujju. Užaljen je obrnil hrbet grdi nevhvaležnosti ter ni več prestopil praga našega mesta. Žar veselja in radosti je vendar obsijal starčka, ko je slišal, kako uspešno je obrodil plod njegovega dela. Njegovo ime pa bo zabeleženo v zgodovini našega mesta z zlatimi črkami. Muzej se še danes imenuje po njem mestni Ferkov muzej.

Gurlitt je leta 1898 pričel iznova kopati pod pogojem, da ostanejo najdbe v Ptujju. Pičlo leto na to je odkril na Spodnji Hajdini I. mitrej, ki so ga obvarovali pred vremenskimi vplivi z zaščitno zgradbo. Leta 1902 se mu je posrečilo, da je odkril poleg I. mitreja še enega, ki pa ni bil tako dobro ohranjen kot prvi. Zato so ga prenesli v lapidarij v muzej in ga tam zopet sestavili.

Po Gurlittovi smrti je Muzejsko društvo nadaljevalo izkopavanje, zlasti na Gor. Bregu, kjer so odkrili med ruševinami rimskih vil obsežno grobišče. Od l. 1904 vodi izkopavanja konservator V. Skrabar, ki je leta 1913 ugotovil rimski dravski most in še istega leta odkril prekrasni III. mitrej na Gor. Bregu. Iz javnih in zasebnih sredstev so ga pokrili z lično zaščitno stavbo. Ta mitrej lahko prištevamo med najlepše znamenitosti stare Poetovione.

Leta 1907 so našli na Hajdini manjše staroslovansko grobišče, komaj dve leti nato so pod vodstvom V. Skrabarja na zahodni strani grajskega hriba odkopali kar 66 staroslovanskih okostnjakov z bogatimi pridevki.

Večja izkopavanja so se vršila zlasti v l. 1911 in 1913 na Panorami, kjer so ugotovili predvsem rimsko kopaljšče. Izkopnine so dali na grad Gornji Ptuj, kjer je sedaj manjši muzej.

Vsa ta sistematska izkopavanja so vodili od leta 1903 do sedaj gg. dr. M. Abramič, V. Skrabar, E. Riedel, K. Tragau, dr. W. Schmid, dr. R. Egger in dr. B. Saria, ki so za muzej pridobili mnogo dragocelih najdenin.

Muzejskemu društvu je poklonil ob tridesetletnici sedanjí ravnatelj splitskega muzeja dr. M. Abramič svoj vodnik »Poetovio«. Slovensko izdajo je priredil prof. A. Sovrè.

Posebno zadnja leta se je borilo društvo z velikimi težavami za primerne muzejske prostore. Zbirke so se množile tako hitro, da jih ni bilo več mogoče pregledno in lepo raz-

vrstiti, temveč so morali rimski spomeniki trohneti v vlažni kleti gimnazijskega poslopja, ostalo pa je bilo natrpano in natlačeno kakor v kakem skladišču v treh tesnih sobanah. In kam z novimi najdbami? Leta 1928 se je izpolnila dolgotrajna vroča želja Muzejskega društva po novih prostorih. Mestni občini se je posrečilo, da je kupila nekdanji dominikanski samostan. V njem so sedaj pregledno in učinkovito razvrščene vse muzejske zbirke. Pri adaptacijskih delih za novi muzej so se nepričakovano pokazali izredno bogati umetnostni zakladi, posebno sloviti križni hodnik s svojimi freskami in raznimi gotskimi umetninami, tako da smo dobili muzej v muzeju.

Delo Muzejskega društva še ni končano. Treba je še preiskati predzgodovinsko, rimsko, starokrščansko dobo, srednji in novi vek. Društvo deluje sporazumno s Spomeniškim uradom v Ljubljani in goji z mariborskim Zgodovinskim in Muzejskim društvom najpristrčneje stike. Odboru načeluje dr. Josip Komljanec, podpredsednik je notar V. Skrabar, blagajnik prof. F. Alič, tajnik A. Smodič, odborniki pa gg. U. Peček, dr. Remeč, za mesto župan L. Jerše, dr. Fermevc in P. Pirich.

Letos bo praznovalo Muzejsko društvo 40 letnico svojega obstoja. Društvo uživa velik sloves v znanstvenem svetu tu- in inozemstva, kar potrjujejo številni poseti znanstvenikov in učenjakov od blizu in daleč.

Umetnostni spomeniki in mestni Ferkov muzej v Ptujju

ANTON SMODIČ

Mesto Ptuj je po svojih umetnostnih spomenikih, cerkvah in njih opremi, prekrasnem muzeju, po svojem gradu z obsežnimi zbirkami in po svoji monumentalnosti pravi biser vse Slovenije. Nedostajalo bi prostora za opis nebrojnih umetnin, zadostuje naj skromen opis najizrazitejših prič nekdanje bogate umetniške dediščine!

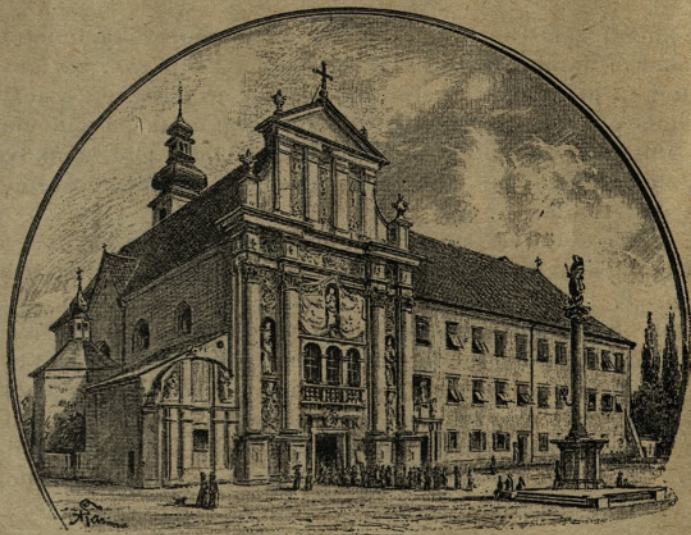
Izmed vseh umetniških spomenikov so najvažnejši: grad, mestna župnijska cerkev, cerkva sv. Ožbalta, dominikanski in minoritski samostan.

Ko so prenehali divji madžarski navali po srednji Evropi in je nastopila doba mirnejšega razvoja, se je začel Ptuj uveljavljati kot kulturno središče. Pred to dobo smo imeli v Ptujju, kakor nam potrjujejo starodavne listine, 2 cerkvi, ki sta pa bili pozneje popolnoma porušeni. Šele v 11. in 12. stol. se začne prava umetnostna zgodovina našega mesta.

Današnja župnijska cerkev stoji na temeljih ali vsaj v neposredni bližini starokrščanske bazilike. V 9. stol. je bil Ptuj v oblasti panonskega kneza Pribine in njegovega naslednika Koclja, gorečega pristaša slovenskega bogoslužja. Pribina je v mnogih krajih svoje države, tako tudi v Ptujju ustanovil cerkvico, ki je bila blagoslovljena med l. 850—864. Kakšna je bila po zunanosti in kako je propadla, ni znano. Legenda pravi, da so po mestu hodile stopinje apostola Slovanov sv. Metoda in da so tudi ptujski prebivalci poslušali besedo božjo v staroslovenskem jeziku. Kmalu nato sta prišla dva dela mesta in grad po ponarejeni listini v oblast solnograških nadškofov, ki so se spretno polastili še tretjega, katerega je izgubil vsled izdaje neki Karantanec, torej Slovenec, ker se je udeležil upora Ljudevita Posavskega. Zdi se, da je v tem viharnem času skoro vse propadlo, kajti l. 1125 je dal solnograški nadškof Konrad I. poleg grada, ki je bil tedaj v razvalinah, obnoviti tudi mestno župnijsko cerkev. Ostanke romanske cerkve te dobe, ki so še deloma vidni, so romanske arkade, ki ločijo obe stranski ladji od srednje, v podstrešju pa še okrogla okna in stene iz gladko rezanih kvadrov. Cerkev je bila prvotno brezdvomno troladijska ba-

zilika na stebrih, ki odgovarja po velikosti približno sedanjí lrez prezbitorija.

Okoli leta 1312 je bil dovršen sedanjí kor za orgle. Posebno sprednja stran z baldahinom in temu pripadajoči svodi, ki so okrašeni s figuralnimi sklepniki, so mojstrsko

Minoritska cerkev

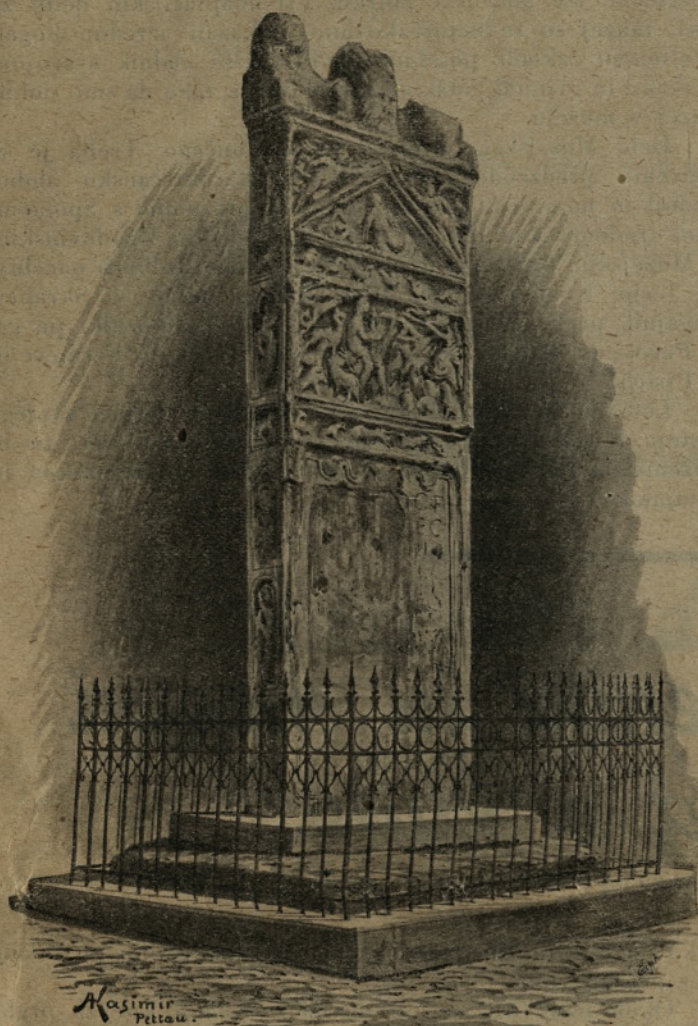
delo zrele gotike. Sem spada tudi osmerokotni prezbitorij s svojimi preprostimi gotskimi križnimi svodi. Sedanja gotska srednja ladja je poznejšega izvora; obokana je bila šele v prvi polovici 16. stol. na ta način, da so stene dvignili drugič do sedanje višine.

Mojstrski umotvor so pa učinkovito izrezljane gotske klopi v prezbitoriju iz leta 1446, ki pričajo o finem okusu tedanje dobe.

Tudi severna in južna stranska ladja s krstno kapelo učinkujeta nad vse prijazno s svojimi vitkimi oboki, kapiteli,

konsolami in sklepniki, izmed katerih je eden zaznamovan z letnico 1415. Iz podobnosti teh gotskih umetnin z umetninami v dominikanskem samostanu in na Ptujski gori se da sklepati, da je takrat delovala v Ptujju znamenita in izredno plodovita kamnoseška delavnica.

Težka in lepa železna vrata, ki vodijo iz prezbiterija v zakristijo, so plemenito delo kov. umetnosti, železna ograja

Orphejev spomenik

pri kapeli žalostne Matere božje pa je mojstrska umetnina živahnega baroka. Tudi barok je slavil v Ptujju svoj zmagoviti pohod in prižnica v mestni žup. cerkvi je posrečen umotvor te dobe. Druge kapele in oltarji so pa nastali večinoma v 18. stol. Svojevrsten kras pa tvorijo estetsko zelo učinkoviti, izrazito renesančni reliefni nagrobniki, vzdani v stenah ptujске stolnice.

Poleg cerkve stoji ogromni mestni stolp, nekoč del nekdanjega obrambnega sistema. Narodna pripovedka trdi o njem, da ga je postavil sam zlodej, viri pa pravijo, da je nastal v srednjem veku ter služil predvsem za stražo. Ko je leta 1684 zgorel zvonik mestne župnijske cerkve, je postal že nekaj let na to ta stolp zvonik. Seveda je v poznejših požarih tudi večkrat močno trpel, posebno leta 1705, ko so se celo zvonovi raztopili in prebili vse oboke, so morali sedmo etažo znižati za 20 čevljev. Vendar meri še danes od vznožja do vrha 54 metrov.

Tujčeve pozornosti ne vzbujajo samo ogromna masivnost tega zvonika, ampak tudi rimski nagrobniki, votivni oltarji, reliefi, ki jih je spravil semkaj leta 1830 mestni kurat Simon Povoden, velezaslužni ptujski zgodovinar, jih dal vzditati ter takorekoč ustanovil prvi ptujski lapidarij pod milim nebom.

Le nekaj korakov od tega velikana sameva stari ptujski znani »sramotni steber« ali boljše Orphejev spomenik, približno 5 metrov visok in 1.82 meter širok nagrobnik iz pohorskega mramorja. Iz bornih ostankov napisa se da razbrati, da je bil nagrobnik postavljen nekemu občinskemu svetovalcu v Ptujju.

Na spomeniku vidimo pred vsem v neki votlini pravljíčnega pevca Orpheja v frigijskem odelu. Obdaja ga krog

raznih živali, ki jih je očarala melodija njegove lire. Zbrali so se skoraj vsi: lev, slon, jelen, lisica i. dr. Nad tem prizorom, v trikotnem zatrepu, objokuje na pol gola Aphrodita mrtvega Adonisa, ležečega pred njo. Vrh spomenika tvorita dva nazven sedeča leva z živalsko glavo v prednjih šapah, med njima pa bradata glava s košari podobnim nastavkom. Pod napisnim poljem je komaj spoznati prizor, kako stoji Orpheus z liro pred vladarjema podzemlja Plutonom in Proserpino ter milo prosi, naj mu vrneta mlado ženo Euridiko, ki je umrla od gadjega pika. Ta nad vse prekrasni nagrobnik iz 2. stol. po Kr. zavzema s spomeniki okoli mestnega stolpa med ptujskimi rimskimi znamenitostmi najodličnejše mesto.

V dolnjem delu mesta stoji mogočni minoritski samostan. Ptujski minoritski konvent je najbrž ustanovil med l. 1229—1239 ali Friderik II. Ptujski ali pa Ulrik Walsejski. Prvotni samostan, najbrž s skromno kapelico z got. portalom med dvema dvojnima got. oknomi, je po svojih freskah in slikarijah precej podoben dominikanskemu. Kakor omenjeno, je nastal tudi minoritski prezbiterij v 13. stol., torej v dobi zrele gotike, kar zlasti podčrtavajo hruškasti prerezi obočnih reber, cvetkasti kapiteli stebrov, prekrasna novoodkrita got. okna itd. Važen je v atiki glavnega oltarja izredno lep, popolnoma pozlačen kip Matere božje z Jezuščkom v naročju iz prve polovice 15. stol. Novejši del, obsegajoč današnje ladjo in fasado, je dal sezidati koncem 17. stol. p. Gašper Dietl, ki je načeloval konventu celih 28 let. Bil je brezmadežnega življenja, velik učenjak, kreposten mož in velik ljubitelj umetnosti.

Grandiozna je fasada s 4 ogromnimi stebri, ki so kronani s korintskimi kapiteli. Med njimi stojita v vdolbinah veličastna kipa apostolov sv. Petra in Pavla. Nad stebričastim portalom se nahaja loža s tremi okni, končno v vdolbini, okrašeni z draperijami impozanten kip Matere božje. Ogromni in svetli baročni refektorij s svojo mojstrsko štukaturo in živahno slikarjjo, resni križni hodnik s tihim samostanskim vrtom napravi na obiskovalca globok in neminljiv utis. Vse skupaj pa tvori izredno učinkovito estetsko celoto, tako da je ogromna stavba splošno znana kot eden izmed najlepših baročnih spomenikov na Slovenskem.

Ravno v nasprotnem delu mesta sameva nekdanji dominikanski samostan, v katerem je nastanjen mestni Ferkov muzej. Leta 1230 je pobožna Mathilda, vdova Friderika III. Ptujskega, ustanovila v svoj in možev blagor dominikanski samostan. Prvotna stavba je bila mnogo manjša od današnje, obsegala je poleg skromnega samostana le manjšo kapelico z dvojnimi prekrasnimi okni, ločeni po dveh ličnih stebričkih, med veličastnim portalom. Ta je poleg oken tipičen primer prehoda iz romanskega sloga v gotskega. Ugotovljena je tudi apsida z grobnico; kapelica je bila prekrita z ravnim stropom ter stene okrašene s patronirano slikarjjo. Na celi fasadi, t. j. vzhodni steni kapele in samostanskega poslopja so odkrili pod ometom prav dobro ohranjene freske iz prve polovice 14. stol. Ves ta prostor je bil razdeljen na tri pasove, izmed katerih je bil spodnji skoro docela uničen, srednji je vseboval v krogih ležeče grbe raznih dobrotnikov samostana (grb rodb. Schwannberg, grb marenberških gospodov). V zgornjem pa so ostanki raznih fresk, pred vsem Matere božje z Jezuščkom na prestolu, nato takozvana missa st. Gregorij, t. j. fragment trpečega Zveličarja, obdanega z orodjem, ki so ga z njim mučili, sv. Janeza Krstnika in potem še nekega nadškofa v polnem ornatu. Med drugimi fragmenti sta dva pasova klečočih dominikancev na rdečem ozadju. Napisi, v kolikor so še čitljivi, se nanašajo večinoma na mrtvaške napise raznih dobrotnikov in menihov. V nekdanjem zvoniku poznejše cerkve je votivna slika iz srede 14. stol., ki nam predstavlja dominikanskega gvardijana z napisom »Miserere mei, Jesus«, levo od njega pa kaže do pasu v sarkofagu stoječi Zveličar svoje rane. Ves prizor je okrožen od got. baldahina.

V 15. stol. sta bila samostan in cerkev izdatno povečana in prezidana. Za spoznavanje gotike naše ožje domovine je neprecenljive vrednosti gotski križni hodnik. Zlasti važni so got. skulpture sklepnikov na stropu, ki predstavljajo v obliki medaljonov doprsne podobe apostolov, svetnikov in druge simbolične enibleme. Važna so nadalje v njem še krasna got. okna in portal z roseto proti samostanskemu vrtu. Posebno

pozornosti pa je vredna dobro ohranjena freska iz 16. stol.: Marijino oznanjenje. Levo od nje je Janez Krstnik, desno sv. Mihael. Tip slikarije pripada že novemu lepotnemu okusu, ki ga je gojilo pod vplivom renesance Dürerjevo nasledstvo, Koncem 17. stol. so ponovno prezidali dominikanski samostan s cerkvijo. Prezbitarij, ki je bil dosedaj obrnjen proti vzhodu, so preložili proti zahodu in cerkev je dobila svojo lepo baročno fasado. Razen fasade je najdragocenejši del vse stavbe refektorij s svojo fino štukaturo in freskami iz 18. stol. Šestnajst svetnikov in blaženih dominikanskega reda, upodobljenih na stropu, gleda med girlandami, cvetjem in bogato štuk. ornamentiko na opazovalca. Na stropu v ovalih so čudovito lepe freske »Kristus z učencema na poti v Emavs«, »Kristus razmnožuje kruhe in nasiti 5000 ljudi«, »Mojzes in judovsko ljudstvo v puščavi pri nabiranju mane« in končno »sv. Tomaž Akvin. pri pojedini na franc. dvoru Ludvika Svetega«.

Pravi biser, ki se sedaj nahaja sredi refektorija, je got. krilni oltar, ki je nekoč stal pozabljen in zapuščen že mnogo stoletij v krstni kapeli mestne žup. cerkve. Le razumevanju preč. g. prošta dr. I. Žagar-ja, Muzejskega društva in Spomeniškega urada v Ljubljani se imamo zahvaliti, da se je ohranilo to mojstrsko delo, ki mu ni enakega na Slovenskem.

V glavnem ločimo na oltarju tri dele, takozvano predelo, srednji del z got. rezbarijo in zgoraj zaključena got. krila, od katerih je troje pritrjenih in dve premakljivi. Odprt oltar nam pokaže svoje praznično, zaprt pa svoje delavniško lice. Sedaj k prvemu! V treh rdečih, fino posrebljenih okvirih so na zlatih. nežno graviranih ploskvah nabožni prizori. Na srednjem polju Marijina smrt v krogu apostolov, levo sv. Hieronim, desno sv. Marko z evangelijem, obema ob nogah pa po en lev. Če zapremo oltar, zapazimo na tapetnem vzorcu med Marijo in apostolom Janezom Zveličarja na križu; levo sv. Miklavža v slavnostnem ornatu s tremi zlatimi jabolki in škofovo palico, desno pa v meniški halji sv. Bernardina s križem in knjigo v rokah. Na predeli držita dva angela v zelenih haljah Veronikin prt z Zveličarjevim obličjem in tvorita z ostalim nad vse nežno občuteno celoto. Čudoviti umotvor je nastal približno po letu 1455 in ga pripisujejo solnograškemu mojstru Konradu Laibn.

Na nasprotni strani oltarja vidimo v mali vdolbini lesen pozlačen kip sv. Jurija, v oklepu stoječega na zabodenem zmaju. Po nežni izdelavi sodi v začetek XV. stol. Dalje je po refektoriju razvrščeno celovstvo, meč in žezlo ptujskega sodnika iz l. 1555., zbirka slik iz starega Ptuja, ptujski strelni red in razne listine, nanašajoče se na mestno preteklost. V tej dvorani se sedaj vrše seje, predavanja in slavnosti.

Iz vzhodnega križnega hodnika dospemo v nekdanjo kapelico, kjer je sedaj nameščena orožarna, predzgodovinska in narodopisna zbirka. V severnem križnem hodniku se nahajajo levo najdbe iz latenske dobe, v vitrinah so pa medalje in plakete; prav obsežna pa je numizmatična zbirka, razvrščena po kronološkem redu. Na desno pa občudujemo precej popolno zbirko rimskih oljenk z reliefi na pokrovih in označbami tvrdk na dnu. Bogata je zbirka lončene posode v prav prikupnih oblikah, krožnikov, čaš in skodelic iz rdeče in črne gline. Elegantne so oblike raznih steklenic. V oddelku za drobne najdbe utegneš občudovati bronast kipec Herkulov, masivnega bronaste krokarja in obložek mečne nožnice s prelepo figuralno ornamentiko. Pogled v budoarje rimskih gospe ti odpira zbirka raznih toaletnih predmetov, lasnic, igel, glavnikov, stekleničic za vonjave, kovinskih zrcal ter nakita, n. pr. ovratnic, zapestnic, zlatih prstanov in obeskov.

Znatna je tudi kulturno-zgodovinska zbirka. Posebno pozornost vzbuja oddelek za narodne noše, glasbo, porcelan, steklo in kovinski izdelki. Tudi slikarska galerija je zastopana in beleži nekaj slovitih del, je pa žal radi pomanjkanja prostora precej neugodno razvrščena. K tem obsežnim zbirkam

se pridružuje še bogata knjižnica z arhivom, obsegajoča starinska dela, a tudi strokovna novejša doba, ki so važna za proučevanje posameznih zbirk.

Iz severnega križnega hodnika dospemo po nekdanji krypti v lapidarij, ki hrani veliko množino nagrobnikov, sarkofagov, med njimi v resnici krasen sarkofag legijonarja Fannija Florentina, ogromno votivno aro Jupitru za blaginjo cesarja Septimija Severa, sijajno ohranjen oltar vinskega boga Libera in boginje Libere, velik torso kipa nekega rimskega imperatorja, lične vzorce raznih mozaikov iz rimskih vil, zbirko najrazličnejše rimske opeke, nekaj kamnov rimskih ročnih mlinov, reliefe takozvanih dojnic ali Nutrices, okruške Mithrovih kulturnih pogodb, ostanke rimskega dravskega mostu in množico drugih zanimivih predmetov.

Semkaj so prinesli iz Sp. Hajdine tudi II. mithrej iz začetka 3. stol. p. K. in ga restavrirali, v kolikor je to bilo v tesnih prostorih mogoče. Kakor znano, se je Mithrovo čiščenje razširilo v l. stol. p. Kr. V Poetovionu so ga uvedli vojaki, sužnji in oproščeni, ki so služili tukaj kot carinski upravniki. Notranost Mithrovih svetišč je bila tipična: poglobljena srednja ladja, na vsako stran ob podolžni steni nekoliko vzvišen okrajek, ob sprednji steni na sredi pa oltar, nad njim obredni relief, predočujoč običajni bivolski zakol.

Takozvani I. mitrej na Hajdini, ki se nahaja pod zaščitno stavbo, so postavili okoli leta 150 p. Kr. carinski sužnji in zakupniki. Je to najstarejši mitrej v Panoniji. Naj omenim med drugimi votivnimi arami takoimenovani »transitus«, sv. prehod, ki nam pokaže v celem izklesan kip Mithre, ki nosi bika na hrbtu.

Najvažnejša arheološka posebnost stare Poetovione je izborna ohranjeno III. Mithrovo svetišče na Bregu. Ptujška garnizija, V. legija Makedonska in XIII. Gemina pod vodstvom častihlepnega generala Fl. Apra, sta ga postavili nezmagljivemu bogu solnca Mithri za blagor svojega gospoda Galliena, srečnega, nepremagljivega Avgusta. Mnogi izmed teh skrbno-izklesanih prizorov na votivnih arah so prave redkosti in posebnosti v upodabljanju Mithrovega delovanja.

Ob koncu naj omenimo še grad. Grajski hrib je bil najbrž že v predrimski dobi naseljen, Rimljani so si pa postavili na vrhu manjši kastel. V dobi preseljevanja narodov je seveda propadel z mestom vred. Ob prihodu starih Slovanov je služil

Notranost muzeja

novim gospodarjem za stražo in bivališče. To sklepamo po množičnih najdbah iz staroslovanskega grobišča iz 10. stol., ki so ga odkrili tik pred vojno. Kakor že omenjeno, je solnograški nadškof Konrad I. dal pozidati tudi razrušeni grad, ki je pa doživel v poznejših stoletjih še mnogo prezidav. Kamnoseška rodbina de Lallio je izvršila mestne utrdbe in tudi Ptuj je odprl na stečaj svoja vrata renesanci. V tej dobi je dobil starejši del gradu svojo sedanjo obliko. Jako lepo

delo renesančne umetnosti so zlasti gornja grajska vrata, izvršena po načrtih Sal. Perruzija iz leta 1570.

Takozvani Lesliejev del gradu datira iz druge polovice 17. stol. Opazi se že nova smer stavbarstva.

Danes so pa v grajskih arkadah in stenah vzdani razni rimski spomeniki, votivne are, nagrobniki itd. Takoj na hodniku zagledamo nagrobni spomenik Friderika V. Ptujškega, zadnjega svojega rodu, ki je umrl leta 1438.

Grajski muzej hrani znamenite najdbe iz rimske dobe, iz staroslovanskega grobišča na grajskem hribu in še nepredelan arhiv iz gradu Hrastovca. Bogata je zbirka najrazličnejšega orožja v viteški dvorani, interesantna je slovita galerija orientalskih mogotcev, prekrasni so dragoceni nizozemski in francoski gobelini iz 17. in 18. stol.

Kdor se pa zanima za bogati muzej in spomenike stare Poetovione, temu nudi jasen pogled v najstarejšo zgodovino našega mesteca vodnik »Poetovio« izpod peresa ravnatelja split. muzeja g. dr. M. Abramića.

Bogato, bogatejše kot katero koli mesto na Slovenskem nas je obdarila zgodovina, zato pa tudi Muzejsko društvo, ki slavi letos svojo 40 letnico obstoja, vestno in budno čuva bogato dediščino naših prednikov. Po prevratu se stalno širi zanimanje za ptujške umetnostne spomenike, o čemer pričajo posebno razna predavanja, spisi, razprave v listih, časopisih in znanstvenih delih, pričajo pa tudi številni obiski našega občinstva, tujcev, zlasti pa šolske mladine. Na Ptuj in ptujski muzej smo lahko ponosni Slovenci, lahko je ponosna naša država, saj sega sloves tega muzeja daleč čez meje naše mile domovine.

Posojilnica v Ptujju

DR. JOSIP KOMLJANEC

Dr. Fr. Jurtela

dolgoletni predsednik Posojilnice in predsednik moške CMD od 1908—1926

Ko je postal slovenski kmet po odpravi tlačanstva leta 1848 sam svoj gospodar, se je moral po večini šele vzgojiti in privaditi novim gospodarskim razmeram. Težke gospodarske prilike, šireči se gospodarski liberalizem so vedno bolj in bolj pritiskali malega obrtnika, trgovca in kmeta. V gospodarski stiski so iskali pomoči, toda težko jo je bilo dobiti. Bilo je sicer povsod po nekaj mogočnikov, ki bi bili mogli pomagati gospodarsko šibkejšim, ali ti mogočniki so večkrat izrabljali gospodarsko stisko v svoj dobiček.

Da se tako izrabljanje nekoliko zavre in pomore prebivalstvu, so nastale hranilnice v najvažnejših naših središčih, v Mariboru, Ptujju in Radgoni leta 1862, v Celju 1865, v Slovenski Bistrici in Slovenjgradcu 1868, v Brežicah 1870. Dobri so bili ti zavodi in ugajali kmetu. Ali ustanovljeni po mestnih občinah, ki so jamčile za nje, so bili namenjeni v prvi vrsti meščanstvu, trgovcu in obrtniku. Vodili so jih Nemci, katerim ni bilo za razvoj slovenskega gospodarstva. Čim bolj so se ostrile narodne razmere, tem težje je bilo dobiti našemu človeku pomoči pri teh zavodih in če si jo v sili dobil, si postal od njih odvisen ne le gospodarsko, nego tudi v izvrševanju svojih političnih pravic.

To so uvideli takratni naši voditelji. Zlasti doba slovenskih taborov (1868—1869) je odprla marsikomu oči, da ne zadostuje ljudstvo-buditi samo po veselicah in ga navduševati z govori, ker navdušenost za kako idejo kmalu mine. Obstojče pa je samo to, kar zboljša materialno stanje naroda in pomaga vsakdanjim praktičnim potrebam ljudstva. Prva, ki sta na to opozarjala, sta bila Božidar Raič, župnik pri Sv. Barbari v Halozah, in dr. Josip Vošnjak. Uspehi tega gibanja niso bili veliki. Ustanovila se je Posojilnica v Ljutomeru (1872), v Mozirju in Šoštanjju (1874), v Ormožu (1876), kjer je pač bilo za to zvestih narodnih mož.

Veliki dunajski krah leta 1873 je imel za posledico izredno težke gospodarske prilike v celi državi. Te razmere je pri Slovencih občutno poostril polom prve naše zavarovalne banke »Slovenije«. Mnogi naši ljudje so izgubili pri tem polomu ves svoj v zavod naloženi denar in postali nezaupni in apatični proti vsakemu novemu našemu gospodarskemu gibanju. Na drugi strani pa so polom izrabili proti nam naši narodni nasprotniki.

V današnji težki gospodarski krizi je poučno, da si pokličemo v spomin gospodarsko stisko sedemdesetih let. Leta 1876 je prinesla uradna priloga Ljubljancanke 547 naznanil, da se ima prav toliko kmetij prodati na dražbi radi zaostalih davkov. Leta 1877 se je prodalo kostanjevski davkariji za dva goldinarja posestvo, cenjeno na 1080 gld., ker ni hotel nihče licitirati.

Kako hudo se je godilo v tistih časih prebivalstvu ptujškega okraja, zlasti vinorodnih Haloz, nam drastično slika ustanovitelj ptujške Posojilnice dr. Fran Jurtela v spisu »Posojilnica v boju proti oderuštvu«, priobčenem v spominskem spisu Zadrufne zveze v Celju 1923. Haložani so bili do glave zadolženi. Oderuhi so pridno tožili, eksekvirali, prodajali in tudi kupovali prodana posestva. Prebivalstvo Haloz je postalo popolnoma apatično, ker ni moglo dobiti od nikod denarne pomoči v stiski. V letih 1881, 1882 in 1883 je dosegla stiska vrhunec. Treba je bilo resno misliti, kako bi se dal narod iztrgati iz rok oderuhov in postaviti na svoje noge.

Rešitev je bila v samopomoči.

Mož, ki je to ne samo uvidel, nego začel tudi v dejanju izvrševati, je bil Mihael Vošnjak. Bil je brat dr. Josipa Vošnjaka, ki je kakor Božidar Raič v taborski dobi krepko zagovarjal tudi gospodarsko osamosvojitve Slovencev po češkem zgledu. Mihael Vošnjak se je že kot dijak zanimal za gospodarska vprašanja. Ko je leta 1879 stopil v pokoj, se je stalno naselil v Celju. Kot globoko gospodarsko naobražen človek je uvidel žalostno stanje našega gospodarstva in uvidel tudi, kje je treba začeti z delom, da se to stanje zboljša. Oprijel se je zadrufne misli, ker je v zadrufništvu videl najprikladnejšo obliko kreditne organizacije za male slovenske razmere. Njegov posojilniški načrt za slovenski del Štajerske je bil, da se najprej ustanove v glavnih mestih Celju, Mariboru in Ptujju močni denarni zavodi, s katerih pomočjo bi se potem osnovala posojilnice tudi v manjših krajih po kmetih. Leta 1881 je ustanovil Posojilnico v Celju, prihodnje leto je bila ustanovljena Posojilnica v Mariboru in koncem leta 1883 Posojilnica v Ptujju.

Da se je v Ptujju ustanovila Posojilnica, je v prvi vrsti zasluga dr. Frana Jurtele, ki je bil domačin od Sv. Andraža v Slov. goricah in bil odvetniški koncipient v Ptujju že leta 1881. Ko je spoznal grozno gospodarsko stisko kmetskega prebivalstva, zlasti v Halozah, je leta 1883 v drugi polovici povabil Mihaela Vošnjaka v Ptuj, da je zbranim gospodom dr. Ploju, dr. Gregoriću, župniku Raiču od Sv. Barbare in drugim pojasnil, kako se da in more osnovati v Ptujju denarni zavod, v prvi vrsti v prid kmetskemu prebivalstvu in proti oderuštvu, ki se je bilo v okraju tako mogočno razpaslo. Zbrani narodnjaki so bili pristopni pojasnilom, ki jih je podal g. Miha Vošnjak. Ker je bil prinesel iz Celja tudi izgotovljena

zadružna pravila, so bila sprejeta in izvolil se je začasni odbor, da zaprosi za registracijo pravil. Vse se je izvršilo pred koncem leta 1883. Ko je nastopilo leto 1884, je začelo v Ptuju poslovati Hranilno in posojilno društvo (tako se je imenovala posojilnica do leta 1927., ko si je naredila ime Posojilnica, pod katerim imenom jo je ljudstvo ves čas poznalo.) Začelo se je rešilno delo v prid Halozam, začel se je boj zoper mnogoštevilne oderuhe in nadaljeval dosledno. Uspehi so bili izprva mali, saj si je bilo treba še pridobiti zaupanje prebivalstva, da je začelo nalagati svoje prihranke v zadrugo in iskati pri njej pomoč v svoji gospodarski stiski. Izprva so bile zahteve po posojilih večje od hranilnih vlog. Ali že leta 1888. so hranilne vloge zadoščale za posojila in to je ostalo ves čas. Uspehi so bili od leta do leta večji, oderuštvo v Ptuju in v okolici se je sčasoma zatrla.

Število zadružnikov je naraslo od 360 v prvem letu 1884. na 3830 leta 1893., na 4089 leta 1903., na 4427 leta 1913. in jih je bilo 3616 leta 1923. in 3822 leta 1932. Stanje hranilnih vlog je bilo leta 1884. gold. 35.512, leta 1893. gold. 619.756, leta 1903. K 2.117.898, leta 1913. K 3.197.284, leta 1923. Din 8.934.903 in leta 1932. Din 22.926.789. Stanje danih posojil in tekočega računa je bilo leta 1884. gold. 49.143, leta 1893. gold. 629.362, leta 1903. K 1.761.445, leta 1913. K 2.911.495, leta 1923. Din 6.887.710 in leta 1932. Din 18.702.857. Stanje obeh rezervnih skladov je bilo leta 1884. gold. 722, leta 1893. gold. 50.000, leta 1903. K 227.000, leta 1913. K 289.396, leta 1923. Din 162.514 in leta 1932. Din 1.660.801.

Prvo načelstvo leta 1884. so tvorili Andrej Jurca, trgovec in posestnik v Ptuju, kot ravnatelj in kot člani: Brenčič Miha, posestnik na Rogoznici, dr. Alojzij Gregorič, odvetnik v Ptuju, Fr. Mikel, trgovec in posestnik pri Sv. Marjeti, dr. Jakob Ploj, odvetnik v Ptuju, in F. Urbas, veleposestnik pri Sv. Lovrencu na Dravskem polju. V nadzorstvu so bili župnika B. Raič od Sv. Barbare in B. Hertiš od Sv. Vida ter posestniki: Al. Čeh, S. Merkuš, M. Rodošek in F. Sok. Načelovali so zadrugi 1884—1898 Andrej Jurca, trgovec in veleposestnik v Ptuju, 1898—1926 dr. Fran Jurtela, odvetnik in veleposestnik, 1926—1930 Franc Toplak, davčni upravitelj v p. in posestnik v Ptuju in od 1930 dalje dr. Josip Komljanec, gimn. ravnatelj in posestnik na Rogoznici.

Četudi je res, da je bil prvi in pravi namen ustanavljanju posojilnic gospodarski, je bil v naših slovenskih razmerah važen in odločilen še drugi moment, namreč narodni. Kdor pozna nacionalno politični razvoj slovenski od začetka ustavne dobe v šestdesetih letih dalje, se temu ne bo čudil. Narodna enakopravnost je bila sicer zasigurana v decembrski ustavi leta 1867., ali izvedla se ni nikdar, dasi so jo naši politični voditelji vedno in vedno zahtevali. Saj je bilo bistvo avstrijsko-ogrske nagodbe leta 1867., da vladajo v Avstriji Nemci, na Ogrskem Madžari. Pri Slovencih, zlasti na Štajerskem in Koroškem, kjer je bila v deželi nemška večina, se je izrazilo to naziranje v trditvi, Slove n e c n a j b i o s t a l h l a p e c, N e m e c n j e g o v g o s p o d a r. Ko se je imela registrirati celjska Posojilnica leta 1881., ji je stavil predsednik okrožnega sodišča v Celju vse mogoče in nemogoče neprilike, češ, »kapital in inteligenca na Spodnjem Štajerskem sta nemška in morata ostati nemška.«

V tem prepričanju so živeli in delali naši narodni nasprotniki in proti tem nazorom in temu delovanju so morali nastopiti naši narodni voditelji, boreč se za gospodarsko in narodno enakopravnost slovenskega naroda.

Vodstvo ptujske Posojilnice se je v polni meri zavedalo te svoje dvojne naloge. Koliko je storilo v gospodarsko osamosvojitve kmetskega prebivalstva, se jasno vidi iz prej navedenih števil o posojilniškem razvoju. Poudariti je le še treba, da je bila gospodarska osamosvojitve v mnogih primerih odločilne važnosti pri izvrševanju nacionalnega dela, ko niso bili ljudje več odvisni od nemškega kapitala in so mogli zato svobodno izvrševati narodne pravice in dolžnosti.

Ker je bilo slovenskemu trgovcu in obrtniku težko dobiti v Ptuju, središču velikega ptujskega okraja, prostorov za svojo obrt, je Posojilnica že za svojo desetletnico sezidala na najprometnejšem kraju dvonadstropno hišo, ki ima v pritličju prostora za dve trgovini. Leta 1900. si je pridobila dvonadstropno hišo poleg okrajnega glavarstva tudi s prostori za dve trgovini. Podpirala pa je Posojilnica tudi gmotno slovenske trgovce in obrtnike, da so mogli vzdržati konkurenco in nasprotne napade.

Da pa tudi slovenska inteligenca ne izgine, kakor so hoteli narodni nasprotniki, je gledala ptujska Posojilnica ves čas, da kolikor mogoče podpre slovensko šolstvo. Podpirala je naravno v prvi vrsti dijake svojega delovnega okraja. Skrbela je za Dijaško kuhinjo v Ptuju, skrbela pa še posebno za učence na strokovnih kmetijskih in obrtnih šolah in za dijake na visokih šolah. Za te učence in dijake se je zavzemal zlasti dr. Jurtela, ki je bil duša in pravi vodja Posojilnici od njene ustanovitve do svoje smrti 1926. Na stotine je takih dijakov, ki so pomnožili slovensko inteligenco v strokovnih in duševnih poklicih ter so mnogi na odličnih mestih. Tudi dijaki izven ptujskega okraja so se v stiski zatekali k Posojilnici in spoznavali njeno širokogrudnost. Enako bi lahko potrdila naša šolska družba sv. Cirila in Metoda, da ni prejemale od ptujske Posojilnice samo rednih letnih podpor, nego tudi izredne podpore v lepi višini, kadar se je v stiski obrnila na njo.

Kdor ne bi hotel verjeti v uspešno delo ptujske Posojilnice, ki ga je vršila v gospodarskem in nacionalnem oziru, bi se o tem mogel in moral prepričati iz nasprotovanja naših narodnih nasprotnikov. Tem je bilo plodovito delo posojilniško trn v peti in iskali so najmanjšega povoda, da bi jo oslabili, če že ne uničili. Da so proti Posojilnici na tistem rovarili, jo črnili in odvrčali ljudi od nje, je v opisanih razmerah umljivo. Iz kakega globokega nasprotovanja proti Posojilnici pa so prihajala taka obrekovanja, se je pokazalo jasno v dveh prilikah. Ko je bil leta 1898 odpuščen iz posojilniške službe neki uradnik radi nepravilnega poslovanja, so nasprotniki zagnali krik in širili vesti, češ, da ima Posojilnica tako velike izgube, da jih ne bo mogla prenesti. Pa kmalu so se morali uveriti, da je bilo kričanje lažljivo, ker je Posojilnica v redu dalje delovala.

Še hujši je bil napad na slovenske denarne zavode vobče in seveda tudi na ptujsko Posojilnico leta 1911 po polomu Glavne posojilnice v Ljubljani. Naši narodni nasprotniki so mislili, da je prišel takrat pravi čas, ko bodo mogli izpodkopati zaupanje našega prebivalstva v domače denarne zavode. Nemški nacionalni listi in zloglasni ptujski »Štajerc« so se kosali, kdo bo bolj očrnil naše zavode in naše voditelje. »Polomi denarnih zavodov so posledica propadanja gospodarskega in političnega življenja slovenskega naroda, pri zagriženih prvaških zavodih so bili pojmi vloga in žrtev, bilanca in goljufija, član predstojništva in glavni dolžnik enaki; ljudstvo jemlje denar iz polomljenih slovenskih posojilnic in ga nosi v nemške zavode.« Tako piše »Štajerc« po graškem »Tagblattu«, sam pa imenuje naše voditelje »tate in defraudante«. Okrajni zastop ptujski, ki je bil v nemških rokah, je razposlal okrožnico vsem občinam, da ne smejo nalagati svojega denarja v posojilnicah.

Ko je ptujska Posojilnica poslala »Štajercu« popravek, da ni pri ljubljanski Glavni posojilnici nič izgubila, je prinesel list dne 19. marca 1911 sicer ta popravek, ker ga je po tiskovnem zakonu moral priobčiti, pristavil pa je k temu smešnemu popravku: »Bodočnost bode dokazala, kdo ima prav. Vse poka in se podira.« Bile so to res preroške besede. Pokalo je res že dolgo časa in se podiralo. Živa priča temu so bili septembrski dogodki leta 1908, živa priča so bile kasneje balkanske vojne, najbolj živa in strašna priča pa je bila svetovna vojna, ki pa ni toliko podrla in pomela nas Slovencev in naših zavodov, nego trhli in krivični sistem avstro-ogrske monarhije, ki je v svoji naduti prešernosti hotela zatreti napredujoče slovenske narode, pri tem pa sama propala.

Obrtništvo v ptujskem srezu

Kakor naše druge gospodarske in kulturne institucije so stale v predvojni in medvojni dobi tudi naše obrtniške zadruge pod vplivom takratnih političnih razmer. Obrtništvo, zlasti mestno, je bilo, če izvzamemo nekoliko častivrednih primerov, nemško orientirano in ni čudo, da je avstrijska vlada po načelih ohranitve obrtniške gospodarske odvisnosti in v stremljenju po čim močnejši germanizaciji skonstruirala zadružne okoliše tako, kakor je to bilo v interesu avstrijskonemških političnih tendenc. V mestu Ptuj in njega bližnji okolici je bilo 8 strokovno razvrščenih obrtnih zadrug. Poleg teh še znani »Gewerbeverein«. V Ormožu in Rogatcu so pa obstojale po ena skupna zadruga, čeravno takrat za samostojno zadrugo ni bilo eksistenčne upravičenosti. Spričo zavednosti podeželskega prebivalstva pa so se Nemci bali restringirati svoj delokrog na okolico ter so držali te postojanke za vsako ceno. V podeželju ptujsko-ormoško-rogaškega okraja smo imeli po gospodarskih in geografičnih potrebah večje število skupnih obrtnih zadrug. V ormoškem okraju so bile tri, v ptujskem jih je bilo sedem ali osem in naravno je, da v rogaškem srezu ni manjkala nemška zadruga.

Času primerno je bilo v predvojni dobi malo zadrug s slovenskim uradovanjem. Zadrugam so vsiljevali nemške tiskovine in knjige. Če smo prav informirani, bi se mogle zadruge s slovenskim uradovanjem na prstih ene roke naštet. Vobče si naši obrtniki tudi tukaj — naj tvori nekoliko oseb častno izjemo — niso upali s svojo miselnostjo na dan. Ker so bili vzgojeni v nemških delavnicah, deloma tudi v nemških osnovnih šolah, gospodarsko odvisni od Nemcev, politično zatirani od nemškega uradništva, zlasti pa izpostavljeni šikanam davkarjev, jim tega ni zameriti.

Vkljub temu so imeli ptujski Slovenci v predvojni dobi gostilniško zadrugo pod vodstvom g. Mahoriča v svojih rokah. Ptujski okoliški gremij je vodil neki slovenski trgovec iz Sv. Vida. Istotako je obstojala tudi tesarska organizacija, čije duša je bil pravzaprav omenjeni gosp. Mahorič. Pohvalno je omeniti delovanje obrtnih zadrug ormoškega okraja, predvsem središke zadruge, ki je že leta 1897. uvedla slovensko uradovanje, brez dvoma pa jih je bilo tudi v ptujskem delu našega sreza nekaj z zavedno slovensko večino.

Obrtno-nadaljevalnih šol s slovenskim učnim jezikom nismo imeli, z nemškim pa so obstojale take šole v Ptuj in Ormožu. Slovenska Štajerska je bila v tem pogledu silno zapostavljena. Dočim so imeli Gornje- in Spodnještajerci 22 obrtnih šol, sta obstojali v Spod. Štajerskem z veliko težavo priborjeni začetkoma le 2, pozneje 3.

Tudi slovenskih obrtnih društev ni bilo. K rastočemu narodnemu delu je slovensko zavedno obrtništvo skušalo prispevati svoj obolus. Pod vodstvom vrlega narodnjaka, celjskega g. Rebeke in njegovih sodelovalcev, so si zadruge s slovenskim uradovanjem ustanovile (1907) svojo Zvezo slovenskih obrtnih zadrug, ki je vkljub oviram, katere so ji delale avstrijske oblasti, marljivo delovala in ki je skrbno čuvala interes ohranitve zadrug in prevedbe istih v narodne roke. V kratkem času je zbrala 14 zadrug pod okrilje svoje zveze ter je bolj kot strokovno stanovsko delovala v nacionalnem smislu, da med obrtništvom širi narodno in stanovsko samozavest. V prejšnji dobi so Nemci potujčevali

naš slovenski obrtniški živelj s tem, da so mu dajali brezobrestne kredite in razne druge ugodnosti.

Med vojno Zveza ni delovala, zadruge pa v toliko, v kolikor so to oblasti zahtevale. K prvemu delu nas je vzbudila Zveza šele po preobratu. S podvojeno silo se je vrglo slovensko obrtništvo, uživajoč stalno in izdatno pomoč naše Zbornice, na delo. Nič manj kot 160 obrtnih zadrug, preko 80 obrtno-nadaljevalnih šol, 4 okrožni odbori in 30 obrtniških društev z lastno Zvezo je krona slovenskega obrtniškega dela in stremljenj. To bodi zapisano v ponos vsem onim mladim in starim, živim in neživim, ki so nesebično žrtvovali svoje delo v korist osvobojenemu obrtništvu naše lepe in velike domovine. Trenutno imamo v Ptuj in ptujskem srezu te-le obrtno-nadaljevalne šole:

1. gremialno-nadaljevalno šolo v Ptuj za mesto in Breg,
2. gremialno-nadaljevalno šolo v Ptuj za okolico,
3. obrtno-nadaljevalno šolo v Ptuj,
4. obrtno-nadaljevalno šolo v Ormožu,
5. obrtno-nadaljevalno šolo v Središču.

Obrtniška združenja v srezu so sledeča:

	članov
1. Združenje trgovcev v Ptuj	190
2. » » na Ptujski gori	350
3. » » v Ormožu	160
4. » gostilniških podjetij v Ptuj	211
5. » gostilniških podjetij v Ormožu	41
6. » obrtnikov čevlj. stroke v Ptuj	104
7. » kovinarjev in kolarjev v Ptuj	145
8. » krojač., šivilj in modist. v Ptuj	195
9. » mizarjev in strugarjev v Ptuj	84
10. » pekovskih mojstrov v Ptuj	54
11. » mlinarjev in žagarjev v Ptuj	75
12. Skupno združenje obrtnikov v Ptuj	52
13. Združenje mlinarjev in žagarjev v Ormožu	39
14. » obrtnikov oblač. strok v Ormožu	139
15. Skupno združenje obrtnikov v Ormožu	120
16. Skupno združenje obrtnikov v Središču	48

Obrtna društva v srezu so:

1. Obrtno društvo v Ptuj
2. Obrtno društvo v Središču
3. Trgovsko in obrtno društvo v Ormožu.

Vse te institucije delujejo odlično pod nadzorstvom vodje poslovalnice obrtno-pospeševalnega urada za T. O. I. gospoda nadzornika Založnika. Kurzi za obrtno izobrazbo se stalno vrše. Zlasti oblačilne stroke kažejo veliko zanimanje po napredku. Enako tudi kovinarji. Posebno pohvalno pa je omeniti dejstvo, da posvečuje naša zbornica od lanskega leta naprej nacionalni vzgoji trgovskega in obrtniškega naraščaja v Ptuj vzorno pažnjo. Na čelu te akcije je zbornični svetnik g. Milko Senčar, ki z uprav hvalevredno požrtvovalnostjo posveča vso svojo skrb v prid kulturnemu napredku slovenskega pridobitnega naraščaja. Rastoče število obrtnišva, vzgojne pomanjkljivosti in visoki davki so poleg splošne gospodarske in denarne krize vzrok težavnemu gospodarskemu stanju našega obrtnišva vsepovsod. Naj bi mu bila bodočnost lepša in boljša! Pomagajmo mu in ga branimo, saj je tudi ono živ del našega narodnega telesa!

Slovenska trgovina v Ptuj 1908-1933

Sistematično brezobzirno raznarodovalno delo Südmarke in Schulvereina ter avstrijskih oblasti, zlasti pa Ornigovega režima je v Ptuj do leta 1908 že tako napredovalo, da je število zavednih slovenskih trgovcev in

obrnikov v mestu padlo do skrajnosti. Takrat smo šteli samo še dve naši manufakturni trgovini, in to trgovini g. Lončareca & Havelke in g. Faulanda, — eno špecerijsko g. A. Jurze naslednika Alojza Senčarja, — eno galanterijsko in papirnato

g. J. Petersiča ter trgovino s suho robo g. Šege, od katerih so bili vsi razen g. Šege, ki je bil takrat že v svoji lastni hiši, najemniki. Kot takim je bila seveda njih borba za eksistenco v dokaj neenakih finančnih prilikah silno težavna, kajti nemški in nemškutarški trgovci, ki so bili večinoma premožni, so imeli lastne hiše z lepimi posestvi, vinogradi in uživali vso moralno in materielno podporo in ugodnosti merodajnih faktorjev, bodisi pri oblastih kakor tudi pri svojih denarnih zavodih. K sreči je imela takrat Posojilnica v Ptujju moč, ki so, uvidevši izredne težave slov. trgovcev in veliko nevarnost za njih obstoj, ne samo bodrili to peščico ljudi, temveč jo tudi dejansko moralno in materielno podpirali. Toda vse to bi ne bilo zadostovalo, podleči bi bili morali sčasoma brez izjeme vsi, ako bi ne bil vsak posameznik na svojem mestu. Le izredna delavnost in marljivost, predvsem pa znana solidnost in skromnost je domačim trgovcem, katerim so stali ob strani strokovno dobro naobraženi in požrtvovalni narodni sotrudniki, zasigurala skromen obstoj.

Prišlo je zgodovinsko leto 1908 s septembrskimi dogodki, ki so brezdvomno važen mejnik v razvoju slovenske trgovine in obrti v Ptujju in okolici. Vrste naših borec so se po teh dogodkih sicer zredčile, a ostali so se strnili v nacionalno odločno in značajno vrsto, ki je sedaj ob dvignjeni narodni zavesti skupno korakala pod geslom: Svoji k svojim! Slovenska inteligenca v Ptujju je v neumornem delu požrtvovalno sodelovala z narodno zavednim učiteljstvom in duhovništvom za povzdig nacionalne zavesti našega naroda. Kulturno, gospodarsko, društveno in družabno so se udejstvovali vsi sloji v medsebojni idealni harmoniji in podpori: trgovec, kmet, zdravnik, odvetnik, gostilničar, delavec, duhovnik, obrtnik, njegov sotrudnik in tudi vajenec, vsi, prav vsi so se združili ter ostali sklenjeni vedno in povsod do izbruha svetovne vojne.

Narod se je začel zavedati in trumoma zahajati v slovenske trgovine, v katerih je vedno našel kot nastavljenca najodličnejše narodne in kulturne delavce, ki so pri vsaki priliki pohiteli med ljudstvo kot tamburaši, pevci, gledališki igralci ali telovadci. Bili so to v glavnem gg. Poš, Lenart, Kocjan, Ignac, Lojze in Anton Brenčič, Tómaž Breznik, Minko Kreft, Kocmut, brata Rodošek, Domanjko, Muhič, Kondres, Petek Ludvik, Potrč Nace, Oset Miloš, Bureš Vladko, Žiga Jakopanec, Vrabl Martin, Kojc, oba Kostanjevca in drugi, katerim gre vsa čast, posebno ključavničarskemu pomočniku g. Čehu, sedaj pri Sv. Lenartu v Slov. goricah, ki se je v svetovni vojni kot dobrovoljec boril za osvobojenje slovenskega naroda. Prav radi so zahajali v Novo vas k rajnemu Francetu Bračiču, ki je sam kot godbenik vneto sodeloval in bil med buditelji nacionalnega gibanja v okolici.

Hvaležno je treba poudariti, da so našli ptujski slovenski trgovci in obrtniki veliko moralno vzpodbudo tudi od nacionalnih faktorjev ožje in širše okolice, prav posebno pa od še danes izredno delavnega zborničnega svetnika, sedaj tudi

člana banovinskega sveta g. Zdravca Jakoba, industrijalca v Središču, ter Franja Bureša, zborničnega svetnika in urarja v Mariboru. Oba imenovana sta bila 13. septembra 1908 od nahujskane ptujске druhali dejansko napadena.

Izvajanje gesla: »Svoji k svojim!« so kmalu občutili nemški in nemškutarški trgovci, in sicer v taki meri, da so se kaj hitro zatekli k oblastem, predvsem k mogočnemu Ornigu z energično zahtevo, da se z vsemi sredstvi zatre in onemogoči nadaljnja agitacija in propaganda za ta najučinkovitejši slovenski odgovor na sramotitve in barbarstva Nemcev in nemškutarjev, za geslo: S v o j i k s v o j i m ! Nemci, ki smo jih zadeli na najboljčutljivejši točki, na žepu, so državnemu pravniku ovajali slovensko inteligenco, duhovništvo, časopisje, sploh vse, kar se je upalo agitirati za hojkot nemških trgovin. Zatekli so se k žandarmeriji in nazadnje postavili policijo pred vrata slovenskih trgovin, da s silo odganja ljudi ter da nobena nemška stranka ne prestopi praga slovenskih trgovin. Ornig in njegov zloglasni magistratni ravnatelj Gürtler sta neprestano zasledovala, preganjala in kaznovala slovenske trgovce in obrtnike. Mestni magistrat je kot politična in obrtna oblast prve instance naše ljudi prečesto klical na odgovor ter jih za vsako najmanjšo stvar kaznoval po obrtnem ali policijskem redu. V tem oziru se je Ornigova policija kar najbolje odlikovala ter med seboj konkurirala v iznajdljivosti raznih »prestopkov« slovenskih trgovcev, obrtnikov in gostilničarjev, a Nemcem in nemškutarjem se ni skrivil las, le-ti so smeli delati vse.

Slovenski trgovci so kljub vsem krivicam vztrajali in mirno prenašali vse gorje. Zavedali so se svoje naloge ter stremeli le naprej po gospodarski utrditvi svojih pozicij in osamosvojitvi novih mlajših trgovcev. Tako je že leta 1910 otvoril g. Franc Lenart svojo trgovino z manufakuro, leta 1913 g. Alojz Brenčič, s čimer so bile slovenske postojanke zelo ojačene. Najhujši pritisk takratnih mogotcev ni mogel več zavreti sicer počasnega ali sigurnega razvoja slovenskih podjetij vse do izbruha svetovne vojne, ki je seveda razpršila naše ljudi na vse vojne fronte, deloma pa tudi v zapore, kakor gg. Mahoriča, Tombaha, Toneta Brenčiča in Graharja. Tedanji čas so Nemci smatrali kot najugodnejši, da se enkrat za vselej iznebijo vseh srbofilskih »vindišarjev«, zato so kar po vrsti denuncirali naše ljudi pri vojnih oblastih kot p. v.

Naši trgovci so morali mnogo pretrpeti in prestati marsikatero nevarnost, povzročene po ptujskih nemškutarjih, a povečini so se srečno vrnili v svojo osvobojeno domovino ter krepko prijeli za delo za nadaljnji procvit in razvoj slovenske trgovine, ki prej ko slej uživa dober sloves in zaupanje prebivalstva, zlasti pa kmečkega naroda, ki po veliki večini podpira naše domače narodno zavedne trgovce.

Ob 25 letnici ptujskih dogodkov je predvsem želeli, da se strnejo vsi Slovenci, kakor po septembru 1908, v odločno in složno fronto z geslom: »S v o j i k s v o j i m !«

Prleško pismo

PRLEŠKI JAKA

Glavni urednik slavnostnega lista kateri bo v 25 letih pravič in zadnjič vün ziša! Ko sen jaz o tem zveda, sen bija res radoveden, kaj bo te ali toti list novega pisa, te so mi pa drugi povedli, ke de pre pisa o tisten, kak smo bili pred petindvajstimi leti Slovenci v Ptüjji biti, no te pa da sen jaz tistokrat tüdi polek bija, bi Van jaz gospod urednik tüdi rat nekaj napisa, kak je te ali tistokrat bilo; če neste bli tistokrat polek ste lahko veseli, če bi pa totokrat tak bilo, te bi Van pa jaz svetüva, kaj rajši nebi šli na toto obletnco saj bi jaz te tüdi duma osta, ker to Van ni bija noben špas, če jih je eden tak doba kak smo jih mi, pa te še smo kaj takega leži prenesli ki smo še bli boj mlodi, zdaj bi pa nam kaj takega znalo škoditi.

Vi tüdi gotovo vete kak so nas tistokrat Nemci lepo sprejeli v Ptüjji, če ste bili polek ste še mogoče Vi dobli kako mehko kühano jejee vtinti tak, da se Van je en cajt poznalo pa ne mogoče v želodci pač pa na Vašen ancugi.

No naj bo, kaj je bilo je tüdi minilo, zdaj bi pa Van tüdi rat poveda zakaj so bili Nemci tistokrat tak hujdi gratali na nas Slovence; vete to je tak bilo, tistokrat so si neki gospodje pri Ciril in Metodovi družbi in pri Sokoli zmislili kaj bi napravli v Ptüjji eno vejko veselico in so pač povabili več lüdi od drugot v Ptüj v Narodni dom, da te še nam ni trebalo veselic mogoče gde v kaken Deutsches Haus ali kak so ga zdaj na zvüna prekrstli v Društveni dom, se nas je tistokrat bilo tak malo ke smo meli sploh vsi v Narodnem dumü zadosti

placa, pa smo se te tudi eden ovega rajši meli kak pa zdaj.

Kak so pa tistokratni gosp. župan in drugi taki nemški gospodje to čuli da bodo prišli od vseh strani Slovenci v Ptüj so pa ni znali kak bi jim napravli lepši sprejem, so pa hitro telegrafirali v Gradeč, v Celovec v Marprog pa v Celje po pomoč kaj bi jim prišli še drugi pomagat Heil! kričat so pač le mislili, da je ptüjskih Nemcov le premalo pa bi sami nam Slovencon mogoče premalo veselja napravili. Vete Vi gospod da Van je potli resen tega telko navrelo na Ptüj kaj blo veselje, namreč za tistokratne ptüjske Nemce, ja za Slovence gotovo ne, se smo vedli po kaj so toti prišli.

Zdaj bon pa Van še poveda kak se je to vse začelo, kak so Van na večer prišli so že na štacjoni napravli prvo vajo; tam so Van začeli narprej tuliti kak kakšna zverina pa okoli sebe mlatiti, se se jin ni trebalo nikoga bati zato so si ajnfah svojo policijo sobon pripelali, da je tista sakega Slovenca zaprla ker je že bit bija, to še Van ve povedati marsikeri ki je san na sebi občüta, za nas Slovence pa je tak naša tistokratna slavna ptüjska policija skrbela če se je keremu kaj zgodilo in da je še mogoče prej premalo doba, so mu še po noči dali malo mazila pa ne ke bi mislili mogoče kakšni balzam to mažo nebi rat posküša. Kak so pa delali z nami drugi den gda je bija sprejem tüjcov, mislim da je mogoče gnes marsikerega Nemca ker je tistokrat polek bija, sram, se še jih danes dosti živi tükaj pa se tudi radi tega zdaj med nami prav dobro majo; vite tak je bilo, no veselico pa nam le niso mogli zabranoti če so ravno mislili, da nas bodo vse spozapri

in spretepli, pač pa smo jin mi že tistokrat pokazali, da se tak hitro ne damo, no potem po poldan ko se je veselica vršila v Narodnem domu potem so se že malo pomirli to pa sen jaz misla ke so pač večja gospoda sprevidli da tak ne gre, no ko so pa vidli da so v Ptüji zadosti storli za naše Nemce, te so pa še šli v Celje, v Marprok, nazadjo še celo v belo Ljubljano, da so pokazali kaj vse ve en kolturni Volk — tan okoli sen ali jaz ne hoda ke me tudi ne nič več srbilo, pač pa sen vse šteja v cajtngah, kak se je drugje godilo.

Ja gospod urednik če bi Vi vedli kak se je nam po tisti veselici godilo, pa ne da bi si Vi mislili da smo mogoče meli potli vsi mačaka, ke smo preveč pili, one nas so potli marsikerega ki je tistokrat na veselico ša, pa je bija mogoče kaki k. k. Beamter kar hajd žnjim na Oberštajersko, če pa je bija kaki komi ali pa kakšen drugi profesionist pri kakšem Nemci pa je tak lepo sfrča na cesto ke blo veselje, no pa smo vse preživeli, pa mislin če Bog da Van nede trebalo mogoče za 25 let o nas Slovincih tak pisati, kak morete zdaj o Nemcih, jaz bi Van še meja marsikaj za pisati pa je boljše ke ne, pa tudi ven ke nete meli dosti placa za mojo pisanje pa tudi neven če bote šteli to v Vaš list natiskati ali ne, naj malo nekaj lidje še zvejo kak nam je prej šlo, gda so še lahko drugi z nami komandirali. Tak zdaj pa Vas prav lepo pozdravin pa mislim, da se homo na veselici še kaj več pogačali zato pa le prite, jaz mislim da mo se totokrat bolj lüšno meli kak smo se pred 25 leti če ravno zdaj pravijo da je kriza ali po domače grüza. — Torej na svidenje!

Vročí dnevi

Malo je še danes živih prič, ki bi iz lastnega doživetja poznale vroče septembrske dneve v Ptujju leta 1908. Ker pa so dobili ptüjski dogodki v zgodovini našega narodnopolitičnega razvoja vse globokejši pomen, kakor so ga mogli oceniti sodobniki, je prav, da se spomin nanje ohrani. Temu namenu naj služijo nastopni spomini.

V onih časih je bilo slovenstvo mesta Ptujja v malo zavidljivem položaju. Težka Ornigova roka je ležala na mestu in okolici. Neodvisnih slovenskih ljudi je bilo malo, trgovina in obrt se je z neznatnimi izjemami težko borila z nemško in nemškutarsko konkurenco, uradi pa so bili skoro izključno zasedeni s tujci. Spomladi leta 1908 pa se je začelo živahnejše gibanje, nekaj mladih ljudi se je trudilo, pregnati vladajočo letargijo.

Že javni politični shod v poletju, na katerem so govorili dr. Jurtela, dr. Ploj in dr. Kukovec, je razgibal ozračje, priprave za »Sokola« so vzbujale pri Slovencih veselje in navdušenje, pri Nemcih pa strah in sovraštvo. Nemškutarska ulica, znani »Germanenbund auf Vorposten«, nemški akademiki s svojo burševsko nadutostjo in njih privesek — nemški gimnazijci — vsa ta družba je skušala strahovati Slovence, posebno Sokole. Uspeh je bil baš nasproten — slovenska borbenost je rasla. Dobrodošla prilika za zbiranje slovenskih sil in za pobudo daljnemu delu je bila Ciril-Methodova skupščina, ki jo je družba sklicala v Ptuj na željo domačih Slovencev. Že same priprave za zborovanje in slavje, ki se je imelo vršiti, so bile pomembne za ptüjsko narodno življenje. Takrat se je rodila ženska podružnica CM in ptüjske Slovenke so pod vodstvom gospe Vide dr. Horvatove dokazale, da v narodnem delu ne zaostajajo za moškimi.

Jeza ptüjskih Nemcev in nemškutarjev je vplivala na nas vzpodbujevalno in prav nič nas ni bilo strah, ko smo čitali ogorčeno protestno resolucijo občinskega sveta. Seveda pa nismo vedeli, kaj se v resnici pripravlja. Še zadnji dan pred skupščino nismo pričakovali več, kakor običajno vpitje in žvižganje, in tudi napovedani nemški shod nas ni plašil. Toda prišlo je drugače.

Na predvečer skupščine nas je šla trojica ali četvorica domačinov k večernemu vlaku, s katerim se je imel pripeljati

dr. Žerjav, takratni tajnik CM družbe in še nekaj skupščinarjev. Ulice so bile mirne, kakor vsak dan, na kolodvoru ni bilo razven uslužbencev žive duše. Toda vlak je imel pol ure zamude in med tem, ko smo mi čakali na peronu, je bila na delu telefonska zveza, ki je vezala postajo z magistratom. Ko stopimo po prihodu vlaka iz postajnega poslopja, je bila zbrana tesno pred vhomom gruča več kakor sto ljudi. Bili so sami neznani obrazi, samo Linhart smo poznali, ki je dajal znamenja z dvignjeno palico. Po ozki gazi smo se prerili med množico, ki je intonirala »Die Wacht am Rhein«. V drevoredu pa so se vsuli Linhartovi junaki za nami, nas vzeli v sredo in začeli z napadanjem in vpitjem. Nekaj izmed njih je ugasnilo vse luči v drevoredu, tako da smo bili v trdi temi. Na odpor proti premoči ni bilo misliti; vzeli smo dame v sredo in jih ščitili red neposrednimi inzulti. Na oglu pri Celottijevi hiši je bila izdana parola, da ne smemo v mesto. Zaprli so nam ulico in naš skušali izriniti proti sejmišču. Vedeli smo, kaj bi nas tam čakalo in smo skušali prodreti sovražni kordon. Dvakrat zaporedoma se nam je to posrečilo, tretjič, pri pošti in tik pred vojašnico, pa ni šlo več. Policije ni bilo videti od nikoder, akoravno se je pripeljala z istim vlakom naročena asistenca iz Celja in jo je sprejel mestni stražmojster. Prišlo je do bitke, ki nas je razkropila na več delov. Odtrgali so od nas zlasti dr. Žerjava, kateremu so ugrabili klobuk. Končno se je rešil s tovarišem dr. Fettichom iz meteža in prišel po ovinkih srečno v Narodni dom, kamor smo že prej dospeli mi ostali. Ne po ravni poti, marveč po zakotni ulici za samostanom, neprestano zasledovani od nemčurskih tolovajev, ki so metali na nas kamenje. Komaj smo se umaknili skozi stranska vrata v Narodni dom. Napadalci pa so začeli razbijati šipe in oblegati med neprestanim vpitjem in žvižganjem Narodni dom do pozne noči. V čitalnici smo našli zbrano družbo in dr. Ploj nam je pokazal graške večerne liste, iz katerih smo razvideli, da je pripravljen za drugi dan napad na Slovence v velikem stilu, h kateremu so bili pozvani nemški »bojevniki« cele dežele.

Drugi dan se je začel ples že pri prvih vlakih. Glavni napad pa je bil po prihodu dopoldanskega vlaka iz Pragerskega, s katerim je došel glavni del slovenskih gostov. Stotine

napadalec, oboroženih z okovanimi palicami, jermeni in kamenjem je navalilo na nič hudega sluteče skupščinarje. Kmalu je bilo več naših ranjenih, drugi zopet so bili politični s črnim in barvo. Napadalec so metali na Slovence jajca, napolnjena z vijoličasto barvo. Huronsko vpitje in žvižganje se da težko popisati. Pod pritiskom napadalec se je formiral sprevid, ki s prva ni bil nameravan, in kmalu se je oglasila slovenska pesem. Posebno pred vrati Narodnega doma. Napadi so se ponavljali ves dan, po ulicah so se podile nemčurske tolpe, ki so si dajale znamenja z žvižgi. Policija je vse to trpela, pač pa je aretirala več Slovencev. Intervencija slovenske deputacije pri Orniku in okrajnemu glavarju Weissu ni zalegla ničesar. Za odhajajoče goste k popoldanskemu vlaku je obljubil Ornik svoje spremstvo; skozi mesto res ni bilo dejansko napadov, zato pa na kolodvoru, kjer je bil v Ornikovi navzočnosti napaden celo poslanec dr. Ploj. Hujše je bilo pri večernih vlakih in celo v vlaku samem, kjer je nastala tako nevarna situacija, da so bili napadeni Slovenci prisiljeni potegniti zasilno zavoro. Šele proti jutru se je nemško divjanje poleglo.

Avstrijski uradi so kazali čudovito toleranco napram

nemškimi napadalec; sodno postopanje, ki je sledilo, je bilo prava farsa.

Zato pa je bil odmev nemškega nasilja pri Slovencih v mestu in na deželi velik in pomenljiv. Vzbudila se je narodna zavednost in borbenost. Začel se je gospodarski boj. Že prvo nedeljo smo sklicali dva shoda — na Hajdini in v Novi vasi, naslednjo nedeljo pa se jih je vršilo osem okrog in okrog Ptuja. Nemška oholost je bila znatno manjša in tudi gospodarske posledice niso izostale. To je pokazal zlasti prvi veliki jesenski sejm. Za to priliko smo organizirali veliko bojkotno akcijo z letaki, s katerimi smo nastlali vse dohode v mesto. 13. september je bil signal za novo nacionalno življenje.

Res se je tekom časa poleglo prvo navdušenje, toda prejšnja mlačnost se ni več povrnila, začela se je pot navzgor.

Pa ne samo za Ptuj in okolico, za ves naš narod so bili septembrski dogodki važen mejnik. Spoznali smo, da v Avstriji za nas ni mesta in obrnili smo svoje oči na slovanski jug. Ptuj je dal leta 1908 prvi signal za našo nacionalno revolucijo, ki nam je že v kratkih desetih letih prinesla zmago, svobodo in ujedinjenje.

Svoji k svojim!

Vrabl Martin

Manufakturna in modna trgovina

Ptuj * Srbski trg 8

MACUN M.

Gradbeno podjetje

PTUJ

Orešnik Vinko

Trgovina s sadjem in deželni pridelki

P t u j

Mestna parna žaga v Ptuj

prevzema vsakovrsten les za žaganje tudi za eksport, po najsolidnejših cenah

Oglejte si zalogo! Tudi na obroke!
Pleteno pohištvo, lične torbice iz rafije in rogoza ter vse druge pletarske izdelke dobite pri tvrdki
Pletarna v Ptuj, Pletarska ul. 1

Tonejc Rudolf

Ptuj
Krempljeva 4

Trgovina z bencinom.
(Bencinska črpalka pred magistratom). Autoolja, petrolej, barve i. t. d.

Autospedicija! Autotaksi!

MESTNO KOPALIŠČE V PTUJU

*

Parne, kadne in pršne kopeli vsak četrtek, petek in soboto od 8.-18. ure

Dravsko kopališče

z bazeni za odrasle in deco. Kabine po Din 2'— za osebo, deca in dijaštvo Din 1'—.

Cenjenim gostom kakor tudi potujočemu občinstvu se priporoča
RESTAVRACIJA „PRIPOŠTI“ V PTUJU

s svojo dobro kuhinjo, vedno svežim pivom ter izbranimi vini Haloških in Ljutomerskih goric

J. A. Berlič, restavraterja

Kristanič Ivan

krojač

Ptuj ~ Cankarjeva ulica št. 6

Zadravec Jurij izdelovalec vsej

vrst dežnikov. ~ Vsa popravila. ~ Hitro in poceni.

Ptuj ~ Panonska ulica št. 4

Širec Franjo

trgovina z
motornimi kolesi, bicikli in šivalnimi stroji
Mehanična delavnica

Ptuj - Telefon št. 71

RESTAVRACIJA

Narodni dom

Ptuj, Vošnjakova 3

Žilavec Julij

mesar

Ptuj - Ljutomerska 8

PETEK R. J. trgovina s steklom in
porcelanom

Ptuj - Nasproti pošte

Drevesnica in trsnica

Kupčič - Ptujška gora

nudi za sajenje priporočljive in najboljše sorte sadnih
dreves in trsja v različ. oblikaš. Cenik na razpolago

Tovarna perila

DELTA

R. Z. Z. O. Z.

Kdor hoče dobro blago po nizkih
cenah, naj kupuje pri nas. Izde-
lujemo vse vrste moškega in žen-
skega perila, kakor moške srajce,
dnevne in nočne, spodnje hlače,
žensko perilo, kombineže, moške
in ženske pižame po najnovejših
krojih, perilo za otroke in postelj-
nino. - Pridite in prepričajte se!

Ptuj

Ljutomerska cesta 20

MESTNA
HRANILNICA
V PTUJU

*

Pupilarno varen denarni
zavod, ustanovljen l. 1862

SNOJ
&
URBANČIČ

Galanterija,
drobnine, pletenine, perilo,
modno blago i. t. d.

Na drobno in na debelo

Konkurenčne cene
in najsolidnejša postrežba

Ptuj - Srbski trg 5

Izdelava vsakovrstnih čevljev

Arnejčič Franc

*

Ptuj - Cankarjeva ulica 6

Vošnjak Milan

trgovina z usnjem in čevljarskimi
potrebščinami

Ptuj

Manufaktura
in modno blago

**BRENČIČ
ALOJZ**

Ptuj, nasproti pošte

Sagadin Joško

umetno pohištveno in
stavbno mizarstvo ter izdelovanje
posteljnih vzmetov

Ptuj, Vrazov trg št. 2

**VRABL
FRANJO**

Trgovina
z železnino

PTUJ ♦

Pekarna

Horvatiček Drago

Dnevno sveže pecivo

Ptuj - Prešernova ulica št. 11

Emeršič Erna

Ptuj

Pletenine, perilo,
nogavice, papir, šolske potrebščine
in druge drobnarije

Manufakturna zaloga

Kostanjevec Alojz

Ptuj

V novi hiši Rmečke hranilnice

POLAK MARIJA

Trgovina stekla, porcelana,
barv in fotografski atelje

ORMOŽ

Krajnik Lovrenc

Gostilničar in trgovec
s sadjem

Gostilna Slon, Ptuj

Sagadin Antonija

Zamenjalnica in prodaja
prvovrstnega, pristnega buč-
nega olja

Ptuj, Vrazov trg št. 2

FRIZERSKI SALON „LUIZA“

za dame in gospode

Ptuj, Slovenski trg št. 5

Zavrnik Jakob - Ptuj

Galanterija, pletenine, trikotaža,
perilo, čevljarske in krojaške po-
trebščine. Na debelo in drobno

GOSTILNA
IN PRENOČIŠČE

ZUPANČIČ MARIJA

P T U J

Krest Hlinko

Ptuj

*

Trgovina z
mešanim blagom.
Nakup jajc, masla, suhih gob,
vinskega kamna in vseh
deželnih pridelkov

MANUFAKTURNA
TRGOVINA

CVIKL IVAN

P T U J

Gostilna Bračič

Nova vas pri Ptuj

Petovar Lovro

Zaloga ljutomerskih vin,
lastnik vinogradov v „Jeruzalemu“

Ivanjkovci

Kmetijsko društvo

za ptujski srez
vknjižena zadruga z o. z.
s sedežem v Ptuj

Najstarejša ustanova te stroke
v ptujskem srezu

Posluje na Slovenskem trgu 5

Kavarna

Korže - Ptuj

*

Vseh svetnikov št. 10

LAŠIČ JOŽEF

Pekarna

Vsaki dan sveže pecivo. Pro-
daja tudi kekse in suhor last-
nega proizvoda

Ptuj, Slomškova ulica št. 9

OKRAJNA POSOJILNICA V ORMOŽU

R. Z. N. Z.

USTANOVljena LETA 1899

Veletrgovska hiša

Kuharič Ludvik - Ormož

Zaloga modnega manufakturnega
in špecerijskega blaga ter železnine.
Eksportna trgovina z lesom in
sadjem. Lastna parna žaga.

Zaloga piva „Union“ pivovarne Ljubljana

Lah Joško

Trgovina s stavbe-
nim in mešanim
blagom

OSLUŠEVCI

KAVARNA

STUHEC IVO

PTUJ, PANONSKA 5

VRVAR

Španec Rupert

PTUJ - PANONSKA 5

PINOZA ALOJZ

URAR IN
DRAGULJAR

PTUJ - KREKOVA UL. 8

**Tiskovno društvo
v Ptuj**

r. z. z o. z.

Knjigarna in
prodajalna papirja, šolskih ter
pisarniških potrebščin

GOSTILNA

'PRI ZAMORCU'

BRENCIČ MIHAEL

PTUJ - ORMOŠKA C. 3

**Brenčič Anton
Ptuj**

Trgovina z železnino,
zaloga orožja in municije
Na drobno in na debelo

**PODRUŽNICA
LJUBLJANSKE KREDITNE BANKE
PTUJ**

◆
Sprejema vloge,
daje kredite, izvršuje devizna naročila

GOSTILNA

Brecelj Alojz

Ptuj

Prva jugosl.
izdelovalnica harmonik

Simonič Vinko

Ptuj

Zorčič Alojz

UMETNI MLIN, BREG

MENJALNICA V PTUJU

Pernat Vinko

Mesar in prekajevalec

Ptuj

Gjurcsek Julij

Brivnica

Ptuj - Krekova št. 8

Wagrandl Julij

Gostilna in mesarija

Ptuj - Prešernova 15

**Kmečka hranilnica in posojilnica
v Ptuj r. z. z n. z.**

Posluje kot kmečki združni
denarni zavod na

Tyrševem trgu 5

Trgovina specerijskega in
kolonialnega blaga

IGLIČ FRANC
BREG PRI PTUJU

Na debelo

Na drobno

Lenart Franc Sal. - Ptuj

Velika skladišča manufakturnega in tekstilnega blaga na veliko in malo. Konkuren. cene.

LF

A. Senčar in sin

veletrgovina s specerijskim blagom, nakup in izvoz jaje, suhih gob in vseh vrst deželnih pridelkov. — Veleprodaja soli na debelo in drobno.

A. Jurca nasl. Milko Senčar

tovarna žvepljenih izdelkov ter žvepleno-apnene brozge.

Ustanovljena leta 1860 · Telefon int. 3
Brzjav: SENČAR Ptuj · Račun poštno
čekovnega urada v Ljubljani št. 10832

Podružnica: Slomškova ulica 9

POSOJILNICA V PTUJU

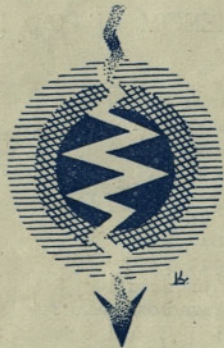
registrovana zadruga z neomejenim poroštvom

Najstarejši slovenski denarni zavod v Ptuj, ustanovljen leta 1883. — Posluje v Ptuj na Slovenskem trgu št. 5

Zadružna elektrarna

za Ptuj, Breg in okolico Ptuja, r. z. z o. z.

priporoča občinstvu svojo bogato zalogo vseh v to stroko spadajočih predmetov

Mestni oznanjevalni urad v Ptuj

izvršuje vsa naročila, tičoča se raznih objav, nalepljanje lepakov in raznašanje letakov kar najtočneje. Ima 35 mest za nalepljanje objav in lepakov.

»PETOVIA«

USNJARSKA INDUSTRIJA D. D.

BREG PRI PTUJU - DRAVSKA BANOVINA

TOVARNA IZDELUJE:

MOŠKE, ŽENSKE IN OTROŠKE ČEVLJE VSEH VRST, ŽENSKE GALANTERIJSKE ČEVLJE IZ NAJBOLJŠEGA MATERIALA, DOMAČE ČEVLJE ZNANE MARKE »PIA«

TOVARNA IMA LASTNE PRODAJALNE, KI JIH VODI POD LASTNIM IMENOM IN POD IMENOM »HUMANIK« V TEH - LE MESTIH:

BANJA LUKA. Kralja Alfonza ulica 10
BRČKO. Jojić i Pavlović
CELJE. Aleksandrova cesta 1
KARLOVAC. Zrinjski trg 1
LJUBLJANA. Tyrševa cesta 1 a
MARIBOR. Gosposka ulica 17
MOSTAR. Glavna ulica
NIŠ. Obrenovičeva ulica 9
NOVI SAD. Kralja Petra ulica 11
OSIJEK. Korzo 13 a
PTUJ. Slovenski trg

SARAJEVO. Strossmajerova ulica 10
Prestolonaslednika Petra ul. 14
SKOPLJE. Kralja Petra ulica 40
SOMBOR. Aleksandrova ulica 22
SPLIT. Ispod ura 1
SUBOTICA. Karadžordev trg 9
ŠIBENIK. Kralja Tomislava 132
TUZLA. Kralja Petra ulica
VARAŽDIN. Trg Kralja Tomislava 2
VELIKI BEČKEREK. Aleksandrova cesta 3 a
ZAGREB. Ilica 3
Ilica 78
Jurišičeva ulica 14